

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 30

FÖRSTA KAMMAREN

1964

29 maj

Debatter m. m.

Fredagen den 29 maj

Sid.

Svar på interpellationer:

av herr Wikner om åtgärder för att förebygga olyckor till följd av bristfälliga kopplings- och draganordningar mellan lastbil och släpvagn	3
av herr Hjorth ang. kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar	4
av herr Åkerlund ang. sammanslagningen till kommunblock..	8
av herr Nilsson, Ferdinand, om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.	20
av herr Billman ang. bedömningsgrunderna vid tillsättandet av ordinarie lärartjänster å grundskolans högstadium	25
Sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik	26
Kemiska växtskyddsmedel	36
Om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården	37
Gifta kvinnors förvärvsarbete	40
Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft	43
Ändrad organisation av postverket, m. m.	48
Vissa ändringar i skollagen	53
Statschefens behörighetsålder, m. m.	54
Statsråds deltagande i utskott	73
Anföranden i anledning av vårsessionens avslutning	77

Samtliga avgjorda ärenden

Fredagen den 29 maj

	Sid.
Första lagutskottets utlåtande nr 33, ang. ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 11:o), 16:o) och 17:o) lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt	26
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 36, ang. skadeverkningar av kemiska växtskyddsmedel, m. m.	36
— nr 37, om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården	37
— nr 38, om bättre förhållanden för kvinnlig arbetskraft, m. m.	40
— nr 39, ang. gifta kvinnors förvärvsarbete, m. m.	40
— nr 40, om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft, m. m.	43
— memorial nr 41, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	48
Sammansatta konstitutions- och bankoutskottets utlåtande nr 1, ang. inrättandet av ett fast kansli hos konstitutionsutskottet..	48
Statsutskottets utlåtande nr 136, ang. ändrad organisation av postverket, m. m.	48
Andra lagutskottets memorial nr 54, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	53
Tredje lagutskottets memorial nr 35, ang. uppskov med behandling av vissa utskottet tilldelade ärenden	53
Första lagutskottets utlåtande nr 31, om sänkning av myndighetsåldern	53
— nr 32, ang. tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker, m. m.	53
Andra lagutskottets utlåtande nr 53, ang. skolväsendets centrala ledning m. m.	53
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, ang. förslag till vissa grundlagsändringar m. m.	54
— nr 20, ang. vissa grundlagsändringar	73
Bankoutskottets utlåtande nr 39, ang. utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.	73
— nr 40, ang. ändringar i reglementet för riksgäldskontoret	74
— memorial nr 41, ang. uppskov med behandlingen av vissa till bankoutskottet hänvisade ärenden	74
Statsutskottets utlåtande nr 137, ang. avsättning av kommunal-skattemedel till budgetutjämningsfonden	74
— nr 138, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II: avskrivning av nya kapitalinvesteringar	74
— nr 139, ang. anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar	74
— memorial nr 140, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	74
Första lagutskottets memorial nr 34, ang. uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden	74
Särskilda utskottets memorial nr 2, ang. kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandling av särskilda utskottets utlåtande om studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.	74
Statsutskottets memorial nr 145, ang. tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64	75
— nr 146, ang. statsregleringen för budgetåret 1964/65	75

Fredagen den 29 maj

Kammaren sammanträdde kl. 11.00.

Hans excellens herr statsministern *Erlander* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse nr 164, angående förordnande av statsrådsledamöter att uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen angående viss grundlagsfråga.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades bland annat, att Kungl. Maj:t förordnat hans excellens herr statsministern *Erlander* att i första kammaren uppläsa Kungl. Maj:ts ifrågavarande öppna brev.

Med anledning härav lämnades ordet till hans excellens herr statsministern *Erlander*, som i enlighet med det honom givna uppdraget uppläste Kungl. Maj:ts öppna brev, nr 165, angående viss grundlagsfråga.

Uppläsningen av berörda öppna brev åhördes av kammarens ledamöter stående.

På sedermera gjord proposition beslöts att förevarande kungl. skrivelse och öppna brev skulle läggas till handlingarna.

Om åtgärder för att förebygga olyckor till följd av bristfälliga kopplings- och draganordningar mellan lastbil och släpvagn

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **SKOGLUND**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Wikners den 8 maj framställda interpellation om åtgärder för att förebygga olyckor till följd av bristfälliga kopplings- och draganordningar mellan lastbil och släpvagn, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Wikner har frågat mig om ytterligare åtgärder kommer att vidtagas för att förebygga olyckor som har samband med bristfälliga kopplings- och draganordningar mellan lastbil och släpvagn utöver de som nämnts i Kungl. Maj:ts proposition 1964:132.

Jag vill först konstatera, att de för ett par år sedan införda bestämmelserna om kopplingsbesiktning av släpvagnar och väg- och vattenbyggnadsstyrelsens anvisningar till besiktningmännen om sådan besiktning uppenbarligen haft en god effekt att döma av olycksfallsstatistiken.

I den årliga kontrollbesiktning som blir obligatorisk från och med nästa årsskifte får vi ytterligare ett instrument av värde i kampen mot släpvagnsolyckorna. Kopplingsbesiktningen syftar i första hand till att säkerställa att rätta kopplingstyper väljes och att dessa är av godtagbar konstruktion. Kontrollbesiktningen åter innebär här kontroll av att kopplingarna även underhålls på tillfredsställande sätt.

Det bör också framhållas att problemet med släpvagnskopplingar är föremål för kontinuerligt bedrivet tekniskt utvecklingsarbete inom bl. a. Sveriges Mekanförbund. Resultatet härav torde bli av betydelse för de normer som avses ligga till grund för kommande bestämmelser om typgodkännande av kopplingsanordningar.

Slutligen vill jag nämna, att varje rapporterad olycka som orsakas av t. ex. brott på släpvagnskoppling blir föremål för särskild granskning inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Syftet härmed är att fastställa om ytterligare åtgärder kan vidtagas i trafiksäkerhetens intresse, varvid jag utgår från att även den av interpellanten nämnda tanken på dubbla kopplingsanordningar tages under övervägande.

Ang. kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar

Med det anförda, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Wikners interpellation.

Herr WIKNER (s):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Det är vissa orsaker som gjort att jag interPELLERAT i denna fråga angående olyckor som uppkommer på grund av bristfälliga kopplings- och draganordningar mellan lastbil och släpvagn.

Först vill jag nämna att det var två ungdomar, en av dessa var från min hemtrakt, som råkade köra på en släpvagn som lossnat från en lastbil. Flickan som åkte med i bilen förolyckades och pojken ådrog sig skador. Det har berättats och även skrivits i tidningar, att dessa ungdomar inte hade någon skuld till denna olycka och ej heller hade någon möjlighet att undvika den. Kammarrens ledamöter vet mycket väl hur det kändes för deras anhöriga. Det är inte enbart den part jag här omnämnt som drabbades hårt när dessa olyckor inträffar, även lastbilsägaren och den chaufför som kör lastbilen. Jag tror att de känner det minst lika svårt. Jag har talat med flera lastbilsägare och chaufförer, och de är tacksamma för om ytterligare åtgärder kunde vidtagas för att minska riskerna för dessa olyckor. Det är för att skydda alla parter som jag tagit upp denna fråga. Dessa olyckor blir förödande med mänskligt lidande och många gånger med dödlig utgång samt stora materiella skador.

Jag har läst Kungl. Maj:ts proposition 1964: 132 som behandlar besiktning av vissa fordon samt kopplingsanordningar m. m. Propositionen har behandlats i riksdagen den 14 maj detta år.

De obligatoriska kontrollbesiktningar man här föreslår är mycket värdefulla, det kan ingen förneka. Detta hälsar jag med största tillfredsställelse. Men det räcker inte. Om man besiktigar kopp-

lingen varje dag kan det ändå uppstå fel. Det är oerhörda påfrestningar som den utsättes för, körningar på dåliga skogsbilvägar, oförsiktig backning med släpvagn m. m.

Jag har i min interpellation framhållit att det borde finnas en extra draganordning (reserv) som fungerade när fel uppstår på kopplings- och draganordning mellan lastbil och släpvagn, och jag är tillfredsställd med de lugnande besked som statsrådet även i denna del lämnar i sitt svar. Statsrådet framhåller att problemet med släpvagnskopplingar är föremål för kontinuerligt bedrivit tekniskt utvecklingsarbete inom bl. a. Sveriges Mekanförbund. Jag hoppas att teknikerna kan lösa problemet snarast möjligt. Den tunga trafiken — lastbilstrafiken med släpvagn — har ökat kraftigt de senaste åren, och därigenom har de här påtalade olycksfallsriskerna för biltrafikanterna ökat. Det är därför högst angeläget att allt göres för att minska olycksfallsrisker. Jag har fullt förtroende för kommunikationsministern i dessa frågor.

Herr talman! Jag ber än en gång att få tacka statsrådet Skoglund för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet JOHANSSON, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Hjorths den 20 mars framställda interpellation angående kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Hjorth har frågat mig om jag delar den uppfattningen att kommunala bidrag till ungdomsfrämjande organisationer även bör utgå till politiska ungdomsföreningar och om jag i så fall är beredd att överväga sådana ändringar i kommunallagen, att kommu-

Ang. kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar

nerna ges möjlighet att utge bidrag här- till.

Till svar får jag anföra följande.

I tre utslag den 20 februari i år har regeringsrätten förklarat, att kommun- inte lagligen kan lämna bidrag till poli- tisk ungdomsorganisation, om inte ge- nom särskilda föreskrifter eller eljest säkerhet skapas för att medlen inte kommer att främja organisationens poli- tiska verksamhet. Det kan nämligen enligt regeringsrätten inte anses ligga inom den kommunala kompetensen att understödja politisk verksamhet.

Regeringsrättens utslag ansluter i viss mån till de regler som hittills gällt rö- rande statsbidrag till ungdomsorgani- sationerna. Enligt dessa regler utgår bi- drag inte till politisk organisation men kan däremot utgå för instruktör anställd av godkänt studieförbund, även om in- struktören är verksam inom politisk ungdomsorganisation. Riksdagen har den 28 april i år godtagit ett i stats- verkspropositionen framlagt förslag (prop. I bil. 10. p. 74; SU 62, p. 9) att de politiska ungdomsorganisationernas särställning i bidragshänseende skall undanröjas. I fortsättningen skall alltså statsbidrag kunna utgå även direkt till sådana organisationer.

Jag vill för min del uttala, att jag an- ser att även kommunala bidrag bör kunna utgå till all ungdomsverksamhet, som kan anses lämplig för ungdomens personliga utveckling, således också till den verksamhet som bedrivs av poli- tiska ungdomsorganisationer. I den mån den kommunala kompetensen inte om- fattar en sådan bidragsgivning, bör kompetensen vidgas. Hur en dylik vidg- ning lämpligen bör ske överväges f. n. inom departementet.

Herr **HJORTH** (s):

Herr talman! Jag vill först uttala mitt tack till statsrådet och chefen för inri- kesdepartementet för svaret på min in- terpellation och uttrycka min glädje över svarets positiva innehåll.

Som framgick av interpellationen var jag otillfredsställd med de möjligheter som för närvarande, inom kommunal- lagens ram, ges kommunerna att eko- nomiskt stödja de politiska ungdoms- föreningarna. Jag återopade därvid re- geringsrättens utslag i tre fall, där kom- munala beslut om ekonomiska bidrag till politiska ungdomsföreningar under- känts. Man kunde därför, ansåg jag, hy- sa vissa farhågor för att regeringsrät- tens utslag skulle verka hämmande på kommunernas vilja till föreningshjälp i framtiden. I dessa farhågor låg också, fast inte direkt uttalad, en oro för att överklagningar av beslut om dylika kommunala anslag ytterligare skulle sti- muleras.

I min interpellation hänvisade jag till ändrade signaler beträffande det stat- liga stödet till ungdomsorganisationer- nas centrala verksamhet, såsom det kom till uttryck i årets statsverksproposi- tion. Enligt denna skulle hädanefter ingen skillnad göras på organisationer- nas ungdomsfrämjande verksamhet och deras ideinriktade arbete. Stödet skulle alltså omfatta hela deras totala verk- samhet.

Som bekant beslöt också riksdagen, vilket inrikesministern i sitt svar er- inrat om, i enlighet med ecklesiastik- ministerns förslag, därtill med stor ma- joritet i båda kamrarna. Högern var i stort sett ensam om att vara motstån- dare till den föreslagna bidragsgivning- en åt de politiska ungdomsorganisatio- nerna. Med riksdagens klart uttalade positiva inställning till dessa frågor an- ser jag det naturligt att det måste bli vägledande även ute i kommunerna. Det är med tillfredsställelse jag noterar att statsrådet har samma uppfattning.

Tiden får med andra ord anses mo- gen för en ändrad inställning även här. Delade meningar har, som jag fram- höll i min interpellation, varit rådande om hur långt den kommunala kompe- tensen har sträckt sig i fråga om anslag till de politiska föreningarna. Denna ovisshet har ej blott hänfört sig till

Ang. kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar

kommunerna själva. I två av de tre fall av överklagning över kommunala föreningsbidrag, som regeringsrätten behandlat och som jag berörde i interpellationen, hade respektive länsstyrelser fastställt de kommunala besluten. I det tredje fallet hade länsstyrelsen undanröjt beslutet. Tveksamheten om lagligheten i besluten hade alltså spritt sig till länsplanet.

Nu har — det vill jag betona — viljan inte saknats hos kommunerna. Tvärtom har utvecklingen varit den, att de i allt större utsträckning givit sina politiska ungdomsorganisationer anslag för deras verksamhet. Till denna utveckling har framför allt tre olika omständigheter bidragit. Dels torde 1948 års kommunallagsändring med vidgad kommunal kompetens från gemensamhetsintresse till allmänintresse ha inverkat, dels innebar 1957 års riksdagsbeslut om statligt stöd även till de politiska ungdomsorganisationerna ett principiellt ståndpunktstagande av stor räckvidd. Vidare har också de starkt tilltagande ungdomsproblemen inverkat på kommunernas vilja att ge alla ungdomsorganisationer stöd för sin verksamhet. Inte många har heller bestritt riktigheten i kommunernas uppfattning att pengar till hjälp åt de i kommunen verksamma ungdomsföreningarna varit en god investering som varit väl förenad med allmänintresset.

Den rådande oklarheten om det kommunalrättsligt riktiga i sådana kommunala beslut har nu alltså skingrats. Regeringsrättens utslag gav besked men tyvärr i negativ riktning. Kommunerna hade överskridit sina befogenheter. Därför emotsåg jag med stor spänning men även med viss förväntan statsrådets svar på mina frågor.

Nu har också inrikesministern förklarat att han för sin del anser att även kommunala bidrag bör kunna utgå till all ungdomsverksamhet, som kan anses lämplig för ungdomens personliga utveckling, och att dessa bidrag också kan lämnas till de politiska ungdoms-

organisationernas verksamhet. Helt naturligt är jag glad över detta besked. Jag uppskattar statsrådets positiva intresse för att den här viktiga frågan får en lösning. Den medborgarfostran och den allmänna ungdomsfostran, såsom den bedrivs i de demokratiska ungdomsorganisationerna, är något som kommunerna bör vara tacksamma för och som de har all anledning att ekonomiskt stödja. Jag hoppas nu att man inom inrikesdepartementet skall finna en lämplig form för denna bidragsgivning.

I många kommuner har man utarbetat riktlinjer för stöd till de olika ungdomsföreningarna, med vilka de politiska alltså bör jämföras. I stor utsträckning har dessa uppgifter lagts på särskilda nämnder, såsom fritidsnämnd, ungdomsstyrelse eller motsvarande. Jag anser att detta är en god lösning för planering, samordning och utveckling av fritids- och ungdomsverksamheten i kommunerna. En vidgning av den kommunala kompetensen i denna riktning tror jag skulle möta förståelse och uppskattning av kommunalmännen.

Jag ber, herr talman, att än en gång få tacka för svaret.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Statsrådet Johanssons positiva svar på herr Hjorths interpellation anknuter ju, som han själv antydde, till de beslut som riksdagen fattade den 28 april i år om organisationsbidrag även till politiska ungdomsorganisationer. Vid det tillfället gav vi från högerpartiet och åtskilliga från folkpartiet — både i denna kammare och än mera i den andra kammaren — till känna en stor tveksamhet inför den vidgning av bidragsgivningen som man då beslöt.

Tveksamheten grundade sig på flera omständigheter. Jag skall be att få nämna ett par.

Såsom det statliga stödet var kon-

Ang. kommunala anslag till politiska ungdomsföreningar

struerat, skulle det i fortsättningen administreras *inte* av de kulturella organen, så att säga, d. v. s. av skolöverstyrelsen, som skett tidigare, utan direkt av Kungl. Maj:t. Den förändringen betraktar vi som en olycklig förändring. En politisk myndighet skall sålunda avgöra till vilka statsstödet skall gå.

Den andra orsaken till avståndstagandet var det resonemang, som hade förts om nödvändigheten av en prövning av anslagsäskandena, en prövning ur en speciellt besvärlig och känslig synpunkt: de organisationer som skulle få stöd skulle vara demokratiskt sinnade.

Den tredje anledningen till invändningar var att stödets storlek grundade sig på föreningsantal och medlemsantal.

Om man nu på något sätt, som tydligen inrikesministern tänker sig, skall översätta detta till det kommunala planet, kommer dessa svårigheter sannoligen att förstoras i hög grad. Innebörden av detta vet jag ingenting om, eftersom jag inte vet hur denna lagstiftning kommer att utformas, men det torde väl bli ganska svårt, inte minst med hänsyn till sovringen ur demokratisk synpunkt, att kunna tillämpa vad som väl ändå alltså är grundprincipen i den kommunala anslagsgivningen, nämligen att den skall gälla gemensamma ändamål.

Jag vill, herr talman, ha sagt detta för att från högerpartiet deklarerar, att vi nog i fortsättningen kommer att med intresse följa utvecklingen av detta men också med undran inför vad statsrådet tänker ha för sig i framtiden.

Herr **KARLSSON, GÖRAN** (s):

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga, att högerens tveksamhet väl finns i teorien men inte i praktiken. I det landsting som jag tillhör delar vi ut anslag till ungdomsorganisationer. Den första ungdomsorganisation som ansökte om bidrag var — högerens ungdomsdistrikt.

Herr **HJORTH** (s):

Herr talman! Fröken Ljungberg bekräftade vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att högern är motståndare till bidrag till de politiska ungdomsorganisationerna. Detta är i och för sig icke överraskande. De som har överklagat de kommunala besluten om ungdomsstöd är just fröken Ljungbergs partivänner. Men att fröken Ljungberg, som i sin civila gärning ändå ägnar sig åt ungdomens fostran, här skall gå i spetsen mot ungdomsarbetet i ungdomsorganisationerna är väl ändå en överraskning.

Fröken Ljungberg stödde sig på olika skäl, bl. a. principiella. Man kan nästan få ett intryck av att politik är ett smutsigt hantverk, men ändå innehåller det ju så mycket — även av spänning och dramatik, vilket vi nyligen har fått uppleva.

Nu ger kommunerna i stor utsträckning bidrag, utan protester från högerhåll, till studiecirklar, t. o. m. i ämnen som liberal politik och i socialism. Skall det då vara så mycket värre att ge bidrag till hyror, ungdomsledarutbildning och sådant? Jag är naturligtvis medveten om att det kan uppstå svårigheter med *gällande* lagtolkning att i ett anslag till en ungdomsförening avgränsa det som är rent partipolitiskt verksamhet. Jag tror emellertid att vi med tillförsikt kan överlämna detta problem till kommunalmännen, som väl är mogna att ta ansvaret även när det gäller dessa anslag.

Herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Det är klart att meningarna delar sig i åtskilliga frågor, och de får då bryta sig mot varandra. Vi har en annan uppfattning än den som fröken Ljungberg här gav uttryck för. Det är väl då inte mycket lönt att vi nu tar upp en ny debatt om dessa saker.

Jag har sagt att det i anslutning till riksdagens beslut i frågan är rimligt, att

Ang. sammanslagningen till kommunblock

man överväger att ge kommunerna samma förutsättningar och möjligheter. Frågan skall nu bearbetas i departementet och så småningom underställas riksdagen. Kan vi inte vara överens om att vi tar debatten vid det tillfället?

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Efter herr statsrådets vädjan skall även jag gärna avstå från att ta upp de anfall, som gjorts bland andra av herr Hjorth, och spara det till ett annat tillfälle.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. sammanslagningen till kommunblock

Herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet JOHANSSON, som förklarat sig ämna vid detta sammanträde besvara jämväl herr Åkerlunds den 28 april framställda interpellation angående sammanslagningen till kommunblock, erhöll ånyo ordet och anförde:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Åkerlund har frågat mig om jag är beredd att lämna kammaren en redogörelse för de principer vilka legat till grund för sammanslagningen till kommunblock.

Till svar härpå vill jag anföra följande.

Som bekant infördes genom beslut av 1962 års riksdag en ny bestämmelse i 1919 års lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning. Enligt denna bestämmelse skall för varje län finnas en av Kungl. Maj:t fastställd plan, som utvisar den med hänsyn till befolkningsförhållandena och den ekonomiska utvecklingen ävensom de kommunala förvaltningsuppgifternas omfattning och beskaffenhet samt förhållandena i övrigt lämpligaste indelningen av länet i kommuner. Förslag till sådan plan eller ändring därav skall upprättas

av vederbörande länsstyrelse efter samråd med företrädare för kommunerna och vissa länsmyndigheter. Innan länsstyrelsen överlämnar förslaget till Kungl. Maj:t för fastställelseprövning skall kommunerna beredas tillfälle att inkomma med yttranden.

Riksdagsbeslutet anger därutöver vissa principer, som i görligaste mån skall ligga till grund för utformningen av indelningsplanerna. Huvudprincipen är att de planerade kommunerna bör utgöras av näringsgeografiska regioner, d. v. s. att med centralorterna skall sammanföras de områden som befolkningsmässigt, ekonomiskt och kommunikationsmässigt har gemenskap med dessa orter. Vidare uppställs som riktpunkt för befolkningsunderlaget att invånarantalet år 1975 kan beräknas uppgå till minst 8 000 personer. Det står dock klart angivet att befolkningsunderlaget endast har sekundär betydelse i förhållande till de näringsgeografiska förutsättningarna. De faktiska förhållandena i landet är ju sådana, att en naturligt avgränsad näringsgeografisk enhet i många fall kommer att innehålla betydligt högre befolkningstal medan man i andra fall av avståndsskal o. d. får gå under — kanske avsevärt under — den uppställda riktpunkten. Speciella förhållanden skall nämligen kunna föranleda modifikationer i de allmänna principerna. Generellt undantag från principernas tillämpning har gjorts beträffande de tre s. k. storstadsregionerna, d. v. s. Stockholms-, Göteborgs- och Malmöområdena. Planeringen skall — sägs det vidare — gå ut på att till regionerna (»kommunblocken») i första hand hänföra hela nuvarande kommuner. Endast om det ger en avgjort bättre lösning bör delning av en kommun planeras, varvid dock i vart fall församlingsgräns skall följas. Bortsett från kommungränser och — i speciella fall — församlingsgränser bör vid indelningsplanernas upprättande i princip hänsyn ej tagas till existerande judiciella och administrativa indelningar. I stäl-

let förutsattes att dessa senare indelningar, bl. a. länsindelningen, sedermera anpassas till kommunblocken.

Den av interpellanten åberopade s. k. frivilligprincipen avser ju inte den nu avslutade planeringen utan hänför sig till indelningsplanernas genomförande, d. v. s. frågan om sammanläggning av de särskilda kommunerna inom blocket. Planeringen är obligatorisk såsom framgår av lagtexten. En på visst sätt upprättad plan för lämplig kommunindelning *skall* finnas för varje län. Om man vid upprättande av en sådan plan skulle tillgodose varje enskild kommuns önskemål bleve det icke endast omöjligt att följa enhetliga principer utan det skulle också i flertalet län, på grund av diametralt motsatta uppfattningar bland kommunerna, över huvud taget icke gå att få någon planering till stånd. Frivilligheten för kommunerna ligger ju i stället däri att planens fastställande icke i och för sig medför några tvångsåtgärder utan att — som konstitutionsutskottet uttryckte det — »den indelningsreform, som väntas efter hand växa fram på grundval av indelningsplanerna, avses få helt frivillig karaktär».

Sedan indelningsplaner numera fastställts för samtliga län vill jag begagna detta tillfälle att lämna en översikt över det sålunda avslutade arbetet. Därvid får jag också möjlighet att närmare belysa det förhållandet att de fastställda planerna i åtskilliga fall avviker från länsstyrelsens förslag.

Antalet kommuner i riket uppgår f. n. till 1 006, varav 133 städer, 96 köpingar och 777 landskommuner. Förslagen till planer för ny indelning innehöll — sedan några länsstyrelser ändrat sina förslag — tillhoppa 333 s. k. kommunblock. De fastställda planerna upptar 281 kommunblock, varav 36 »block» består av en enda nuvarande kommun. Till detta antal bör läggas Stockholms stad, som inte alls berörs av den nu avslutade planeringen. Antalet kommunblock — och därmed också antalet planerade framtida kommuner — uppgår sålunda

Ang. sammanslagningen till kommunblock

till 282. I detta sammanhang vill jag parentetiskt erinra om den i propositionen till riksdagen redovisade försöksplaneringen, vilken gav till resultat att en tillämpning av de i propositionen förordade och av riksdagen i stort sett godkända principerna kunde förväntas leda till bildande av ca 272 block.

Regeringens beslut innebär sålunda bl. a., att antalet block reducerats med 52 i förhållande till länsstyrelsernas förslag. I ett fall har ett av länsstyrelsen föreslaget block vid fastställelse delats så att i stället två block bildats inom samma område. Följaktligen är det sammanlagt 53 föreslagna block som vid fastställelseprövningen icke kunnat godkännas utan tillförts angränsande block. Härtill kommer vissa ändringar i gränsdragningen mellan blocken, vilka inte påverkat antalet block. Av de fastställda blocken överensstämmer 182 helt med respektive länsstyrelsens förslag under det att 99 innebär större eller mindre avvikelser.

I flertalet län har avsteg gjorts från länsstyrelsens förslag, och endast för två av länen är den fastställda planen helt identisk med länsstyrelsens förslag. De gjorda justeringarna är dock i regel tämligen små, men i några fall är avstegen betydande.

Innan jag går in på anledningarna härtill vill jag gärna uttala, att länsstyrelserna över lag såvitt jag kunnat bedöma utfört ett gott arbete för att komma till rätta med denna mycket grannliga uppgift. Självfallet har de av riksdagen fastställda riktlinjerna legat till grund även för deras bedömningar. Största svårigheten torde därför även för länsstyrelserna ha bestått i att avgöra i vilka fall sådana »speciella förhållanden» förelegat, som borde föranleda avsteg från de allmänna principerna.

Det kunde inte undvikas att länsstyrelserna i sistnämnda avseende kom fram till bedömningar, som ledde till påfallande olikheter mellan förslagen inbördes. Som exempel kan nämnas att

Ang. sammanslagningen till kommunblock

antalet av länsstyrelserna föreslagna block med ett beräknat invånarantal år 1975 under 8 000 uppgick till 64. Fem länsstyrelser hade dock konsekvent undvikit så små blockbildningar, och i förslaget från en länsstyrelse var invånarantalet i det minsta blocket omkring 15 000. Dessa ojämnheter i förslagen påtalades bl. a. från kommunalt håll. Särskilt uppmärksammat blev det när olikheter förekom i förslag från varandra angränsande län. Fråga uppkom därför om man inte vid fastställelseprövningen borde söka åstadkomma något större enhetlighet i bedömningarna.

Nämnas bör också att en rad avvikelser från länsstyrelsernas förslag var ofrånkomliga därför att man på ömsesidor om en länsgräns stannat för sinsemellan oförenliga förslag. Sålunda hade blocktillhörigheten för sammanlagt 16 kommuner och delar av ytterligare 10 kommuner bedömts olika av olika länsstyrelser.

En viktig faktor vid fastställelseprövningen var också de yttranden kommunerna avgivit över länsstyrelsernas förslag. Även om en betydande och glädjande stor majoritet tillstyrkte förslagen förelåg dock delade meningar i åtskilliga fall. Omkring 770 av de nuvarande kommunerna tillstyrkte förslagen men ca 220 ville ha indelningen gjord på annat sätt. Beträffande nära hälften eller omkring 160 av de föreslagna blocken förelåg icke enighet om utformningen därför att minst en av de berörda kommunerna hade avvikande uppfattning. Även inom kommunerna förelåg ofta delade meningar. De kommunala opinionerna siktade icke alltid till mindre enheter än vad förslagen upptog.

Mot bakgrunden av här angivna förhållanden var det nödvändigt att vid fastställelseprövningen ingående diskutera de alternativa lösningar, som i olika fall kunde tänkas. Det framstod som självklart att dessa överväganden skulle ske i intimt samråd med vederbörande

länsstyrelse. Oftast visade sig därvid enighet föreligga om vilka alternativ som borde föras vidare. Nästa steg blev då att hålla överläggningar med berörda kommuner. Detta skedde vid ett 40-tal olika sammanträden ute i landet, anordnade i vederbörande länsstyrelses regi och med deltagande av företrädare för inrikesdepartementet. Representanter för sammanlagt ca 300 kommuner har vid sådana sammanträden fått diskutera olika alternativa indelningsförslag. Kommuner som icke berörts av ifrågavarande alternativa lösningar eller som efter nyssnämnda överläggningar icke ansett sina intressen tillgodosedda har vid uppvaktningar i departementet framfört synpunkter på dessa frågor. Drygt 150 kommuner har genom delegationer haft företrädare i departementet.

Det är sålunda efter ingående överväganden som regeringen i en rad fall fastställt block, som avvikit från länsstyrelsernas förslag. Även vid fastställelsen har det emellertid ansetts lämpligt att i en del fall göra avsteg från de generella principerna. Sålunda har bl. a. godkänts omkring 30 block där befolkningsunderlaget icke når den önskvärda minimistorleken. En betydligt större jämnhet mellan de olika länsplanerna inbördes har dock uppnåtts.

Frågan kan då ställas i vilken omfattning de gjorda ändringarna skett mot kommunernas önskan. Som tidigare nämnts var det dock ca 220 kommuner som var missnöjda med länsstyrelsernas förslag. Åtskilliga av dessa har fått sina önskemål tillgodosedda vid fastställelseprövningen, vilket dock i en del fall medfört att andra kommuner fått en enligt deras uppfattning sämre lösning. Det går knappast att exakt ange hur ändringarna i det avseendet verkat. En sammanställning som gjorts ger dock vid handen att ett 90-tal kommuner sagt sig föredraga den fastställda indelningen framför länsstyrelsens förslag medan ca 70 kommuner skulle ha varit mera tillfredsställda om länsstyrelsens förslag följts. Även om motståndet varit bety-

Ang. sammanslagningen till kommunblock

dande från åtskilliga kommuner i den senare gruppen så torde dock som helhetsomdöme kunna sägas att det genom ändringarna gått att få till stånd en mera konsekvent och på längre sikt hållbarare planering utan att detta, totalt sett, mött ökat motstånd bland kommunerna.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag vill tacka statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för svaret på min interpellation. Statsrådet har bestått mig ett ganska utförligt svar på inte mindre än fem sidor. Jag tar det som uttryck för att statsrådet — kanske också med anledning av vårt lilla meningsutbyte tidigare — velat ge en särskilt god belysning av frågan. Av svaret har jag fått den uppfattningen att statsrådet själv har stort intresse för ämnet, och jag uppskattar naturligtvis att vi får en öppen överläggning i denna angelägenhet.

Jag har i min interpellation efterfrågat principerna för sammanläggningen av kommunblock. I svaret hänvisar statsrådet delvis till för mig och för alla andra kända principer, de principer som riksdagen fastlade 1962. Regioner skulle bildas, bestående av kommuner i anslutning till bestämda centralorter, och riktlinjen skulle vara att det skulle föreligga en gemenskap — eller att man skulle försöka skapa en gemenskap — på grundval av befolkningsmässiga, ekonomiska och kommunikationsmässiga hänsyn.

Riksdagen angav ett befolkningstal på 8 000 invånare år 1975 som minsta storlek på dessa kommunblock. Statsrådet säger nu att detta är en sekundär princip, den primära är i själva verket den näringsgeografiska. Storstadsområden är undantagna. När det gäller frivilligprincipen, som jag åberopar i min interpellation, är det riktigt att den hänför sig till genomförandet av de obligatoriska indelningsplanerna. Det viktiga är väl kanske här att det är just ge-

nomförandet av planerna som är det intressanta för människorna.

Motivet för min interpellation har självfallet varit att försöka få sådana saker belysta, som kan innebära avsteg från de mera allmänna riktlinjerna. Det är således själva tillämpningen av riksdagens anvisningar som är det intressanta. Statsrådet säger i svaret att det finns speciella förhållanden som har åberopats för avsteg exempelvis från de näringsgeografiska principerna. Det är då att märka att utom dessa näringsgeografiska principer, hur viktiga de än är — man kan säga att de naturligtvis ligger till grund för riksdagens beslut — är det också andra principer som bör komma in i bilden. Det är kanske framför allt sådana saker som tradition och kulturell gemenskap. Det finns påtagliga exempel på städer som är mycket gamla och som nu läggs ihop med kringliggande områden, kanske med resultat att de kommer att försvinna som självständiga städer.

Jag skulle vilja ställa några frågor. Den första är: Anser herr statsrådet att statsrådet har tagit all den hänsyn som varit möjlig just till sådana synpunkter av traditionell och kulturell art etc. som jag har åberopat? Om så inte varit fallet, varför har man då frångått dessa speciella skäl?

Man har fått ett intryck av att befolkningsprincipen inte spelar stor roll. Det finns exempel på att kommuner slagits ihop till mycket stora enheter befolkningsmässigt, men det finns också exempel på kommuner där det kommer att finnas väsentligt mindre än 8 000 invånare år 1975.

Sedan vill jag säga några ord också om länsstyrelsernas förslag, till vilka jag har hänvisat i min interpellation. Statsrådet svarar, att länsstyrelsernas förslag har helt följts av inrikesdepartementet endast i två fall. Man kan kanske tycka att det är anmärkningsvärt att så många av länsstyrelsernas förslag blivit underkända. Det kan kanske också tyckas, att det varit otacksamt för

Ang. sammanslagningen till kommunblock

länsstyrelserna att utföra detta arbete, när de vunnit så ringa anslutning. Visserligen tackar statsrådet här i svaret för det goda arbete, som utförts av länsstyrelserna, men det kan kanske inte nekas till att det för dem som i många fall har arbetat i två hela år för att försöka jämka ihop denna, som statsrådet säger, känsliga och ömtåliga angelägenhet kan förefalla otacksamt att det inte tas större hänsyn till deras förslag.

Statsrådet går sedan över till att tala om kommunerna och säger, att omkring 770 av kommunerna accepterat länsstyrelsernas förslag och cirka 220 avvisat förslagen. Det är i varje fall en fjärdedel av fallen, där kommunerna haft annan uppfattning än länsstyrelsen. Representanter för inrikesdepartementet har deltagit i en mängd sammanjämningsammansammanträden, men resultatet har ändå blivit att synnerligen många kommuner uppvaktat inrikesdepartementet; det framgår inte klart, om detta skett före eller efter sammanjämningsförsöken, men det spelar inte så stor roll för mitt resonemang. Det är 150 kommuner som uppvaktat för att få sina speciella synpunkter beaktade. Jag vill då fråga: Har dessa kommuner fått sina synpunkter beaktade? Det är synnerligen många kommuner som säger att de inte har fått det i tillräcklig utsträckning.

Statsrådet säger avslutningsvis att många kommuner är missnöjda och framhåller att motståndet varit betydande. Nu är det väl så, att det är just dessa fall som är viktiga — alltså de kommuner som är missnöjda; de som är nöjda är det inte så mycket att diskutera om. Man får här inte bortse från att en viss resignation kan insmyga sig hos företrädarna för det kommunala självstyret. De kan tycka att vad de än säger, tycker och menar, så tjänar det inte mycket till; de får sina order upprifrån och detta sätter naturligtvis ner humöret på många.

Det är klart att många följaktligen frågar sig, när det gäller indelningspla-

nernas genomförande: Hur skall det bli med frivilligheten? Ännu så länge är det bara block, men blocken är uttryckligen bildade för att grundval skall skapas för en senare sammanslagning av kommunerna. Får nu dessa missnöjda kommuner vägra att gå ihop? Statsrådets svar är, att riksdagen formellt givit uttryck åt den meningen, att de naturligtvis får vägra. Men hur ter sig situationen i ett sådant fall reellt sett? Det är en fråga som jag här skulle vilja ställa.

Herr talman! Jag skall sluta med att ännu en gång tacka statsrådet för interpellationssvaret. Jag hoppas självfallet på att vi skall kunna få en ny diskussion senare, kanske i samband med lokaliseringspolitiken, ty detta är en del av lokaliseringspolitiken, och det finns många synpunkter när det gäller koncentrationen av befolkningen till tätorter o. s. v. som behöver ytterligare diskuteras. Jag tror att det är angeläget att vi kan få till stånd en sådan diskussion, framför allt när riksdagen är mindre stressad än den är nu. Jag vill för egen del säga att jag inte är »slutpratad» i frågan.

Herr OTTOSSON (h):

Herr talman! I anslutning till herr Åkerlunds interpellation i kommunblocksfrågan vill jag gärna med herr talmannens tillstånd få ta fram ett exempel från min hembygd.

Av statsrådets svar framgår, om jag fattat rätt, att principen om frivillighet nu skall tillämpas efter det att kommunblocksbildningen är färdig. Min hemkommun, Anderstorp, begärde som statsrådet känner väl till på ett tidigt stadium att få bilda block tillsammans med en grannkommun, Reftele. Vi hade en känsla av att dessa kommuner uppfyllde de krav som ställdes i detta sammanhang, och såväl länsstyrelsens beslut som enhälliga fullmäktigebeslut gick i den riktningen, och gemensamma skrivelser från industrier och fack-

Ang. sammanslagningen till kommunblock

liga organisationer bifogades. Det var alltså en enhällighet som var förkrossande.

Nu vill jag helt kort fråga herr statsrådet med anledning av att de tre av utredningen föreslagna blocken av statsrådet sammanförts till ett block: Kan då den frivillighetsprincip som här talas om i interpellationssvaret innebära, att dessa två kommuner, Anderstorp och Reftele, är oförhindrade — om de så önskar — att bilda ett kommunblock utan medverkan av de övriga kommunerna som skulle ingå i blocket?

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp):

Herr talman! Ämnet är naturligtvis lite för frestande för att man skall kunna sitta stilla i denna debatt.

Jag hörde att herr Åkerlund här frågade statsrådet, hur många önskemål som hade blivit tillgodosedda vid de uppvaktningar och de länsstyrelsesammanträden det här gäller. Statsrådet och jag utväxlade i tysthet en blick över kammarens bänkrader, och jag skall inte ställa någon fråga, ty jag känner ju till den, åtminstone vissa speciella fall. Jag skall i stället här tala om någonting som kan ge en belysning av detta problem och som jag kanske kan få svar på senare.

Jag förstod av statsrådets svar att den region jag tillhör, nämligen Malmö- och Lundaregionen, ingår bland dem som blir föremål för särskilda avsteg från den hittills tillämpade principen. Det har blivit så också, ty vid principen om befolkningsunderlag har tydligen inte departementet fäst någon betydelse, i varje fall inte för den kommunblocksbildning som blivit gjord i Malmö- och Lundaregionen och för övrigt i västra Skåne. Befolkningsunderlaget är här i ständigt växande. Vi har inte några bekymmer på det sättet utan i stället bekymmer för att kunna öka bostadsproduktionen i den takt som behövs.

Vad vi reagerat ganska hårt emot är att den kommun jag tillhör, Staffans-

torp, vilken ligger mellan Lund och Malmö, väl hastigt fick dessa frågor in på livet. Tidigare hade vi nämligen inte fått något annat besked än att vi skulle utgöra ett eget kommunblock. Vid det sammanträde, som vi kallades till på länsstyrelsen med ett par dagars varsel, ställde vi frågan till den föredragande tjänstemannen från inrikesdepartementet — detta är inom parentes inte avsett att vara något angrepp på denne man, som inte kan stå upp här och bemöta mig, utan jag vill bara göra detta påpekande, som enligt min mening kan vara belysande för en viss inställning — om vi åtminstone inte kunde få så lång tidsfrist att fullmäktige fick tillfälle att yttra sig över det skisserade förslaget att vi skulle delas upp i kommunblock med Malmö och Lund. Då svarade han helt enkelt, att vad fullmäktige här kunde yttra inte kunde ha någon avgörande betydelse för frågan. Det är en tillämpning som kan synas väl hård, när man tänker på den kommunala självbestämmanderätten.

Vid länsstyrelsesammanträdet och vid den uppvaktning, då vi hade äran att träffa statsrådet på departementet, framhölls det att kommunerna fortfarande skulle vara suveräna. När vi fick Kungl. Maj:ts beslut oss genom pressen kungjort, fann vi emellertid att kommunen i högstadiéhänseende blivit delad, något som inte i något sammanhang tidigare varit på tal.

Jag vill nu fråga statsrådet, om vi på något sätt kan beredas tillfälle att yttra oss över denna splittring av högstadiundervisningen, som innebär att det nuvarande högstadiområdet, som varit i verksamhet sedan 1957, splittras på två områden.

Jag vill sedan också fråga statsrådet, hur statsrådet i detta sammanhang ser på den kommunala självbestämmanderätten och hur det blir med den kommunala suveräniteten speciellt i det sistnämnda avseendet. Eller har man rätt om man säger, att det meddelade beslutet helt enkelt är ett regeringsdik-

Ang. sammanslagningen till kommunblock

tat, som »I härefter rätten och packen eder efter»? Då är saken nog diskuterad, och då får man väl avgöra den på annat sätt.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Vi skulle naturligtvis kunna anslå en stund för att nu diskutera detta problem, ty det är intressant och jag är personligen intresserad av det. I kammaren finns ju även många aktiva kommunalmän, som är intresserade av problemet och berörda av det. Jag vet emellertid inte riktigt hur stämningen är bland kammarens ledamöter i övrigt, vilka inte direkt är intresserade av problemet. Jag har en känsla av att om vi nu engagerar oss i ämnet under några timmar, så kommer ingen att frivilligt bjuda oss på kaffe, annat än möjligen för att locka ut oss ur kammaren!

Vi kanske emellertid hinner klara ut några grundläggande principiella frågor för att senare få återkomma till detaljproblemen. Som herr Åkerlund påpekade kommer det ju att bli många tillfällen att diskutera dessa ting, och ingenting hindrar ju att det när hösten kommer väckes nya interpellationer och frågor. Det kommer ju inte heller att hända så mycket under de närmaste månaderna, såvitt jag förstår. Det blir helt beroende av hur kommunerna kommer att vilja ha det.

Jag skall nu först ta upp de direkta frågorna. Herr Ottossons fråga är ju på ett sätt enkel, och jag kan svara på den med detsamma. Det kan inte av de två berörda kommunerna bildas ett nytt block, men man kan sammanlägga dessa två kommuner inom det större blocket. Häremot föreligger inget hinder. I vissa sammanhang kommer det att bli diskussioner om att vidga kretsen, men det finns inga möjligheter för oss att utöva något tvång i den riktningen. Jag kan alltså i princip svara ja till en successiv sammanläggning av två kommuner inom ett block.

Herr Larsson tog upp några frågor. Han tillhör de missnöjda — under alla

omständigheter de inte helt tillfredsställda i detta sammanhang.

Låt mig omedelbart ta upp de svar som våra tjänstemän lämnat i diskussion med kommunerna. De har såvitt jag förstår givit uttryck för att om man här skulle ha medgivit ett uppskov vid handläggningen av frågan för att ge fullmäktigförsamlingen tillfälle att avgiva remissyttrande, så hade vi kommit i en tidnöd som hade blivit utomordentlig besvärlig. Det hindrar naturligtvis inte att det inte varit omöjligt att skjuta på avgörandet. Vi hade redan måst göra en förskjutning några månader framåt i tiden. Skolmyndigheterna låg över oss och ville ha sina planer fastställda, men det kunde inte undvikas att vi måste ha utrymme för alla våra överläggningar. Nu var det emellertid, herr Larsson, på det sättet att den delegation, som talade för Staffanstorp, var fullständigt enig på en punkt, nämligen att man ville avvisa förslaget. Man kunde inte gärna vänta sig att fullmäktigförsamlingen skulle ha gett uttryck åt någon annan mening. Om vi alltså hade alldeles klart för oss att fullmäktige, möjligen med något undantag, ville detsamma som delegationen, nämligen understödja länsstyrelsens förslag, då hade vi naturligtvis att överväga den negativa ståndpunkten ifrån kommunens sida till vår propå, eller det alternativa förslag, som vid två, tre skilda tillfällen diskuterats igenom med länsstyrelsen. Därför menar jag, att herr Larsson lika väl kan betrakta vårt beslut såsom en uppskattning av den uppfattning, som framfördes ifrån tjänstemännens sida och som kunde anses mycket representativ för den mening som förelåg i kommunen.

Herr Larsson har tagit upp skolfrågan, och det är egentligen inte min fråga. Men jag kan nog svara så mycket för ecklesiastikdepartementet, att ecklesiastikdepartementets fastställande av skoldistriktet grundar sig på en av riksdagen utfärdad fullmakt för regeringen att göra detta även mot kom-

Ang. sammanslagningen till kommunblock

munernas önskemål. Jag har vid något tillfälle sagt, att de befogenheter, som riksdagen i mitten på 1950-talet gav åt regeringen, innebar ett av de längst gående ingripanden i den kommunala självstyrelsen, som jag vet har skett. Jag har också sagt, att jag tror att denna fullmakt var nödvändig för att kunna genomföra enhetsskolereformen. I annat fall hade vi säkerligen på många håll inte kunnat bygga upp skolorganisationen, därför att kommunerna hade bromsat.

Jag säger detta därför att det kan vara intressant för herr Larsson att erinra sig, att den som skrev under den propositionen var nuvarande landshövdingen herr Persson i Skabersjö, som då var ecklesiastikminister. Det faller ingen skugga över honom för det, men jag kan inte underlåta att påpeka saken i detta sammanhang.

Det är möjligt att herr Larsson med kommunens representanter kan ta tillfället i akt att uppvakta ecklesiastikministern och diskutera denna fråga. Det får ecklesiastikministern avgöra. Men vi är fullt på det klara med att regeringen har denna fullmakt.

Ja, herr Åkerlund har ställt några frågor, men jag skall försöka att korta ned mitt inlägg här och bara ta upp ett par av dem.

Herr Åkerlund har tagit upp problemet att beakta traditionella, kulturella och andra omständigheter i kommunerna, och han frågar i vilken omfattning vi har gjort det. Jag vill säga, att vi har försökt göra det så långt som möjligt. Under alla omständigheter har vi mycket noga diskuterat igenom vad som kan komma i framtiden.

Hur skall man förfara med kulturbygger eller kulturorter, som ingår i ett större blocksammanhang? Det är en fråga där kommunalmän och andra representanter för myndigheterna och regeringen får fundera över spörsmålen. Kommunalrättskommittén överväger frågan om enhetliga kommuner. Kommer den med ett förslag om en enhetlig

kommun, vad skall den kommunen ha för status? Kan man inom ramen för en sådan enhetlig kommun bevara namnet på en kulturort? Jag förmodar att det är Sigtuna, som leker i tankarna, men det kan vara Vadstena, Skänninge och andra medeltidsstäder. Jag tror inte att det skall vara omöjligt att bevara namnet och att låta dessa orter vara vad landshövdingen i Stockholms län någon gång uttryckte »pärlor i en infattning av omkringliggande större regioner».

Efter all diskussion om Sigtuna och alla protestaktioner från det hållet, som alla gick emot regeringens förslag att lägga in Sigtuna i ett större block, har jag ändå kunnat glädja mig åt en sak. Det är ett uttalande från folkpensionärernas förening, där man uttryckte sin tillfredsställelse över beslutet, därför att nu kanske också folkpensionärerna i Sigtuna skulle få möjligheter till ett hyggligt kommunalt bostadstillägg.

Utan att utveckla detta resonemang för mycket skulle jag till detta vilja säga: Kanske detta kastar ett ljus över en problematik, som är mera långtgående och mera besvärande än vad man i första rummet tänker? Problematiken ligger ju i de ekonomiska förutsättningarna för en kommun att uppfylla de villkor och tillgodose de önskemål på service i form av sjukvård, skola, socialvård o. s. v., som kommunens medlemmar ställer. Skall vi ha en rad av kommuner, där befolkningsunderlaget sviktar, så att de inte bara invånarmässigt, utan också ekonomiskt kommer i ett underläge? Skillnaderna mellan kommunerna i fråga om förutsättningarna, d. v. s. skatteunderlaget, är i ständigt ökande. Vi kan klara en del av dessa problem genom skatteutjämning, men jag tror att vi aldrig kan komma så långt i fråga om skatteutjämning, att vi kan klara alla dessa problem. Är det då inte rimligt, att tätorternas befolkning med en ständigt växande ekonomi också får bidra till de inom regionen boende människorna för den service som skall lämnas dem?

Ang. sammanslagningen till kommunblock

Detta är huvudproblemet som vi ställts inför. När vi går hemma i våra kommuner och funderar på dessa problem, ser vi de kommunala angelägenheterna som de väsentligaste. Det är inte alltid lätt att koppla bort från dem och försöka se in i den framtid vi går till mötes och den utveckling vi är inne i, där befolkningsomflyttningen och koncentrationstendenserna är så dominerande inslag.

Jag skulle vilja säga, att det vi nu gör egentligen är att vi på det kommunaladministrativa området söker dra konsekvenserna av det förhållandet, att vårt land på 100 år har förändrats från ett agrarland till ett industriland. Vi byggde upp en kommunal författning för det dåvarande jordbruket. Tar vi nu konsekvenserna av att vi har blivit ett industriland, där vårt jordbruk för vår totala ekonomi i dag spelar en roll av fyra procent? När kommunalförvaltningen kom till var jordbruket helt dominerande. Det är självfallet svårt att komma till rätta med de slumpmässiga och praktiska problemen — men måste vi ändå inte göra det någon gång? Vi försöker göra övergången så smidig som möjligt, och vi är överens om att försöka göra denna reform frivillig och stimulera till ett samarbete mellan kommunerna, som vi hoppas skall leda fram till en sammanläggning till större kommunala enheter.

När vi i vårt arbete med planeringen av länets indelning i kommuner — som det heter i författningen — kanske har gått något längre än länsstyrelserna och något längre än när vi diskuterade denna fråga år 1961 och 1962, har vi sagt oss, att vi säkerligen kommer att få ta den olägenhet som ligger i att sammanläggningsönskemålet förskjuts framåt i tiden. Vi har ansett att det är bättre att ta den olägenheten än att göra alltför små kommunblock, och alltså så långt det är möjligt skapa kommunblock som är sammanhängande regioner och bygger på ett näringsgeografiskt ekonomiskt underlag. Det är na-

turligtvis i det sammanhanget som en kommun som Staffanstorp — låt mig säga det — kommer i kläm, då det gäller att se regionen såsom något mer av en totalitet. Andra kommuner har haft nästan motsvarande situation, men i slutomgången har man varit helt överens med oss att helt ändra länsstyrelseplanen för att i stället göra en större enhetlig region, som i huvudsak omfattar den näringsgeografiskt sammanhängande regionen.

Jag tillåter mig peka på Kristianstadsblocket och de diskussioner vi har fört i samband med det. Därmed har jag inte velat säga att kommunalmännen i en del av dessa kommuner varit mer förutseende än kring Malmö. Problematiken är emellertid någorlunda lika. Vad som har gjorts i Kristianstadsblocket är, att det har skapats förutsättningar för regionerna att verkligen kunna ta emot en expansion som man kan förvänta sig. Det blir verkligen en region, som kan locka mera än hittills. Det gäller att bygga upp starka regioner som verkligen kan bli konkurrerande enheter. Det tror vi är en av förutsättningarna för att åtminstone i någon mån förmå att bromsa tillströmningen av människor mot våra storstadsområden. Vi kommer, det kan jag försäkra, att inom den närmaste tiden vara aktiva på det området, att försöka förmå städer och regioner som t. ex. Uppsala och Södertälje till en aktivitet, som gör det möjligt för dem att konkurrera med storstäderna. Förutsättningarna därför är att det finns pengar och utrymme för en bostadsplanering, som inte obönhörligen behöver ligga i regionens kärna, utan som kan nå en effektiv spridning till människor som kanske bor några mil från regionens centrum. Här kommer vi in på planeringsfrågor som vi måste arbeta mycket med framöver.

Låt mig till sist, herr talman, säga, att denna uppläggning och detta försök att förändra den kommunaladministrativa utvecklingen, baserad på de för-

Ang. sammanslagningen till kommunblock

ändrade förhållanden under vilka vi lever i vårt land, industrilandet, är saker som har uppmärksammats praktiskt taget i hela Europa. Jag hade i förra veckan besök av en delegation från Frankrike. Från Holland har man framfört önskemål att få komma hit och med oss diskutera kommunindelningen. Om ett par veckor får vi besök av representanter för den norska regeringen vilka med oss vill diskutera kommunindelningen och dess grundprinciper.

Jag säger inte detta för att jag på något sätt vill göra gällande att detta intresse i och för sig är ett bevis för att vi handlat riktigt. Vi tror dock att vi här har handlat riktigt. Riksdagen har också gett oss möjligheter att gå fram på dessa vägar. Det måste självfallet ske med den allra största försiktighet. Det grundväsentliga är dock att med denna uppläggning har vi bestämt oss för att den kommunala självstyrelsen för framtiden skall bevaras och spela en minst lika dominerande roll som den hitintills har gjort. Vi bygger upp kommuner, till vilka vi kan delegera över nya uppgifter, åstadkomma en decentralisering av skoluppgifterna och en rad andra uppgifter som är väl lämpade att ligga inom självstyrelsens ram.

De som nu känner sig en smula besvikna över det beslut som vi har fattat bör nog ändå sätta sig ned och fundera över vad det betyder i nuet men i lika hög grad över vad det betyder för framtiden, för självstyrelsen och för vårt lands utveckling, ekonomiskt och i andra sammanhang.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag vill ta fasta på ett par ord som statsrådet Johansson anförde, nämligen att ingenting händer nu i sommar och att vi kan få återkomma längre fram i höst.

Herr statsrådet säger att det är klokt att fundera. Jag delar helt den uppfattningen att det många gånger verkligen är klokt att ta sig en rejäl funderare,

inte minst om det gäller frågor av detta slag.

De områden som jag bl. a. åsyftade är självfallet just de som statsrådet själv nämnde, Sigtuna, Vadstena, Skänninge, samt i Stockholms län exempelvis Djursholm, Stocksund, Saltsjöbaden etc. Det viktiga här är ändå att det inte enbart rör sig om en namnfråga utan ett sätt att bygga upp samhällen. Det kan trots allt vara mycket klokt att låta sådana samhällen bestå som självständiga enheter som intensivt önskar det. Vi skall aldrig glömma att om man lägger ihop ett villasamhälle och ett höghussamhälle kommer villasamhället obönhörligen i minoritet. Det leder naturligtvis till att det blir nedtryckt.

Den allmänna teori som statsrådet här bygger mycket av sina tankar på, nämligen om övergången från agrarsamhälle till industrisamhälle, som vi nu måste ta konsekvenserna av, känner jag mig kanske inte helt övertygad av, trots att statsrådet själv har stor entusiasm för tanken.

Herr talman! Det är kanske klokt att inte försöka förhindra riksdagsmännens hemresa en dag som i dag. Desto mindre anledning har jag att vägra dem en kopp kaffe.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Med all respekt för synpunkten om riksdagsmännens hemresa måste jag ändå be att få säga ett par ord.

Jag kommer att läsa statsrådets inlägg här, när vi så småningom får det i protokollet, med all den uppmärksamhet som det förtjänar, ty i statsrådets anförande fanns många utomordentligt intressanta synpunkter. Jag är övertygad om att vi får flera tillfällen att diskutera dessa frågor. Vi får upp dem i samband med de kommande överläggningarna och besluten om en som jag hoppas aktiv lokaliseringspolitik. Vi får tillfälle att diskutera dem också i sam-

Ang. sammanslagningen till kommunblock

band med frågan om en kommunal skatteutjämning samt även i samband med debatter om andra kommunala frågor.

Herr statsrådet gjorde ett par uttalanden som jag vill säga ett par ord om.

Herr statsrådet talade sig varm för frivilligheten och betonade vilka reformer som här åstadkommits på frivillighetens väg. Herr Åkerlund hade en något annorlunda syn på saken. Kommunerna hade, sade han, helt enkelt resignerat inför länsstyrelsernas och Kungl. Maj:ts beslut att fastställa dessa samarbetsområden. Jag vet inte vem som här gör den rätta tolkningen av det faktiska läget. Jag tror dock för min del att man kommit fram till en situation där kommunerna nu faktiskt resignerat inför de beslut som Kungl. Maj:t fattat om utformningen av samarbetsområdena. Man betraktar det från kommunernas sida icke som någon frivillig reform i det stycket.

Det har förekommit delade meningar i en lång rad kommuner, sade statsrådet. Inte mindre än 150 kommuner hade uppvaktat honom. På frågan om dessa kommuner hade fått sina synpunkter tillgodosedda svarade statsrådet nog närmast nekande. Det förstår jag också av att antalet block minskats högst väsentligt; från först planerade ungefär 335 till 281 kommunblock vid det slutliga ställningstagandet.

I 2 § av indelningslagen har det klart utsagts att i varje län *skall finnas* en indelning av kommunerna i samarbetsområden som utgör grundvalen för en ny kommunindelning. I orden »skall finnas» ligger ändå, herr statsråd, ingen frivillighet. Frivillighet finns endast i fråga om huruvida man skall ingå i en samarbetsnämnd eller inte. På den punkten kan man säga att en kommun som inte går in i en samarbetsnämnd handlar felaktigt. Man bör nämligen vara med i samarbetsnämnderna för att där kunna diskutera de samarbetsärenden som man får på sikt. Dessa kommunblock skall ju ändå bli de nya kommunerna. Därom råder ingen tvekan ef-

ter den utformning som 2 § i indelningslagen fått. Det är då självfallet att kommunerna från början är med i planeringen. På den punkten har man frivillighet, men den frivilligheten är så minimal i förhållande till den stora reformen att man inte kan göra alltför stor affär av den.

Men låt mig ställa en annan fråga till herr statsrådet i det sammanhanget. I en TV-intervju, jag vill minnas det var i september eller oktober 1962, alltså efter valet, blev herr statsrådet tillfrågad om riksdagens beslut om förändringar i Kungl. Maj:ts proposition innebar en uppmjukning av Kungl. Maj:ts ursprungliga förslag. På det svarade herr statsrådet att regeringen ju hade möjlighet att när som helst ta initiativ för att förverkliga de nya kommuner, som riksdagsbeslutet syftade till.

Det är en intrikat fråga, och jag borde kanske inte ens ställa den, men mot bakgrunden av den utformning som 2 § har fått vore det värdefullt att få ett besked av statsrådet om hur han ser på takten i bildandet av dessa nya kommuner och när statsrådet menar att de skall vara förverkligade. Det vore särskilt värdefullt mot bakgrunden av att man i många kommuner i dag diskuterar sekundära sammanläggningar, som innebär att ett par av kommunerna i ett block gör en sammanläggning, under det att andra på mer eller mindre goda skäl ställer sig utanför. När man ändå skall få dessa nya kommuner så småningom kan det vara skäl att ställa frågan om man skall göra en indelning i olika omgångar och på det viset också få förändringen av den kommunala organisationen i olika omgångar.

Sedan skulle jag vilja ställa ytterligare en fråga till statsrådet. Det sades i Kungl. Maj:ts proposition och i utskottsutlåtandet att undantag från förutsättningarna i fråga om befolkningsunderlag och blockens utformning kunde ske med hänsyn till speciella omständigheter. Det var tre saker som nämndes, och de gällde för det första

Ang. sammanslagningen till kommunblock

Stockholms-, Göteborgs- och Malmøre-gionerna, där man hade särskilda utredningar, för det andra möjligheten att bilda sekundärblock som kunde få sådant utseende att de sedan som helhet kunde ingå i större kommunblock, och för det tredje fjäll- och glesbygdsområden med långa avstånd.

I vilken omfattning har man tagit hänsyn till de stora avstånden för fjäll- och glesbygdsområden? Jag har anledning att ställa den frågan med hänsyn till den plan som statsrådet gjorde för Kopparbergs läns vidkommande. Jag skulle också vilja ytterligare utveckla det som gäller sekundärblocken och fråga om man, när dessa sekundärblock skall läggas in i det stora kommunblocket, kan tänka sig att från sekundärblocken flytta över kommuner i gränsområdena till andra block och få en annan lösning av planläggningen än den som i dag är gjord. Jag tror det är ganska viktigt att få också den frågan klarlagd.

Vidare sade statsrådet att det varit värdefullt att man tagit tid på sig och skyndat långsamt. Statsrådet har ju diskuterat den frågan med mig tidigare, och jag vill säga att det, när det funnits så många invändningar, hade varit värdefullt att man skyndat ännu litet långsammare, inte minst med hänsyn till de stora förändringar som Kungl. Maj:t har gjort i förhållande till kommunernas och länsstyrelsernas förslag.

Nu har emellertid Kungl. Maj:t fastställt samarbetsområdena, så på den punkten är det väl inte mer att säga. Man får nu göra det bästa möjliga av situationen.

Låt mig till slut säga att jag hoppas att statsrådet, när kommunerna framför önskemål om förändringar i de nuvarande samarbetsområdena på grundval av den erfarenhet som man har vunnit och kommer att vinna, skall ge möjlighet till en smidig tillämpning och möjliggöra sådana förändringar som är motiverade och att största möjliga hänsyn skall tagas till kommunernas

önskemål när den nya kommunindelningen definitivt skall fastställas.

Jag skall inte fortsätta diskussionen, herr talman. Vi får anledning att diskutera denna sak vid flera tillfällen. Jag har bara velat anföra dessa synpunkter i anledning av det svar som statsrådet har givit på interpellationen och de kompletteringar av svaret han här har gjort.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag skall inte gå in på någon detaljdiskussion, dels därför att föredragningslistan är hårt belastad och dels därför att jag anser att det skulle föra alldeles för långt. Jag skall inte heller ta upp skolfrågan mer, eftersom jag under hand har fått löfte av ecklesiastikministern att få diskutera den frågan med honom senare.

Jag vill bara säga till inrikesministern att vi nog inte har riktigt samma uppfattning om den kommunala självbestämmanderätten såsom den här har blivit tillämpad. Jag må säga att jag hyllar demokratien så mycket att jag, även om statsrådet smickrade oss representanter för kommunerna litet, dock vill ha en fullmakt från den beslutande församlingen i kommunen om hur jag skall uppträda. Jag har kanske inte vant mig vid denna nya maktfullkomliga form av demokrati som innebär att man kan underlåta att höra folkrepresentationens mening, i sådana ärenden.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Larsson och jag har väl inga delade meningar i den frågan. Något annat besked hade han inte fått av fullmäktige än att man skulle hålla fast vid länsstyrelsens förslag.

Jag skall bara i korthet svara på herr Eric Carlssons frågor. Han ville veta vad som var avsikten med mitt uttalande i en TV-intervju 1962 om riksdagens uppmjukning av denna sak. Låt mig kort

Om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.

ange det. Vi hade i propositionen skrivit att regeringen borde till 1967 års riksdag redovisa hur samarbetet hade framskridit i kommunblocken och hur långt man hade kommit beträffande sammanläggningsönskemålen. Detta uppfattades så att 1967 var den tidpunkt då vi på nytt skulle gå till riksdagen och begära eventuella fullmakter att sammanlägga kommunerna i de block, som gjorts upp, till enhetliga kommuner. Det var i och för sig inte avsikten, men vi tyckte att det efter kommunalvalet 1966 kunde vara ett lämpligt tillfälle att lämna riksdagen en sådan redovisning. Till det sade emellertid riksdagen nej — man gjorde en kompromiss och tog bort den skrivningen. Detta hade vi ingenting emot, men det var då som jag på en förfrågan sade att regeringen ju alltid har initiativrätt — vi hade varit oförhindrade att framlägga förslag redan nästa år. Men vi vill ju pröva hur långt det frivilliga samarbetet kan komma att utveckla sig.

I anslutning till herr Carlssons fråga om sekundärblocksbildningarna — där vi alltså gått längre än länsstyrelserna — skulle jag vilja säga att vi har tagit den olägenhet som ligger i att det antagligen kommer att behövas något längre tid för att utveckla samarbetet fram till sammanläggningen, framför allt i de stora regionerna, när vi har gått direkt på att göra dessa regioner till enheter i block i stället för att dela upp dem i en huvudregion och sekundärblocksbildningar riktade in mot själva kärnblocket. Det gör att jag inte anser mig kunna besvara herr Carlssons fråga på annat sätt än att vi under alla omständigheter bör avvakta 1966 års kommunalval, kanske också 1970 års kommunalval, innan det finns någon anledning att hos riksdagen eventuellt begära längre gående fullmakter. Någonting annat kan jag faktiskt inte säga.

Jag tror att samarbetet nu kommer i gång på många håll. Vi har redan lagt

samman ett tiotal kommuner i år, och i några fall har block sammanlagts från den 1 januari 1965. Och efter vad vi förstår av samarbetssträvandena i blocken kommer vi att få ett mycket stort antal sådana ärenden fram till 1966. Under sådana förhållanden är det väl lämpligt att vi avvaktar hur utvecklingen och samarbetet fortskrider, och så får vi gemensamt diskutera problemen.

Vi bör i alla fall kunna vara överens om, herr Carlsson, att regeringen inte kan tvinga kommunerna till sammanläggning; för det skulle nya fullmakter av riksdagen krävas. Däri ligger en garanti för frivillighet. Den är så klart fastlagd att jag inte tror att det finns anledning att här dra upp någon större tvist om problemet frivillighet eller inte. Det största tvång vi har är enligt min mening utvecklingen själv.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.

Ordet gavs ännu en gång till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet JOHANSSON, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara även herr Ferdinand Nilssons den 15 maj framställda interpellation om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m., och nu yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Kungsängen har frågat om jag anser att de lokala arbetsmarknadsmyndigheterna och vederbörande kommun först bör kontaktas innan arbetsmarknadsstyrelsen medverkar till att förflytta industriell verksamhet från en industrifattig landsdel till en annan ort samt om jag vill överväga att möjliggöra att statligt stöd lämnas åt åtgärder för att stimulera företagsamhet också i de på industrier fattiga, utav avfolkning hotade kommunerna i norra Uppland.

Om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.

Interpellanten har som utgångspunkt för sin fråga tagit ett konkret lokaliseringsärende. Jag vill i anledning därav framhålla att det i detta fall gällde utläggning av en filial från företagets stockholmsfabrik till Frösön i Jämtland. För min del anser jag detta vara ett tillfredsställande resultat av lokaliseringsverksamheten. Produktionen vid det dotterbolag, som det berörda företaget har i norra Uppland, kommer enligt uppgift inte att påverkas av nylokaliseringen i Jämtland.

Lokala arbetsmarknadsmyndigheter och berörda kommuner bör kontaktas när det blir fråga om att förflytta ett företag från en ort till en annan. Sådan kontakt bör tagas oavsett om arbetsmarknadsstyrelsen medverkat till förflyttningen eller inte och oavsett om det är fråga om industriell eller annan verksamhet.

Vad slutligen gäller frågan om statligt lokaliseringsstöd till företag i norra Uppland torde detta spörsmål få bedömas i samband med att den framtida statliga lokaliseringspolitiken utformas. Ett av de viktigaste — och för övrigt också ett av de svåraste — problem, som statsmakterna måste ta ställning till i det sammanhanget, är just i vilka områden lokaliseringspolitiska insatser skall ifrågakomma.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Jag ber, herr talman, att få tacka statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för att han varit vänlig att besvara min interpellation, fastän vi nu befinner oss i vårriksdagens hårt arbetsbetungade slutskede.

I interpellationen har jag belyst problemet med ett konkret exempel, som också beröres i svaret. Detta innehåller alltså tre avsnitt och berör dels detta exempel, dels de bägge frågor jag framställt.

Mitt konkreta exempel gällde förflyttningen av AB Svenska Warners dotterbolag i Skutskär, Älvkarleby kommun,

AB Modern Konfektion, ända upp till Frösön i Jämtland. Där finns tydligen inga grader beträffande lokaliseringen, bara breddgrader. Och detta har skett utan kontakt med vare sig länsarbetsnämnd eller vederbörande kommun. Statsrådet återger en uppgift om att produktionen i Skutskär icke kommer att påverkas av nylokaliseringen i Jämtland. Det vore ju enbart glädjande om så verkligen blir fallet — då skulle också anmärkningen mot arbetsmarknadsstyrelsen för bristande kontakter på lokalplanet i motsvarande mån reduceras. Men ledsamt nog vågar man knappast tro att så är fallet. Redan erfarenheten hittills talar ett annat språk. När Älvkarleby kommun för en femårsperiod till en årskostnad av cirka 40 000 kronor förhyrde de nuvarande fabrikslokalerna och sedan återuthyrde dem till Warnerkoncernen för mindre än hälften, ställde bolaget i utsikt en verksamhet med ungefär hundratalet anställda, mest kvinnlig arbetskraft. Detta är någonting som är mycket betydelsefullt i en ort som Skutskär, där man sysselsätter en hel del manlig arbetskraft men där möjligheterna för sysselsättning av kvinnlig arbetskraft är alltför svaga. Man kom emellertid aldrig upp till mer än 48 anställda, och nu är det fråga om ungefär 30-talet; s. k. utveckling! För att få fason på saken förnyade kommunen inte subventionskontraktet. Resultatet visade sig då det blev känt att arbetsmarknadsstyrelsen klarat bolagets problem genom ett statskommunalt bygge av arbetslokaler där uppe i Norrland. Byggkostnaden har beräknats till 2 700 000 kronor — vad nu slutsiffran kan bli. Och staten bidrager ju med ett ordentligt tilltaget miljonbelopp. Den industrien lär komma att sysselsätta 300 personer, även där huvudsakligen kvinnlig arbetskraft.

Jag vill betona att vi inte i Uppland missunnar Norrland eller Jämtland något, vi konstaterar bara att rimliga skäl kunde ha talat för att ett sådant företag

Om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.

kommit till i norra Uppland, där det likaledes väl behövs. Varför skulle man behöva gå över älven efter vatten? Varför skulle man behöva förlägga den industrien mitt i Storsjön? Enligt vad som inhämtats från arbetsmarknadsstyrelsen skulle anledningen vara att kommunen skulle ha visat dåligt intresse enligt bolagets mening. Kunde arbetsmarknadsstyrelsen inte ha kontaktat länsarbetsnämnden därom? Kunde man inte ha hört också den andra parten, Älvkarleby kommun? Om den kommunen kommit ohjälpligt på kant med det stora bolaget — varom jag inte kan yttra mig — finns det inte flera andra kommuner i norra Uppland med sysselsättningsproblem? Var det nödvändigt att låta förflyttningen dra ända upp åt Jämtland?

Sedan saken påtalats på lokalplan har bolaget förhyrt andra lokaler, före detta Palladiumbiografen, för två år. I kommunen har man en klar uppfattning om att det är fråga om en avveckling under denna tid tills man kommit helt i gång på Frösön. På yrkesinspektionens distriktskontor uppges att bolaget när det gäller att ordna upp lokaliteterna självt anfört att det bara är fråga om ett provisorium. Att fabriksbygget på Frösön inte påverkar läget i Skutskär bör bedömas som föga troligt utifrån dessa uppgifter. Uppgiften om arbetsmarknadsstyrelsens ståtliga insats för förflyttningen kommer otrevligt nära. Så mycket större värde sätter jag därför på statsrådets svar på min första fråga om arbetsmarknadsstyrelsen först bör kontakta länsarbetsnämnd och kommun innan den medverkar till att flytta industrier från en industrifattig landsdel. Det tycker jag i sammanhanget var nyttigt, och värdet därav förminskas inte av att vederbörande inte nu velat medge att det är avsett att avveckla verksamheten i Skutskär.

Beträffande statsrådets svar på min andra fråga vill jag understryka uttalandet av landstingets förvaltningsutskott i Uppsala län att även i detta län, sär-

skilt norr och väster om Uppsala, finns problem som, ehuru inte helt likartade med de norrländska, kan vara nog så brännande. I detta sammanhang vill jag också hänvisa till Uppsala läns företagareförenings yttrande, där det konstateras att lika brännande problem som beträffande de norrländska förefinns även i områden i Mellan- och Sydsvetige och att det hade varit önskvärt att dessa omfattats av de förslag som lokaliseringsutredningen har avgivit.

Man skall inte begära för mycket — ingen kan göra mer än han förmår — och att statsrådets svar på min andra fråga inte är helt negativt vill jag ta fasta på. Han avvaktar och konstaterar med all rätt att ett av de svåraste problemen för statsmakterna är i vilka områden åtgärder beträffande lokaliseringen bör sätta in. Jag har bara pekat på ett enda fall men vill understryka, herr talman, att Älvkarleby kommuns problem är Tierps och Västlands, Österlövstas liksom Dannemoras, Wendels och Olands problem, lika väl som ett brännande problem för andra av avfolkningen hotade kommuner i norra Roslagen.

Herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Det är riktigt att man inte skall begära för mycket, och jag begär inte, tycker jag, för mycket av herr Nilsson i Kungsängen när jag säger att det väl ändå vore önskvärt om han inte försvarade lokaliseringpolitiken för oss. Här försöker vi stimulera företag till en lokalisering i Jämtland. Jag vågar säga att vi verkligen gör ansträngningar i det fallet. Vi har frågat industrimän om det inte skulle vara möjligt med en lokalisering till Östersund. De ställer sig tveksamma. Vi ger inte tappt utan håller i gång diskussionerna. Så skall man då läsa i herr Ferdinand Nilssons interpellation att det här gäller en lokalisering långt borta på Frösön i Jämtlands län. Man ser liksom framför sig att detta skulle vara en plats långt bortom civilisationen och

Om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.

långt bortom all ära och redlighet. Jag försöker tala om för industrifolket att Jämtland är en förnämlig bygd, att Östersund och Frösön är utomordentligt intressanta och vackra platser och att människor borde kunna trivas där. Men vad skall människorna där få för uppfattning när de läser detta om att man försöker lokalisera ett företag »långt borta i Jämtland»?

Jag sade nyss att jag inte begär för mycket, men jag vågar ändå rikta en vädjan till herr Nilsson att han tänker sig för innan han skriver. Om jag dessutom vädjar till honom att tänka sig för innan han talar, är jag övertygad om att jag skulle få många instämmanden. Jag hoppas ändå att vi skall kunna få till stånd en lokalisering till Jämtland.

Vad var det nu som skedde i detta ärende? Jo, Konfektionsindustriförbundet kom till arbetsmarknadsstyrelsen i slutet av maj år 1963 och sade att det fanns ett intresse från Konfektionsindustriförbundet att ett företag skulle förlägga en filial till företagets fabrik i Johanneshov i Stockholm. Det gällde alltså en utvidgning i Stockholm. Man avsåg att bygga ut för 200—300 anställda. Då sade man i arbetsmarknadsstyrelsen att man med hänsyn till angelägenheten av en ökad industrilokalisering till Norrlandslänen föreslog att företaget borde etablera en industri i Jämtland. Arbetsmarknadsstyrelsen tog alltså upp problemet och frågade om det inte i stället för att bygga ut i Johanneshov vore möjligt att lägga företaget i Jämtland, närmare bestämt i Östersund. Arbetsmarknadsstyrelsen lyckades få till stånd ett intresse från företags sida för en sådan lokalisering. Man pekade på att där fanns det arbetskraft.

Herr Nilsson i Kungsängen frågar om man behöver gå över älven för att hämta vatten. Jag skulle vilja säga att det här väl närmast är en fråga om att gå över vatten för att hämta flickor, och det har väl en och annan prövat på. Det gällde ju här sysselsättningsmöjlig-

heter inte minst för kvinnlig arbetskraft. Arbetsmarknadsstyrelsen kunde då säga att det här fanns ledig arbetskraft och att man kunde yrkesutbilda de unga. Arbetsmarknadsstyrelsen tillsammans med kommunerna kunde sätta i gång en utbildning av sådan arbetskraft som behövdes. Så nådde man resultat och genom samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen och Östersunds stad byggdes det upp en fabrik som skulle sysselsätta mellan 200 och 300 människor enligt planerna. Hittills har inte mer än ett 50-tal utbildats, om jag är rätt underrättad, men utbildningen pågår och verksamheten kommer att fortsätta.

Företaget säger att detta inte kommer att betyda en nedläggning av verksamheten i Skutskär. Det är möjligt att man får vissa omställningsproblem när man flyttar över en viss tillverkning, men det må vara företagets egen sak. Det har alltså inte varit på det sätt som herr Ferdinand Nilsson vill göra gällande, nämligen att man tar ett företag från en ort som Skutskär och flyttar det till Jämtland. Det är att ge en vilseledande bild av hela problematiken. Detta tycker jag nog är någonting som herr Nilsson borde kunna ta tillbaka. Är han felunderrättad, får vi väl säga att det inte kan hjälpas. Men då kan väl herr Nilsson också säga att det är så.

När det gäller förflyttningar skall arbetsmarknadsstyrelsen självfallet hålla kontakt med länsorganen och kommunerna. Det har jag också sagt ifrån mycket bestämt. Det är ingen nyhet, utan det har vi talat om långt tidigare. Jag hoppas att industriföretaget skall fullfölja sina planer för fabriken på Frösön så att verksamheten nu kommer i gång och utvecklas till den omfattning som är tänkt. Jag hoppas också att företaget kommer att behålla sitt företag i Skutskär och bereda tillfälle till arbete åt dem som bor där, även om det, som jag sade nyss, kan bli fråga om vissa omställningar.

Om statligt stöd för att stimulera industriell verksamhet i norra Uppland, m. m.

Herr WIDÉN (fp):

Herr talman! Det betonas nu och det har betonats ännu mer under den föregående punkten, i diskussionen om kommunblock, att riksdagen väl i höst får tillfälle att ta ställning till lokaliseringspolitiken och alla de problem som därmed sammanhänger. Nu fällde dock herr Ferdinand Nilsson vissa yttranden som vi kanske får tillfälle att komma tillbaka till så småningom när höstlöven börjar falla. Men jag vill bara säga det, herr talman, att skulle nu herr Nilsson ha givit uttryck för gängse uppfattningar söder om Dalälven är ju situationen en aning kränkande för oss där uppe. Även om vi nu kommer långt norrifrån, herr Ferdinand Nilsson, kan vi väl ta upp en diskussion när hösten kommer, och då kan vi blanda in både den ena och andra platsen i resonemanget, kanske rent av även Häcklefjäll.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag vet inte om statsrådets replik till mig delvis var grundad på att han missförstod vad jag sade om att man inte skall begära för mycket. Vad jag begärde var inte att få ett bestämt uttalande i bindande form angående principerna för lokalisering. Vad jag önskar var närmast att man borde ta upp till prövning de problem som finns i norra Uppland, där avfolkningsfrågorna är så aktuella. Lokaliseringsutredningen har gjort en geografisk avgränsning som jag tycker inte var riktigt bra i alla stycken. Jag menade att när statsrådet i svaret på min interpellation betonade att det är ett besvärligt problem, är detta ett steg på vägen, ty det visar att han inte anser problemet vara löst. Jag undrar om han inte missförstod mig och trodde att det låg någon udd i formuleringen. På annat sätt kan jag inte förklara hans sätt att utforma sitt svar till mig. Han lade upp sitt anförande så pass folkligt att han skrämde även herr Widén, som

tydligen trodde att jag vänt mig mot lokaliseringsåtgärder i Jämtland. Det har jag nu inte gjort, men det kan inte herr Widén veta, ty han har säkert inte hunnit med att läsa interpellationen.

I interpellationen säger jag klart att det var fråga om att flytta ett företag av denna art från det industrifattiga norra Uppland långt bort till en annan industrifattig landsdel. Jag hade alldeles klart för mig, och jag är beredd att understryka det, att det inte var fråga om någon aversion mot de norrländska bygder där jag personligen har så pass starka förankringar att jag tvärtom begriper att norrlandsproblemen kan vara brännande nog. Därmed anser jag att herr Widéns och mitt mellanhavande är avklarat, och jag återkommer nu till herr statsrådet.

Vad jag har tagit upp är ett fall då ett industriföretag i Stockholm har gjort upp med en kommun angående en industriell anläggning som subventioneras av kommunen på ett enligt min mening hyggligt sätt. Om jag har blivit missledd, så är det av yrkesinspektionen eller av kommunen, och *det tror jag inte*, herr statsråd. När kommunen såg att de utfästelser som gjorts inte hölls, lät kommunen kontraktet utlöpa och väntade nya förhandlingar. Då fick kommunen veta att saken klarats på ett annat sätt, nämligen genom lokalisering av en precis likartad, ståtlig anläggning uppe på Frösön. Även där gällde det kvinnlig arbetskraft. Då uppstod det litet oro i kommunen, och man hörde sig för på länsarbetsnämnden. Där visste man ingenting, och kommunen för sin del hade inte blivit kontaktad.

Det var därför jag blev så belåten med statsrådets svar på min första fråga. Där gavs ju klart besked om hur man borde ha förfarit i det här fallet.

Nu har statsrådet fått en uppgift enligt vilken det inte var meningen att avveckla den verksamhet som var förlagd till Älvkarleby kommun. Jag konstaterar att denna verksamhet inte heller under den första femårsperioden blev

Ang. bedömningsgrunderna vid tillsättandet av ordinarie lärartjänster å grundskolans högstadium

vad som ställts i utsikt från början. Man nådde inte upp till det avsedda antalet anställda, nämligen 100, utan det blev 48. Sedan gick utvecklingen bakåt, som jag antydde, ned mot 30 anställda, och därefter har man under klart angivande till yrkesinspektionen av att det rör sig om ett provisorium sagt, att man vill ha en ny förhyrd lokal för en tvåårsperiod — ingenting annat. Detta är vad som återstår, och jag kan inte finna annat än att detta innebär att den verksamhet som var avsedd att bli förlagd till Älvkarleby kommun i själva verket nedskrivits och nu överflyttas till Frösön.

Herr statsrådet antydde att jag skulle tycka att Frösön låg väldigt långt borta. Visst är det väldigt långt borta från norra Upplands problem, men att det därför skulle vara så att säga någon av Gud förgäten landsdel var en konstruktion som inte jag har kommit på och som jag bestämt vill reservera mig emot. Min uppfattning var bara att det inte blir bättre om man flyttar företagsamhet från en industrifattig bygd till en annan industrifattig bygd. Framsteget blir måttligt.

Enligt de upplysningar jag fått del av från arbetsmarknadsstyrelsen har det antytts att man inom bolaget var missnöjd med kommunen. Ja, men det finns väl i all rimlighets namn flera kommuner i norra Uppland som väl är i behov av det tillskott som det här är fråga om. Man behöver säkerligen inte genomföra en så omfattande flytting. Det borde kunna finnas grader i fråga om sådant också. Det var bara så jag menade, och jag tycker inte att det var värt det något hårda omdöme som statsrådet avgav. Han antydde ju att jag borde använda mina eventuella förståndsgåvor på ett bättre sätt, både när jag skrev och när jag talade. Jag tror att statsrådet gör så gott han kan i dessa avseenden och jag skall inte på något sätt kvittera artigheten. Jag vill emellertid betona att vad han sade

grundar sig på ett missförstånd. Han har fått en uppgift, som jag inte tror på, nämligen att den där industrien blir kvar någon längre tid i Älvkarleby.

Herr ANDERSSON, AXEL JOHAN-
NES, (fp):

Herr talman! Jag har lyssnat till herr Ferdinand Nilsson och har då kommit underfund med att en gåta blivit löst som de lärda och olärda grubblat mycket länge över, nämligen frågan om Storsjöödjuret verkligen existerar och, om det existerar, vilken underlig krumelur detta odjur är. Av vad jag fått höra i dag är det klarlagt att odjuret existerar. Det är också klarlagt av vilket kön det är, och det är till och med klarlagt att det har ett namn, namnet Ferdinand!

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. bedömningsgrunderna vid tillsättandet av ordinarie lärartjänster å grundskolans högstadium

Herr statsrådet och chefen för eklektiskdepartementet EDENMAN, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Billmans den 15 maj framställda interpellation angående bedömningsgrunderna vid tillsättandet av ordinarie lärartjänster å grundskolans högstadium, fick nu ordet och anförde:

Herr talman! Med hänvisning till en exemplifierande motivering har herr Billman i en interpellation frågat, om jag är beredd att medverka till en undersökning av vad interpellanten kallat för bristfälligheter i handläggningen av frågor om vissa vidareutbildade folkskollärares behörighet till tjänster på grundskolans högstadium. Herr Billman har vidare frågat, om jag är beredd att medverka till att sådana bedömnings-

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

grunder kommer till användning vid tillsättningen av ordinarie tjänster på grundskolans högstadium att inte sakligt väl meriterade sökande stoppas i sin karriär på grund av överdriven formalism.

Som svar på frågorna vill jag anföra, att jag skall låta undersöka de förhållanden herr Billman berört i sin interpellation och att, på grundval av vad därvid framkommer, det kommer att prövas, om skäl finns att ändra de grunder som nu tillämpas vid bedömning av sådana sökande som interpellanten avser.

Herr **BILLMAN** (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka ecklesiastikministern för svaret, som jag förmodar är preliminärt och kommer att efterföljas av ett definitivt och mera detaljerat svar vid höstriksdagen. Jag har full förståelse för att herr Edenman inte har kunnat lämna mer än ett preliminärt besked nu, ty det problem som jag här tagit upp är så omfattande att jag faktiskt inte räknade med att herr Edenman skulle hinna komma med ett svar före värriksdagens slut. För min del kan jag givetvis vänta utan större otålighet, men jag vill gärna understryka att landets samtliga folkskollärare med stort intresse väntar på vad herr Edenman kan komma att svara.

Det råder oro, anmärkningsvärt stor oro, inom folkskollärarkåren för närvarande, och detta är inte bra. Om grundskolans idé skall kunna förverkligas, måste man räkna med en positiv och entusiastisk medverkan från lärarkårens sida. En sådan insats förutsätter emellertid att det nuvarande missnöjet med befordringsförhållandena och låt mig säga inom parentes även beträffande löneförhållandena avlägsnas. En missnöjd lärarkår arbetar illa.

Jag förmodar att herr Edenman uppskattat den aktion som 23 stycken nyutexaminerade folkskollärare i Karlstad härom dagen vidtog. De har som

bekant hoppat av och söker sig till det privata näringslivet, i stället för att söka sig tjänst som lärare. Det är ett illavarslande tecken i en situation när det råder brist på lärare, att nyutexaminerade lärare överger det yrke som de har utbildats för emedan löneförhållandena inom yrket är otillfredsställande.

Det finns för mig ingen anledning att här i dag gå närmare in på detta. Jag har endast velat omnämna förhållandet som ett symptom på den oro som för närvarande råder inom folkskollärarkåren. Jag hoppas alltså få ett fylligare svar av herr Edenman vid lämpligt tillfälle.

Herr statsrådet **EDENMAN**:

Herr talman! Två svar på en interpellation tänker jag inte lämna till herr Billman, men han kan naturligtvis återkomma i höst med ny interpellation. Då skall jag gärna svara på den. Jag hoppas att läget på detta område då skall vara mera tillfredsställande ur herr Billmans synpunkt — och även ur min — än vad det är just nu. Skolöverstyrelsen kommer under sommarens lopp, som jag också sagt i mitt interpellationssvar, att göra en översyn över alla dessa förhållanden, och om herr Billman anser sig böra komma igen i höst tror jag det skall vara mycket lätt för mig att ge ett tillfredsställande svar då.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 11:o), 16:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, dels ock i ämnet väckt motion.

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

Genom en den 29 april 1964 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 158, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 11:o), 16:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

De genom propositionen föreslagna ändringarna i regeringsrättslagen voro föranledda av redan genomförd eller föreslagen lagstiftning.

Ett av Kungl. Maj:t föreslaget tillägg till 2 § 4:o) regeringsrättslagen innebar bland annat, att besvärsmål, som rörde ersättning för kostnader till följd av övergången till högertrafik, skulle prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat en i anledning av densamma i andra kammaren väckt motion, nr 1017, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården och herr *Hamrin* i Kalmar, i vilken motion anhållits,

i första hand, att orden »eller rör ersättning för kostnader till följd av övergången till högertrafik» måtte utgå ur 2 § 4:o) förslaget till ändrad lydelse av regeringsrättslagen; eller, om detta yrkande ej bifölles,

i andra hand, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om inrättande av en särskild värderingsnämnd under ordförandeskap av domare för avgörande av besvärsmål avseende ersättning för kostnader till följd av övergången till högertrafik.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen måtte besluta att till höstsessionen med innevarande års riksdag uppskjuta behandlingen av förevarande proposition, nr 158, i vad det genom propositionen framlagda lagförslaget vore betingat av det genom annan proposition framlagda förslaget till naturvårdslag;

B. att riksdagen — med förklaring att riksdagen icke för närvarande kunnat taga ställning till det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget i dess helhet — nu måtte, med avslag å det i förevarande motion, II: 1017, i första hand framställa yrkandet, för sin del antaga sistnämnda lagförslag med de ändringar däri, att *dels* momentbeteckningen »11:o)» i lagens rubrik och ingress bortföлле, *dels* det genom propositionen föreslagna tillägget till mom. 11:o) utginge, *dels* ock mom. 16:o) erhöle under punkten angiven lydelse;

C. att nämnda motion, II: 1017, i vad den ej besvarats med vad utskottet under B. hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Arvidson*, *Ferdinand Nilsson*, *Hilding* och *Nyman*, fru *Boman* samt herrar *Svensson* i Vä och *Gustafsson* i Borås, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B. hemställa, att riksdagen — med förklaring att riksdagen icke för närvarande kunnat taga ställning till det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget i dess helhet samt att förslaget i övriga delar ej kunnat oförändrat antagas — nu måtte, med bifall till det i förevarande motion, II: 1017, i första hand framställda yrkandet, för sin del antaga sistnämnda lagförslag med de ändringar däri, att *dels* momentbeteckningen »11:o)» i lagens rubrik och ingress bortföлле, *dels* ur den föreslagna lydelsen av mom. 4:o) orden »eller rör ersättning för kostnader till följd av övergången till högertrafik» utginge, *dels* det genom propositionen föreslagna tillägget till mom. 11:o) utginge, *dels* ock mom. 16:o) erhöle i reservationen angiven lydelse.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! I anledning av den till utskottets utlåtande avgivna reserva-

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

tionen ber jag att få framföra några synpunkter. Jag vill först erinra om att den del av propositionen som har blivit föremål för en motion avser överklagningsbestämmelser angående ersättning för övergång till högertrafik. Man räknar med att dessa ärenden förbereds i högertrafikkommissionen, och det var fråga om en överklagningsinstans i detta fall. Propositionen har föreslagit och utskottsmajoriteten tillstyrkt att denna överklagning skall ske hos Kungl. Maj:t i statsrådet. I motionen har ifrågasatts om det inte vore lämpligare att det bleve regeringsrätten som avgjorde dylika ärenden. Propositionen avser ett tillägg till en katalog över bestämmelser om undantag ifrån regeringsrättens prövning som det här är fråga om. Reservationen överensstämmer inte med utskottsutlåtandet på den punkten, utan vi har ansett att detta tillägg till texten bör utgå.

Motiveringen vill jag beröra något litet. Det har sagts att det är rimligt och riktigt att man behandlar frågan om planerna för kostnadsberäkningarna och ersättningsbesluten i samma instans. På den punkten brister inte enigheten mellan utskottets majoritet och reservanterna. Vi är övertygade om att det är riktigt och praktiskt, och reservanterna uttalar att prövningen rimligen bör ske i regeringsrätten. Det är framför allt den mera tryggade rättsliga prövning som vi anser böra förekomma i det fallet.

I reservationen har vi också utgått från att i den mån som dessa planer innehåller normer för kostnaderna inbegrips de i bestämmelsen. Det finns ingen principiell differens mellan den ena sortens kostnader och den andra sortens.

Ett skäl som man har anfört i propositionen är att det inte sällan förekommer ett nära samband mellan ersättningsfrågor enligt författningen och bidrag från väganlaget. För vår del betraktar vi det närmast som en fördel att man håller isär de där sakerna. Det

är en viss garanti för att medel inte överföres från väganlaget till högertrafikanslaget eller från högertrafikanslaget till väganlaget, och en sådan boställnad mellan av riksdagen till olika ändamål avsedda medel betraktar åtminstone jag som en påtaglig fördel.

Beträffande de fall då sådana beröringspunkter inte sällan förekommer vill jag erinra om att i Kungl. Maj:ts kungörelse nr 99 den 10 april 1964 uppräknas de fall då ersättningskostnaderna skall utgå. Det rör sig om ombyggnad eller ändring av redskap för reformens utnyttjande ävensom utrangering av sådant redskap och dess ersättning med nytt. Det rör sig om ombyggnad av spårvagn, buss eller annat fordon, trafikföretags anskaffning av fordon genom köp eller förhyrning tidigare eller senare än som skulle ha skett om vänstertrafiken bibehållits eller utöver vad som erfordrats i sådant fall. Det rör sig också om trafikföretags bibehållande av fordon i trafik efter den tidpunkt då fordonet skulle ha utrangerats eller utrangerande av fordon i förtid, vidare ombyggnad, ändring eller flyttning av bensinstation och åtgärd som motsvarar eller är jämförbar med nyssnämnda åtgärder. Därtill kommer också ombyggnad eller ändring av trafikplats, vägskal, hållplats, parkeringsplats eller annan sådan trafikankläggningsflyttning eller ändring av vägmärke, trafiksignal, linjemarkering eller liknande anordning ävensom utmönstring av trafikankörning och dess ersättande med ny.

De fall då man här får räkna med sammanblandning kan såvitt jag bedömer det inte vara så många. Men fördelarna av att man håller de olika anslagen isär är i alla fall påtagliga. Det som för reservanterna har varit och är bestämmande är som sagt att man menar att det förhållandet, att regeringsrätten är klagoinstans vid överklagande av högertrafikkommissionens beslut, skapar den rättsliga trygghet i de enskilda fallen som kan vara så värdefull

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

för att handha fördelningen av dessa ersättningar, att se till att de blir tillräckliga och att de inte utges i de fall så inte bör ske. Den domstolsmässiga prövningen där av kommissionens förslag då tvister uppstår förefaller ge en större trygghet för rättssäkerheten än om man låter saken bli ett departemens-ärende.

Det är i överensstämmelse med denna uppfattning — för att tillgodose kravet på enhetlighet och rättsskydd — som vi avgivit vår reservation. Vi menar att planerna lika väl som ersättningskostnaderna bör kunna vid överklaganden prövas av regeringsrätten på grundval av de förslag som i båda fallen upprättas av högertrafikkommissionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av herr Arvidson m. fl.

Häri instämde herr *Arvidson* (h).

Herr **HILDING** (fp):

Herr talman! Jag kan väl instämma i åtskilligt av vad herr Nilsson här har yttrat. Frågan är ju, som herr Nilsson närmare utvecklade, om besvär i samband med fastställande av ersättning för kostnader vid övergång till högertrafik skall avgöras av regeringsrätten eller av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Reservanterna har anslutit sig till de synpunkter som anföres i en motion av herrar Jönsson i Ingemarsgården och Hamrin i Kalmar och som innebär att man följer regeringsrättslagens huvudregel om att ersättningsmål — som i administrativ väg fullföljes till Kungl. Maj:t — går till regeringsrätten. De skäl av såvitt jag kan förstå alldeles övervägande praktisk natur som har anförts för att besvären skulle avgöras av regeringen är i och för sig förståeliga men knappast tillräckliga för att man skall göra ett undantag. Jag ber därför, herr talman, att få ansluta mig till herr Nilssons bifallsyrkande beträffande reservationen.

Herr **AHLKVIST** (s):

Herr talman! Som framgår av utskottsutlåtandet och av de redan hållna anförandena är det endast på en punkt i de föreslagna ändringarna i regeringsrättslagen som delade meningar har uppkommit inom utskottet. Det gäller, såsom framgått av det redan sagda, besvärsmål som rör ersättning för kostnader till följd av övergången till högertrafik. Utskottet har biträtt Kungl. Maj:ts förslag som går ut på att dessa mål skall prövas i statsrådet, medan reservanterna ansett att regeringsrätten bör handlägga dessa mål.

Som herr Hilding mycket riktigt anförde är pricipen för uppdelningen av besvärsmål på statsrådet och regeringsrätten som bekant den att regeringsrätten skall handlägga mål om rättstillämpning. Nu förekommer det emellertid bara i undantagsfall att man kan skilja mellan å ena sidan rättsfrågor och å andra sidan lämplighets- och skälighetsfrågor. Man får därför ta sikte på vad som är det väsentliga och låta regeringsrätten pröva de mål där man kan säga att behovet av rättsskydd är det dominerande. Det blir ofta fråga om en avvägning mellan principiella och praktiska synpunkter. Som ett exempel kan nämnas mål om skatteersättning i anledning av ortsavdragsreformerna. Dessa mål gäller kommunerna tillförsäkrade rättigheter och skulle därför i princip gå till regeringsrätten. Emellertid har man ansett att avgörandet av dessa mål torde influeras av skälighetssynpunkter och att det är angeläget att målen kan avgöras snabbt. Därför har man frångått principen och alltsedan 1951 haft den ordningen att överklaganden i dessa mål går till Kungl. Maj:t i statsrådet.

De materiella bestämmelser som den nu aktuella frågan gäller har meddelats i kungörelse den 10 april i år om ersättning av statsmedel för kostnader till följd av övergången till högertrafik. Det är fråga om generella regler som när förutsättningarna härför är uppfyllda

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

ger en verklig rätt till ersättning. Så till vida kan man säga att det finns ett starkt rättsligt inslag i de besvärsmål som kan uppkomma när högertrafikkommissionen har tillämpat bestämmelserna i kungörelsen. Utskottet har emellertid ansett att de praktiska skäl som talar för en handläggning i stastrådet är övervägande och att statsrådet alltså måste bli slutinstansen. Detta sammanhänger med de krav på en effektiv administration, som måste ställas i fråga om övergången till högertrafik.

Enligt kungörelsen skall ersättning för nödvändiga kostnader till följd av övergången till högertrafik ersättas av statsmedel, om inte kostnaden är att anse som ringa. Möjligheten att få ersättning har intresse främst för väghållare och trafikföretag. Enskilda kan endast i undantagsfall ifrågakomma. Statliga myndigheter skall erhålla ersättning för sina kostnader i samma ordning som enligt kungörelsen gäller för andra.

Gången vid ersättningsfrågornas behandling blir i stort sett denna. Den som vill göra anspråk på ersättning för t. ex. en vägomläggning eller ombyggnad av bussar skall i allmänhet göra upp en plan med kostnadsberäkning över de åtgärder han ämnar vidtaga. Planen skall inges till högertrafikkommissionen, som skall ta upp frågan om godkännande av planen. För godkännande krävs att åtgärd planerats på sätt som är ändamålsenligt och förenligt med högertrafikkommissionens planläggning av övergången till högertrafik och att kostnaden beräknats till skäligt belopp. Om kommissionen inte kan godkänna planen i befintligt skick, kan det bli fråga om att förhandla sig fram till en lämplig lösning. Bland annat gäller det för kommissionen, som alltså har att planera omläggningen i stort, att tillse att tillgängliga resurser, t. ex. verkstadskapaciteten, utnyttjas på ändamålsenligaste sätt samt att vaka över att kostnaderna hålles nere. Genom sin prövning av planer med kostnadsberäkning får kommissionen möjlighet att fullgöra

sin funktion som samordnande organ för trafikomläggningen. Det torde också vara meningen att kommissionen vid behov skall anvisa sökandena lämpliga utvägar att inpassa inköp och andra åtgärder i den samlade planläggningen för trafikreformens genomförande.

När planen godkänts vare sig det skett hos högertrafikkommissionen eller i högsta instans, får planen betydelsefulla verkningar för sökandens möjligheter att erhålla ersättning. Om sökanden går med härpå kan i samband med godkännandet av planen bestämmas att ersättning skall utgå med belopp som är upptaget i planen. I annat fall skall ersättning för åtgärd som vidtagits enligt planen utgå med styrkt belopp för kostnaden i den mån denna prövats nödvändig eller motsvara normalkostnadsbelopp som fastställs på visst sätt. Det normala torde bli, att godkännandet av plan med kostnadsberäkning blir det helt avgörande ledet i förfarandet.

Med den konstruktion som ersättningsförfarandet har är det nu alldeles uppenbart att det är planfrågornas behandling som får den största betydelsen både för de ersättningsberättigade och för det allmänna. Ersättningsfrågorna i trängre mening framstår i realiteten som sekundära till planfrågorna. Den synpunkten har inte alls beaktats i den motion som utgör underlaget för reservationen i utskottet. Motionärerna tycks nämligen ha sett på problemet rent teoretiskt, och de har inte antytt hur de eventuellt tänkt sig hur handläggningen av planfrågorna skall ske. Inte heller har utskottet vid sin överläggning i ärendet fått något klart besked från reservanternas sida, hur man hade tänkt sig behandlingen av planfrågorna. Vid reservationens utformning har emellertid reservanternas uppmärksamhet riktats på sambandet mellan planeringen och ersättningsfrågorna i övrigt. De har då kommit till samma resultat som utskottet i ett avseende, vilket även herr Ferdinand Nilsson

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

framhöll, nämligen att en och samma slutinstans måste taga hand om alla hit hörande spörsmål.

Med utgångspunkt från motionärernas till synes mera begränsade förslag har reservanterna då nödgats intaga en ståndpunkt som innebär att samtliga frågor som kan uppkomma i det nu aktuella sammanhanget skall i sista instans avgöras i regeringsrätten. Därmed har de kommit till en mycket opraktisk lösning av ett problem som har stor betydelse för de ersättningsberättigade.

Det är ju påfallande att rent administrativa synpunkter i mycket blir bestämmande för bedömningen av planerna, alltså synpunkter som anses nödvändiggöra att ärendena behandlas i statsrådet. Prövningen skall bl. a. gälla de planerade åtgärdernas ändamålsenlighet, och de skall passas in i den allmänna planläggningen beträffande övergången till högertrafik. Det kan komma att gälla, som herr Ferdinand Nilsson läste upp i kungörelsen, bl. a. sådana frågor som vad man behöver göra åt en trafikanelägning för att den skall kunna fungera på ett bra sätt, och det kan bli fråga om hur man skall lägga ut beställningar på ombyggnad av fordon, hyra fordon (eventuellt från utlandet) o. s. v. för att hålla transportkapaciteten uppe under övergångsskedet. Alla dessa praktiska frågor anser reservanterna bör handläggas i sista instans av ett domstolsorgan, regeringsrätten. För utskottsmajoriteten förefaller däremot uppenbart att dylika frågor vid fullföljd mot högertrafikkommissionens beslut måste avgöras av Kungl. Maj:t i statsrådet, om man vill eftersträva en rationell ordning.

Med denna utgångspunkt i kravet på en enda slutinstans som tycks vara gemensam för utskottet och reservanterna ger det sig då av sig självt att samtliga besvärsmål om ersättningsfrågor enligt kungörelsen den 10 april bör gå till Kungl. Maj:t i statsrådet. Denna argumentering, som utskottet ansett vara övertygande, har utgått från ersätt-

ningsfrågornas allmänna natur. Härutöver har, som herr Ferdinand Nilsson sagt, i propositionen åberopats att ersättningsfrågor enligt kungörelsen ofta har samband med spörsmål om liknande frågor enligt författning om bidrag till vägföretag m. m. Det är kanske möjligt att det, som reservanterna säger, här bara gäller ett mindre antal fall, men man kan nog ifrågasätta om det inte på många håll blir så att ombyggnader för högertrafiken kombineras med förbättringar, som i och för sig inte är nödvändiga för trafikomläggningen. På denna punkt tyckte herr Ferdinand Nilsson att det var bra om man kunde hålla isär dessa saker, men om man fullföljer den tankegången och söker klarlägga vilka svårigheter som skulle uppkomma, om reservanternas förslag följes, skulle man finna att regeringsrätten och regeringen var för sig skulle försöka draga en gräns mellan åtgärder och kostnader som hänför sig till å ena sidan omläggningen till högertrafik och å andra sidan förbättring av annan art. Sådana komplikationer anser inte utskottsmajoriteten vara önskvärda, särskilt med hänsyn till de sökandes intressen. Till detta kommer slutligen att regeringsrättens arbetsbörda redan är synnerligen betungande, och det råder ingen tvekan om att det skulle bli en avsevärd skärpning av läget, om de besvärsmål som nu aktualiseras i detta sammanhang skulle läggas till regeringsrätten.

Reservanterna avfärdar detta med att säga att därest sådana svårigheter skulle uppkomma, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att taga initiativ till tillfälliga förstärkningar inom regeringsrätten.

Jag vet egentligen inte varför reservanterna är så blygsamma. Är det därför att de vill göra det bekvämt för sig? Även riksdagen har ju initiativrätt i lagstiftningsfrågor. Reservanterna hade därför haft möjlighet att fullfölja sitt ärende även i vad det gällde regeringsrättens utbyggnad. Men det finns

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

möjligen ytterligare en och annan sak att anföra i det sammanhanget.

Mig veterligen känner vår författning inte till några extra eller tillfälliga regeringsråd. När det i tidigare sammanhang har talats om en tillfällig förstärkning av regeringsrådets antal, har man räknat med att antalet skulle nedbringas i samband med avgång vid uppnådd pensionsålder. Jag undrar om reservanterna har undersökt, därest det blir erforderligt att utöka regeringsrådets antal, om det åter kan nedbringas sedan dessa ärenden slutbehandlats. Det är ju dock av engångsnatur. Därutöver kan väl sägas, att dessa ärendens brådskande natur också är en stark motivering för att deras handläggning i sista instans sker i statsrådet.

Jag vill till slut, herr talman, endast säga att propositionens förslag enhälligt lämnats utan erinran av lagrådet. Reservanternas förslag har av naturliga skäl ännu inte kunnat bli föremål för lagrådets granskning.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag fäste mig vid att herr Ahlkvist så starkt underströk allt som enat oss och var väsentligt. Jag är angelägen att konstatera, att även utskottsmajoriteten tycks ha en stark känsla för att vi har litet rätt, när vi hävdar att det finns starka skäl för en prövning från regeringsrättens sida. Jag tycker man skall ta fasta på detta.

Jag vill erinra om att flertalet frågor av detta slag förmodligen blir behandlade endast i högertrafikkommissionen. Det blir alltså inte regelmässigt besvär utan endast när vederbörande inte är nöjd med någonting. Det förefaller rimligt att ha samma rättsliga prövning av de normer som läggs upp i en plan, som man har beträffande ersättningsanspråken.

När herr Ahlkvist betonar att dessa ärenden bör avgöras så fort som möj-

ligt, vill jag anföra en annan synpunkt, nämligen att det skall bli så rätt som möjligt. Där ger den rättsliga prövningen en viss garanti.

När det sägs att vägaslaget och ersättningen för övergång till högertrafik kan komma att beröra varandra, vill jag erinra om att dessa anslag från början kommer att behandlas åtskilda, och då kan det väl vara rimligt att så sker även i fortsättningen. Jag tycker vägande skäl talar för att sammanblandning undviks. Jag tror det blir lättast om inte så många tillfällen till sammanblandning ges, utan man låter ärendena beredas och fullföljas i de olika instanserna.

Herr Ahlkvist säger sedan att reservanterna har gjort det lätt för sig beträffande frågan om regeringsrättens arbetsbörda. Ja, varför kan inte reservanterna för en gångs skull ha större förtroende för Kungl. Maj:t och dess möjligheter att ordna denna sak? Man behöver inte tro att det går så tokigt, om riksdagen hemställer till Kungl. Maj:t att ta initiativ till åtgärder i den mån det kan anses rimligt. Reservanterna säger just att det ankommer på Kungl. Maj:t att *ta initiativ* till tillfälliga förstärkningar inom regeringsrätten eller de andra åtgärder — det glömde herr Ahlkvist — vartill förhållandena kan föranleda. Jag menar att man därmed har lämnat Kungl. Maj:t en uppgift, som jag tror att Kungl. Maj:t kan klara.

Jag tror det kan vara av värde, att de ekonomiska anspråk, som kan uppkomma på grund av planerna och de normer och de ersättningsbelopp som därvid bestäms, i den mån det behövs prövas rättsligt. Jag skulle föreställa mig att Kungl. Maj:t liksom regeringsrätten i de allra flesta fall i sina avgöranden kommer att röna avsevärt inflytande av de synpunkter som högertrafikkommissionen kan komma att anlägga. I stort sett tror jag man kan säga att prövningarna av besvärsmål inte kommer att bli av sådan omfattning,

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

att det uppstår praktiska svårigheter att genomföra reformen. Inte heller tror jag att det kommer att bli några praktiska svårigheter beträffande ersättningsarna, särskilt som det väsentligen kan vara fråga om de stora beloppen och de stora principavgörandena. Frågan gäller i sådana fall ofta inte närmast enskilda individer, utan det kan vara stora företag och stora kommunala enheter som vill ha ersättning. Jag tror det är både rimligt och riktigt att för prövningen av sådana stora frågor som uppgörandet av planerna och utanordnandet av ersättning för kostnaderna för trafikomläggningen ha en rättslig sista instans över högertrafikkommissionen. Det tycker jag ur alla synpunkter borde vara att föredra. Det är också glädjande att vi på den punkten har kommit så pass nära varandra som vi gjort, men jag anser det inte riktigt att den tillfälliga majoriteten i första lagutskottet skall rida alltför hårt på ett krav på en administrativ ordning, där den rättsliga prövningen nog är den naturliga.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Efter herr Ahlkvists utomordentligt klargörande inlägg hade jag inte tänkt ta till orda. Herr Ahlkvist har ju på ett klart och tydligt sätt visat, att reservanternas ståndpunkt är i praktiken omöjlig att genomföra, och jag skulle alltså inte ha yttrat mig, om det inte varit för det motsägelsefulla anförande, som herr Ferdinand Nilsson senast höll här.

Det är naturligtvis utomordentligt glädjande, att herr Nilsson har sådant förtroende för regeringen, att vi beträffande regeringsrätten skall få vidta de åtgärder vartill förhållandena kan föranleda. Men, herr Nilsson, sätt in det i grundlagen, annars kan jag inte vidta några åtgärder. Jag är skyldig att lyda grundlagens bud, och jag kan inte manipulera med regeringsrådets antal för

att bemästra en tillfällig ökning av arbetsbördan. Herr Nilsson har så stort förtroende för regeringen på den punkten, att vi skall få göra hur vi vill praktiskt taget, men herr Nilsson har inte något som helst förtroende för regeringen när det gäller att bedöma frågor, som huvudsakligen är av skönsmässig art. Det är visserligen sant att i dessa ersättningsfrågor ibland kommer in ett rättsligt bedömande, men huvuddelen är i alla fall av skönsmässig art.

Planerna skulle enligt reservanternas fastställas av regeringsrätten. Jag är absolut övertygad om att regeringsrätten skulle betacka sig för att få sådana ärenden att handlägga. Det är ingen som helst tvekan om detta.

Reservanternas skall också veta, vilket ansvar de påtar sig, om deras förslag skulle gå igenom. Då riskerar vi nämligen att icke kunna hålla tidtabellen för genomförande av den beslutade högertrafikreformen, och den blir som bekant dyrare för varje år som går. Vill reservanternas att motorfordonsägarna skall betala den extra fordonsskatten ytterligare ett år? Det kan bli resultatet av deras aktion.

Slutligen, herr talman, vill jag bara tillägga, att kammaren bör observera, att ett enhälligt lagråd, vari alltså ingår även en ledamot av regeringsrätten, har tillstyrkt propositionens förslag.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Herr statsrådet tyckte, att vad jag sade var motsägelsefullt och att jag inte skulle inbilla mig att Kungl. Maj:t kunde rumstera hur som helst med regeringsrätten och vad därmed sammanhängde. Men då har herr statsrådet nog inte hunnit ta del av vad reservanternas säger på den punkten. De hade ett mycket stort förtroende till Kungl. Maj:t, och statsrådets anförande lyckades icke helt och hållet rubba den saken. Vi skriver bara, att Kungl. Maj:t

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

skall ta nödvändiga initiativ, inte rums-
tera om hur som helst. Behövs det nå-
gon form av förstärkningar, så kommer
ett förslag — det finns ju en höstriks-
dag — och då skall den saken kunna
klaras ganska lätt och ganska hyggligt.
Det tror jag statsrådet och jag kan vara
överens om.

Den skönsmässiga prövningen kom-
mer väsentligen att ske i högertrafik-
kommissionen, och jag vill förmoda att
kommissionen inte sköter sin planlägg-
ning så, att planerna regelmässigt ham-
nar som besvärssärenden i överinstan-
sen. Detta sker endast vid betydande
meningsskiljaktigheter beträffande
grunderna för hur denna ersättning
skall utgå. Det förefaller mig som om
detta skulle vara bra.

Det talas så mycket om arbetsbördan
i regeringsrätten. Har inte även Kungl.
Maj:t i kanslihuset en smula att göra?
Jag har en bestämd känsla av att det
förefaller praktiskt rimligt och riktigt,
att man i detta fall inte avstår ifrån den
garanti för rättslig prövning, som dock
i ett rättssamhälle som vårt är av fun-
damentalt värde.

Herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Jag kan inte hjälpa att
jag finner även herr Nilssons senaste
anförande motsägelsefullt. Herr Nilsson
har i reservationen bundit sig för att
planärendena skulle gå upp i regerings-
rätten, men av hans senaste anförande
verkar det som om regeringsrätten när
det gäller planärendena bara skulle fast-
ställa vad kommissionen sagt och inte
ha någon fri prövningsrätt. Det kan väl
aldrig vara meningen.

Jag skulle råda herr Nilsson att läsa
igenom det utlåtande från konstitu-
tionsutskottet, som skall behandlas se-
nare här i dag. Det gäller grundlags-
ändringar, som bland annat gör det
möjligt att dubblera lagrådet. Där ta-
las litet om regeringsrättens arbetsbör-
da och angelägenheten av att icke yt-
terligare utöka regeringsrättens leda-

motsantal. För att kunna dubblera lag-
rådet måste man utöka ledamotsantalet
med en, men om det skall bli någon
mening med en ökning av regeringsrät-
ten, måste man få en helt ny avdelning.
Då måste vi öka med fem ledamöter,
och då har vi en administrativ högsta
domstol på 22 personer.

Vad regerings arbetsbörda beträf-
far vill jag bara säga, att om bara andra
kammaren också får lägga konstitu-
tionsutskottets memorial i Wenner-
strömaffären till handlingarna, så in-
verkar i varje fall inte den på rege-
ringens arbetskapacitet.

Herr **NILSSON, FERDINAND**, (cp):

Herr talman! Som argument för ett
arrangemang för att ordna med ersät-
ningarna vid övergången till högertra-
fik var statsrådets hänvisning till Wen-
nerströmaffären av lättaste slag.

Sedan vill jag konstatera att vad re-
servanterna talar om är tillfälliga för-
stärkningar inom regeringsrätten eller
andra åtgärder. Vi har icke alls bundit
oss vid en stor och konstant administ-
rativ ombildning. Det överlämnar vi
helt till Kungl. Maj:ts bedömande. De
initiativ som skall tas i denna fråga
skall ju tas av herr statsrådet och blir
då naturligtvis väl avvägda — det för-
står vi alla.

Jag vill också understryka, att vad
som här sagts angående den procedur
som dessa frågor har att undergå och
som herr Ahlkvist detaljerat var inne
på, gäller båda lösningarna. Herr stats-
rådet, men såvitt jag förstår inte herr
Ahlkvist, räknade med att överinstan-
sen kommer att anlitas i mycket stor
omfattning. Jag tror att vi kan utgå
ifrån att högertrafikkommissionen kom-
mer att lägga en ganska ordentlig och
solid grund för fastställandet av dessa
ersättningar. Men i de fall där väsent-
liga principiella eller ekonomiska in-
tressen kommer på tal är det rimligt
att man vill ha prövningen lagd under
regeringsrätten. Det sammanhänger med

Ang. sista instans i ersättningsmål vid övergången till högertrafik

att det är där som grunden läggs för ekonomiska avgöranden av stor räckvidd i frågor som man gärna vill ha underkastade domstols prövning. Med de normer som högertrafikkommissionen har för sin handläggning av ersättningsärendena behöver vi nog inte räkna med att det skall bli ett otal besvärsärenden. Det är endast genom att skräckmåla på den punkten, som man kan få fram den ökade arbetsbörda som skulle försinka den reform som statsrådet talade om.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Endast en kort replik.

Herr Nilsson talar ideligen om att det bara skulle vara fråga om en tillfällig ökning av regeringsrådets antal. I anledning därav skulle jag vilja uppmana herr Nilsson att noggrant läsa konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 punkt 4. Jag skall om någon timme, när kammaren kommer att behandla det ärendet, noggrant iaktta, om herr Nilsson vill vara konsekvent och i enlighet med den ståndpunkt han nu intar yrka avslag på mitt av konstitutionsutskottet enhälligt tillstyrkta förslag till § 36 regeringsformen, där det heter: »Den som utnämns till domare må skiljas från tjänsten endast av domstol efter åtal eller genom beslut om entledigande i samband med pensionering; dock må han, om det finnes erforderligt av organisatoriska skäl, förflyttas till en annan jämställd domartjänst.»

Herr talman! Ett regeringsråd kan med den lydelsen icke förflyttas.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Även jag skall fatta mig så där föredömligt kort.

Det är icke jag som talat så mycket om regeringsråden, utan det är statsrådet. Vad jag gjort är att jag på grund av dessa uttalanden har måst åter och åter hänvisa till vad reservanterna skriver: »Därest sådana svårigheter upp-

kommer, torde det ankomma på Kungl. Maj:t att taga initiativ till tillfälliga förstärkningar inom regeringsrätten eller de andra åtgärder vartill förhållandena kan föranleda.» Värre saker har vi inte sagt. Att göra detta till en fråga om regeringsrådets antal beror helt och hållet på de initiativ som herr statsrådet behagar ta.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i punkten A hemställt.

Därefter gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hilding* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 33 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt

Ang. kemiska växtskyddsmedel

hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hilding* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 60.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkten C hemställt.

Ang. kemiska växtskyddsmedel

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner dels angående skadeverkningar av kemiska växtskyddsmedel, dels om forskning och försök rörande kemiska växtskyddsmedel och dels om utredning rörande kemiska växtskyddsmedel.

Till allmänna beredningsutskottet hade hänvisats följande motioner angående utredning rörande kemiska växtskyddsmedel:

1) de likalydande motionerna I: 93, av herrar *Risberg* och *Ottosson*, samt II: 115, av fröken *Karlsson m. fl.*, vari hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla,

a) att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att utöka och intensifiera forskningen rörande biocidernas skadliga verkningar,

b) att Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådana åtgärder, som begränsade användningen av biocider till dess omfattningen av deras skadeverkningar på vårt lands växt- och djurliv klarlagts;

2) de likalydande motionerna I: 319, av herrar *Weibull* och *Yngve Nilsson*, samt II: 420, av herr *Ringaby*, vari anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsi-

dig utredning samt förslag rörande förstärkning av forsknings- och försöksresurserna på växtskyddsmedlens område; ävensom

3) motionen II: 540, av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*, vari yrkats att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande av en vetenskaplig kommission med uppgift att skyndsamt utreda och kartlägga situationen i Sverige vad gällde dels användningen av biocider inom växt- och skogsodlingen, dels förekomsten av biocider och andra gifter i saluförda livsmedel, dels biocidernas verkningar på fauna och miljö i övrigt samt om att Kungl. Maj:t måtte överväga de praktiska åtgärder, som kunde vara påkallade i anledning av dessa utredningar.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, i anledning av de likalydande motionerna I: 93 och II: 115, de likalydande motionerna I: 319 och II: 420 samt motionen II: 540, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att motionerna och utskottets utlåtande över desamma måtte överlämnas till utredningen angående våra naturresursers bevarande och utnyttjande jämte vissa därmed sammanhängande spörsmål.

Herr **WEIBULL** (h):

Herr talman! Allmänna beredningsutskottet har vid sin prövning av de vid riksdagens början väckta motionerna intagit en mycket positiv ställning. Remissbehandlingen har också skapat ett mycket värdefullt material för den utredning om naturresurserna som Kungl. Maj:t nyligen har bemyndigat statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla. Direktiven för denna utredning är mycket vida. Jag vill bara understryka vad departementschefen och utskottet härvidlag har sagt, nämligen att utredningsuppdraget bör bedrivas skyndsamt när det gäller de i motionerna aktualiserade frågeställ-

Om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården

ningarna. Det är av vikt att vi här så snart som möjligt får bort den osäkerhet som i dag är rådande. Men, herr talman, det är också viktigt att de ekonomiska förutsättningarna för de undersökningar som är nödvändiga för forsknings- och försöksarbete skapas och att medel fortlöpande ställs till de berörda organens förfogande.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr SCHÖTT (h):

Herr talman! Herr Weibull föreföll nöjd med utskottsbehandlingen och ställde inget särskilt yrkande. Jag kan därför som utskottets talesman fatta mig kort.

Jag vill endast meddela, att det i trycket insmugit sig ett fel. Mitt på sid. 18 upplyses att Kungl. Maj:t den 23 april 1963 beslutat om utredning angående våra naturresursers bevarande och utnyttjande. Rätt årtal skall, som framgår av innehållet, givetvis vara 1964.

Herr talman! Jag vill slutligen endast framhålla ärendets stora betydelse och under hänvisning till utskottets enhälliga utlåtanden yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 37, i anledning av väckta motioner om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 634, av fru *Olsson* och herr *Axel Kristiansson*, samt II: 758, av herr *Börjesson* i Falköping och herr *Gustavsson* i Alvesta, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla

1. om skyndsamt undersökning rörande orsakerna till nuvarande brist på personal inom sjukvården med avseende på arbets-, social-, löne- och skatteförhållandena;

2. om skyndsamt prövning av frågan om utländska sköterskor kunde rekryteras för olika vårduppgifter inom sjukhusväsendet;

3. om skyndsamt utredning, på grundval av ovannämnda undersökningar, angående åtgärder för ett snabbt hävande av sjukvårdens brist på sjuksköterskor och annan vårdpersonal.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att de likalydande motionerna I: 634 och II: 758 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Skoglösa* och *Svanström*, fru *Olsson*, herrar *Kilsmo*, *Hamrin* i Kalmar och *Börjesson* i Glömminge samt fru *Forsling*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 634 och II: 758 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla om skyndsamt undersökning rörande orsakerna till nuvarande brist på personal inom sjukvården med avseende på arbets-, social-, löne- och skatteförhållandena samt om skyndsamt vidtagande av de åtgärder, vartill undersökningens resultat kunde föranleda.

Fru OLSSON (cp):

Herr talman! I motionerna I: 634 och II: 758 har vi motionärer tagit upp det svåra problem som vi har i bristen på sjuksköterskor. Jag är väl medveten om de kraftansträngningar som huvudmännen gör för att klara situationen, men jag vet också att trots dessa ansträngningar bristen på sjuksköterskor ökar. Det är ju synnerligen oroande för oss alla men naturligtvis mest för de sjuka och vårdsökande.

Om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården

Förra året var nära 10 procent av alla vårdplatser på sjukhusen outnyttjade på grund av personalbrist. På läns-lasarettet i mitt hemlän stängdes i april i år en långtidsavdelning, och den stängdes tills vidare. I juli kommer vi att stänga ytterligare på den avdelningen, också tills vidare. Det är alltså inte här fråga om någon s. k. semesterstängning, som annars börjar bli så vanlig på våra sjukhus.

Vad skall vi då göra för att råda bot på denna akuta brist? Jo, vi skall naturligtvis öka utbildningen; jag tror inte att det räcker. För att klara den akuta bristen måste vi enligt min uppfattning på något sätt försöka få de utbildade men ej yrkesverksamma att återgå i tjänst. Man måste söka utröna orsakerna till att vi har en så liten stegring i arbetsvolymen som 2 procent, när antalet examinerade sköterskor i arbetsför ålder växer med över 4 procent per år. Dessa siffror betyder ju att yrkesintensiteten sjunker med 2 procent per år, och så har det varit sedan 1960. Av 100 sköterskor hade 52,4 heltidstjänst år 1960, men år 1963 hade motsvarande siffra gått ned till 49,5. Sjuksköterskeföreningen anför i sitt remissvar att omkring 10 000 sjuksköterskor beräknas vara ej yrkesverksamma, men om hälften av dem återgick i tjänst skulle vi inte ha någon brist.

Vi bör alltså, som jag tidigare sagt, inrikta oss på att undersöka varför så många slutar, och i motionerna hemställas om en skyndsamt utredning av det problemet. Vi vill att undersökningen skall avse arbetsförhållandena — arbetstiden är som bekant obekvämt för sköterskorna, med den egendomliga tudelningen av arbetsdagen och en lång rast mellan passen; de som bor långt från arbetsplatsen kan ju inte utnyttja denna rast. Jag undrar också varför motståndet mot treskift på sjukhusen är så stort. Troligen behövs fler deltidstjänster. Man bör nog även ägna uppmärksamhet åt skatteförhållanden och förvärvsavdrag; jag tror att förhål-

landena därvidlag spelar rätt stor roll för avgången från yrket.

Vad jag nu sagt om arbets- och skatteförhållanden är endast framkastat som tänkbara orsaker till bristsituationen. Vi vill att undersökningen skyndsamt skall titta på arbetsförhållanden, sociala förhållanden, löne- och skatteförhållanden samt att man därefter skyndsamt vidtager de åtgärder som undersökningens resultat kan föranleda.

Herr talman! Jag yrkar med denna motivering bifall till reservationen av herr Skoglösa m. fl.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Det hade varit av intresse om motionärerna och reservanterna kunnat ge något uppslag när det gäller att komma till rätta med bristen på sjukvårdspersonal, men såvitt jag förstår kan motionen och reservationen inte medföra något som helst resultat, därför att de av reservanterna önskade undersökningarna antingen har verkställts eller just nu pågår.

Vi har vid tidigare tillfällen fått klart för oss att utbildningskapaciteten nu ökar för varje år. Intagningen är i år uppe i 2 400 elever, och sjukhusens kapacitet att ta emot elever för utbildning rör sig om ca 2 700, varför ytterligare ökning kan väntas. Nya grupper av personal tillkommer — operations-assistent, röntgenassistent och laboratorieassistent. Utbildningsfrågorna är i allra högsta grad föremål för huvudmännens prövning. Landstingsförbundet beslöt vid sin kongress i höstas att i Sigtuna starta en ny skola för vidareutbildning av personal. Förbundet har också tillsatt en särskild personalvårdsutredning, med riksdagsman Enskog som ordförande, vilken sysslar med dessa frågor. Och när det gäller löne- och skattefrågorna, som fru Olsson var inne på, vet vi alla att skatteberedningen arbetar med de frågorna och

Om åtgärder mot bristen på personal inom sjukvården

att den inom den närmaste tiden kommer att lägga fram ett förslag på den punkten. För övrigt må det väl stå klart för oss att det är arbetsmarknadens parter som har att klara lönefrågorna; det kan inte ske genom några beslut här i riksdagen.

Rationaliseringssträvanden förekommer på detta område i allra högsta grad. Riksdagen beslöt för ett par dagar sedan att ge ett miljonanslag för sjukhus-rationalisering genom Sjura, som har tillsatt eller kommer att tillsätta inte mindre än 15 expertgrupper, som skall arbeta med rationaliseringsfrågorna inom sjukvården. Vi har också CSB och Landstingsförbundets organisationsavdelning, som sysslar med dessa frågor. På alla de fronter som det här gäller pågår just ett sådant utredningsarbete som fru Olsson har ansett vara nödvändigt. Det finns alltså inte, såvitt jag förstår, några möjligheter att här komma någon vart genom att tillsätta en speciell utredning.

Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till beredningsutskottets förslag.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Såsom framgår av utskottsutlåtandet har högerledamöterna icke deltagit i reservationen. Det kan måhända synas något egendomligt med hänsyn till det intresse som vi i övrigt har visat för denna fråga. Jag har anledning att förklara varför.

Jag ber att få hänvisa kammarens ledamöter att ta del av beredningsutskottets utlåtande nr 40, där de borgerliga med lottens hjälp har kommit i majoritet. I detta utlåtande behandlas en folktopartimotion, i vilken begäres en utomordentligt vittgående analys och utredning beträffande bl. a. dessa nu aktuella frågor. Utskottet har alltså med lottens hjälp tillstyrkt yrkandet i motionen. I utlåtandet talas om bristsituation och köbildning på vårdområdet. Motio-

nen handlar till stor del just om sjuk-sköterskebristen. Utskottet skriver bl. a.: »Det synes utskottet vara en angelägen samhällsuppgift att söka klarlägga de i motionerna berörda spörsmålen om den välutbildade arbetskraftens betydelse i samhället i dag och för samhällsutvecklingen och om vilka åtgärder som kan vara lämpliga för att stimulera sådan arbetskraft att i större omfattning än nu är fallet utnyttja sin utbildning.»

Det är exakt den saken fru Olsson här har talat om. Beredningsutskottets utlåtande nr 40 utmynnar i en begäran om att såväl långtidsutredningarna och planeringsrådet som andra planerande instanser skall vidtaga åtgärder för att belysa de vinster samhället har att hämta ur ett bättre utnyttjande av den välutbildade arbetskraften samt för att över huvud taget leta rätt på flaskhalsarna och sätta in förbättringsåtgärder där de bäst behövs. Det är alltså en mycket långtgående motion, som där har tillstyrkts.

Vad det nu gäller är ett delproblem. Det finns, såsom vi har sett saken, ingen anledning att begära en särskild utredning beträffande en del i en helhet. Jag har velat lämna denna förklaring, herr talman!

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fru Olsson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Ang. gifta kvinnors förvärvsarbete

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Olsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 87;

Nej — 39.

Därjämte hade 13 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av väckta motioner dels om bättre förhållanden för kvinnlig arbetskraft och dels angående deltidarbete för kvinnor m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. gifta kvinnors förvärvsarbete

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckta motioner dels angående gifta kvinnors förvärvsarbete och dels om åtgärder för att höja yrkesintensiteten hos gifta kvinnor.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 448, av fru *Hamrin-Thorell* och herr *Lundström*, samt II: 537, av fröken *Elmén*, hade hemställts, att riksdagen

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt statens råd för samhällsvetenskaplig forskning att planlägga en undersökning om de olika förhållanden i familjelivet, som hängde samman med de gifta kvinnornas förvärvsarbete, för att skapa ökat underlag för beslut, vilka samtidigt som de gävo kvinnorna valfrihet mellan arbete inom eller utanför hemmet skulle giva dem möjligheter att utnyttja sin utbildning och öka arbetsmarknadens behov av arbetskraft, samt att — om så befunes lämpligt — framlägga förslag om inrättandet av en fast forskartjänst.

I en inom andra kammaren väckt och likaledes till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion, II: 422, av fru *Sjövall* och fru *Kristensson*, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om att en utredning måtte tillsättas med uppgift

1) att insamla och analysera material, som belyste yrkesintensiteten hos i motionen berörda grupper av gifta kvinnor, samt

2) att föreslå de skatte- och familjepolitiska m. fl. åtgärder, vartill undersökningen kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att de likalydande motionerna I: 448 och II: 537 samt motionen II: 422 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Fröken **MATTSON** (s):

Herr talman! Det är inte endast dagordningens relativt långsamma framåtskridande mot punkt 24 som gör att jag kanske borde avhållit mig från att träda upp i det här avseendet. Jag tillhör inte allmänna beredningsutskottet, och jag är inte motionär i något av de avsnitt som berörs i de tre utlåtanden från allmänna beredningsutskottet som egentligen hänger ihop, men i gengäld har jag under tre års tid som svensk delegat i Europarådet behandlat frågorna om den kvinnliga yrkesutbild-

ningen. Jag har gjort det i samarbete med kolleger från Danmark, Norge och Island och i egenskap av rapportör mellan sociala kommittén och befolknings- och flyktingskommittén. Där har vi oavsett partifärg arbetat fram en gemensam skandinavisk handlingslinje, som jag tror kunde vara rätt intressant att få belysa i det här sammanhanget. Det är nämligen så att frågan om den kvinnliga arbetskraften också kan ses ur en hel rad internationella aspekter.

I det program om kvinnans jämlikhet med mannen som just nu har utarbetats och som skall tas upp vid mitt partis kongress i juni månad har det framhållits, att de s. k. kvinnofrågorna tidigare har varit arbetslöshetsfrågor. Man kan väl numera säga att dessa frågor mera är en fråga om arbetskraftstillfällena och en fråga om den rena befolkningsutvecklingen. Dessa frågor är med andra ord i ganska stor utsträckning rent demografiska. Inom OEEC:s »Mankind power committee» har gjorts en hel rad demografiska undersökningar. Man har undersökt befolkningsutvecklingen inom de femton länder som tillhör Europarådet, och man har funnit att utvecklingen går därhän att Europa blir en kontinent som kanske inte är i utdöende men där i alla fall befolkningen ganska snabbt minskar i förhållande till andra delar av världen. År 1900 utgjorde medlemsstaterna i Europarådet 13 procent av världens befolkning. För fjorton år sedan 1950, hade procentsiffran sjunkit till 10, och år 2000 kommer Europas befolkning att utgöra endast 5 procent av världens totala befolkning. Det ställer oss samtliga, inte endast i Skandinavien utan även i andra länder i Europa, inför ganska svåra problem, om vi vill behålla det inflytande, kulturellt och ekonomiskt, och de möjligheter att hjälpa andra delar av världen som vi fortfarande önskar ha. Därför har på Europarådets uppdrag dessa problem penetrerats ganska ordentligt, varvid man funnit att utvecklingsländernas befolkning

Ang. gifta kvinnors förvärvsarbete

ökar lika mycket på 30 år som de västeuropeiska ländernas på 70 år. Utvecklingen går alltså mot att vår andel i världsbefolkningen minskar mycket snabbt. Först och främst är det grupperna i arbetsför ålder som inom samtliga länder i Västeuropa minskar mycket snabbt efter 1976. Redan om ett par år har vi problematiken här. Visserligen kommer den totala befolkningen att öka, men grupperna i arbetsför ålder minskar i förhållande till den totala befolkningen. Även om utvecklingen är något olika i olika länder gäller samma regel för samtliga femton länder i Europa, nämligen att det är gruppen kvinnor i de arbetsföra åldrarna som minskar snabbast.

Dessa problem har egentligen endast uppmärksammats i tre länder, nämligen England, Västtyskland och Sverige. I vårt land kommer vi inte att beröras lika mycket av denna problematik som man gör t. ex. i England, Österrike och Västtyskland, men vi har samma problem som andra länder ute i världen. Vi tillhör som sagt dem som tagit upp den här frågan till övervägande och som ansett att flera kvinnor måste ut på arbetsmarknaden.

Nu finns det givetvis olika sätt att ta itu med detta problem, och när jag talar om skandinavisk samverkan i definitivt ställningstagande så gäller det närmast att vi tagit upp en delvis annan syn på hur man skulle angripa hit hörande problem än man i början varit benägen att göra i en del andra länder. När kvinnornas antal är så litet och när de ändå måste ut på arbetsmarknaden, om vi skall kunna bibehålla den vunna standarden och arbeta vidare på den, kan det sägas från visst håll i Europa att kvinnorna skall hänvisas till vad som tidigare ansetts vara speciella kvinnoyrken. Vi intog en annan ståndpunkt och hävdade, att det skall vara lika chanser för alla.

I det slutgiltiga betänkandet, som förelåg vid årets januari-session i Strasbourg, framhölls det med stor skärpa

Ang. gifta kvinnors förvärvsarbete

att det här också är fråga om forskning i hithörande problem. Vårt land kommer liksom andra länder i Europa, liksom FN-organ och representanter för hela den stora nordamerikanska kontinenten att få delta vid de överläggningar angående Europas demografiska problem som äger rum i Strasbourg 1966, då man framför allt kommer att ta upp kvinnornas problem på arbetsmarknaden i Europa, i Amerika och över huvud taget i de delar av världen där den kvinnliga arbetskraften kommer att vara en av de faktorer man måste hålla i minnet, när man skall planera den fortsatta standardutvecklingen och det fortsatta inflytandet på världens kulturella och ekonomiska utveckling. Där kommer man framför allt att behandla en långsiktig planeringsproblematik, och eftersom man just i utskottsutlåtandet nr 39 har tagit upp några mycket intressanta motioner, dels ett motionspar av fru Hamrin-Thorell och herr Lundström, dels en motion av fru Sjövall och fru Kristensson, skulle jag i detta sammanhang vilja peka på hur viktigt mycket av det som påpekas i dessa motioner är.

Jag är inte säker på att jag i likhet med fru Hamrin-Thorell tror på att enbart statens råd för samhällsvetenskaplig forskning kan planlägga en undersökning om de olika förhållanden i familjelivet som hänger samman med de gifta kvinnornas förvärvsarbete. Det behöver göras en del om ytterligare frågor, och bl. a. har Landsorganisationen framhållit att den vill ha en ännu mer långsiktig utredning på samtliga berörda områden om förhållanden som griper in i kvinnligt förvärvsarbete.

Jag tror inte heller att jag helt håller med fru Sjövall om att det här behövs en enmansutredning och att denna enmansutredning skall insamla och analysera material som belyser yrkesintensiteten hos kvinnliga akademiker och kvinnor som har ett yrke med certifikat. Jag tror att vi både i Sverige och i något annat europeiskt land som tillhör

OECD och Europarådet skulle kunna vinna på att ägna denna problematik ett ganska stort utrymme. Vi har börjat forska och vi har en hel rad utredningar på gång, men jag tror ändå inte att de kommer att vara tillräckliga. Jag tror att vi i en framtid får tänka på att göra ännu flera sociologiska och statistiska undersökningar för att få hela detta vida fält belyst och samordnat, så att vi sedan skall kunna ha ett ordentligt underlag för den debatt som behövs, om vi skall kunna ta ställning till eventuella politiska åtgärder som sedan måste vidtagas. Det är en överskådlig forskning som ännu inte har hunnit växa fram i vårt land, men som vi i framtiden med all säkerhet måste få till stånd, om vi skall kunna bemästra de mycket svåra befolkningsproblem som möter oss och andra länder ute i världen.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Fru MYRDAL (s):

Herr talman! Liksom fröken Mattson har jag känt det vara en bjudande plikt att inte med fullkomlig passivitet åse hur kammaren här som en slags ringdans i sista minuten avverkar 3—4 utlåtanden, som i alla fall cirklar kring ett av nutidens mest brännande problem, nämligen hur man skall kunna utnyttja halva befolkningens arbetskapacitet och arbetslust. De av oss som har gjort upprepade försök att få till stånd en mera kringlynt opinionsbildning kring kvinnofrågorna och familjepolitiken och särskilt de unga generationer som nu står inför ofta mycket svåra valsituationer, kan inte i längden förstå att dessa problem inte skall vara värda mer än att de kan avfärdas med orden: »Icke må föranleda någon riksdagens åtgärd».

Ett par ord måste man få lägga till. De har framförts tidigare från denna talarstol, och de måste väl komma att upprepas, nämligen kravet att en dag en stor och genomgripande utredning om samhällets anpassning till kvinnor-

Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft

nas och familjernas nya livsmönster måste komma till stånd, alltså en undersökning av vad verkningarna av olika alternativa kombinationer av samhällliga åtgärder skulle bli på yrkesintensiteten, på familjestorleken o. s. v. Det är visserligen sant, menar åtminstone jag, att vi kan lita på vår regering att en hel del reformåtgärder kommer till stånd. De går i rätt riktning och kanske även ganska långt. Vi bedriver en föredömligt aktiv arbetsmarknadspolitik. Vi ger kurser och stimulansbidrag till fromma för kvinnornas återinträde på arbetsmarknaden. Men det räcker ändå inte i längden att vi en dag beslutar om en utökning av daghemmen, en annan dag höjer barnbidraget litet och en tredje dag kanske höjer förvärvsavgiften och rent av ortsavgiften. Det räcker inte att en del detaljproblem utredes i olika sammanhang, när det som saknas just är en sammanvägning av alla åtgärderna och en verklig översyn av vad samhället och kvinnorna själva vill göra med de många långa »årsverken» som de är kapabla att passa in i sin livsplan, samt av vilken kombination av åtgärder som därför bör göras för att bäst tillvarata samhällets och hennens intressen.

Så länge vi saknar denna typ av utredning får vi inte något ljus över vägen för den allmänna debatten och opinionsbildningen som därför lätt kan råka gå vilse i denna fråga. Kanske är det redan för sent, om det som glunkas om skatteberedningens kommande förslag verkligen skulle vara sant. Då blir vi kanske principiellt fastlåsta vid en rad kortsiktiga förmåner som utlovas åt en grupp eller en annan, men får inte någon öppen horisont mot framtiden. Och en sådan är ju oumbärlig, särskilt för de unga kvinnorna och de unga familjerna som i tid måste inrikta sig på hur de skall ordna livet för sig, inte bara omedelbart utan också under och inte minst efter de korta moderskapsåren. Jag skulle rent av vilja säga att en allsidig utredning och en klargörande de-

batt i dessa frågor behövs för att det allmänt skall förstås att saken också har en socialmoralisk aspekt, nämligen den att så mycken investering som vi lägger ned på utbildning, måste den motsvaras av att de gynnade individerna själva gör en fullgod motprestation för samhällets bästa.

Herr talman! Jag har nu inte något yrkande, men hur skulle de som är ansvariga för utredningsmaskineriets igångsättande ens kunna förnimma att det finns ett starkt krav bakom dessa äskanden på utredningar, om det inte kommer några signaler över partigränserna i den riktningen? Som en sådan signal är mitt inlägg att betrakta liksom det faktum att jag, om det kommer till omröstning här, skall lägga ned min röst på samma sätt som jag har gjort i fråga om det förförre utlåtandet från beredningsutskottet och som jag kommer att göra i fråga om det nästkommande.

I fru Myrdals yttrande instämde fru Wallentheim (s).

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 40, i anledning av väckta motioner om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft, m. m.

I de till allmänna beredningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 632, av herr *Lundström m. fl.*, och II: 778, av herr *Ohlin m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala,

1. att Kungl. Maj:t borde tillse, att inom ramen för såväl långtidsutredningarna och planeringsrådet som i andra planerande instanser åtgärder måtte vidtagas för att belysa de vinster

Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft

samhället hade att hämta ur ett bättre utnyttjande av den välutbildade arbetskraften samt för att över huvud taget undersöka var de mest besvärade flaskhalsarna funnes och hur förbättringar bäst borde sättas in, samt

2. att Kungl. Maj:t för riksdagen borde redovisa de från dessa utgångspunkter vidtagna åtgärderna.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 632 och II: 778 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala,

1. att Kungl. Maj:t borde tillse, att inom ramen för såväl långtidsutredningarna och planeringsrådet som i andra planerande instanser åtgärder måtte vidtagas för att belysa de vinster samhället hade att hämta ur ett bättre utnyttjande av den välutbildade arbetskraften samt för att över huvud taget undersöka var de mest besvärade flaskhalsarna funnes och hur förbättringar bäst borde sättas in, samt

2. att Kungl. Maj:t för riksdagen borde redovisa de från dessa utgångspunkter vidtagna åtgärderna.

Reservation hade avgivits av fru *Eriksson* i Stockholm, herrar *Sörlin*, *Söderberg*, *Hellebladh*, *Tage Johansson*, *Hedlund*, *Helge Karlsson*, *Lundmark* och *Rask*, fröken *Anderson* i Lerum samt fru *Hörnlund*, vilka ansett, att utskottet på anförda skäl bort hemställa, att de likalydande motionerna I: 632 och II: 778 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **SÖRLIN** (s):

Herr talman! Utskottet har vid behandlingen av föreliggande utlåtande blivit delat på två hälfter, och eftersom jag tillhör den minoritet som tillkom med lottens hjälp, skall jag be att få säga några ord i anslutning till reservationen.

Bakgrunden till utskottsutlåtandet är en folkpartimotion på inte mindre än

elva sidor. En hel del av vad som återfinnes i motionen är mycket välkända ting. Man talar nämligen om kösamhälle och vad det fört med sig i olika sammanhang, men man har även fört in talet om den bristsituation på olika områden som uppstått därigenom att den välutbildade arbetskraften icke utnyttjas av samhället i tillbörlig utsträckning.

Vad är då att säga om detta? Ja, den fulla sysselsättningen borde egentligen innebära, såvitt jag förstår, att även den välutbildade arbetskraften utnyttjar sitt kunnande inom samhällssektorns olika områden. Det finns i dessa sammanhang anledning att stillsamt undra, hur det kan vara möjligt att vissa människor med god utbildning går sysslolösa. Hur kan sysslolösa personer, vilkas arbetskraft efterfrågas, anse sig vara goda samhällsmedborgare? Hur går det med deras ekonomi? Man har anledning att fråga sig detta när det gäller människor som inte utnyttjar sin arbetskraft, fastän samhället helt och fullt behöver denna. Det är å andra sidan uppenbart att det är angeläget att sätta in stimulationsåtgärder för att komma till rätta med det hela.

Årets statsverksproposition innehåller vägledande förslag. Olika verks och myndigheters samordning och planeringsverksamhet förstärkes, och förslag om formerna för detta arbete skall läggas fram för nästa års riksdag. En rad problemställningar har redan uppmärksamats på det ekonomiska området liksom på andra områden. Ett praktiskt taget oavslutligt arbete pågår inom beredningar, utredningar och myndigheter för att tillvarata och öka förutställningarna för att lösa i sammanhanget aktuella spörsmål.

En särskild utredning förefaller vara orimlig med hänsyn till omfattningen av problemet. Det finns anledning att fråga: Var skulle de experter hämtas som skall kunna klara alla dessa vittomfattande frågor?

Det av utskottsmajoriteten tillstyrkta

Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft

motionsyrkandet, som innebär att Kungl. Maj:t tillser — märk väl: Kungl. Maj:t tillser — att vissa åtgärder vidtages och att redovisning lämnas till riksdagen över företagna åtgärder, måste betraktas som onödigt, eftersom Kungl. Maj:t redan har uppmärksamheten starkt inriktad på att praktiskt söka lösa hithörande frågor.

Det vore, herr talman, en hel del att tillägga, men jag ber med dessa korta ord att få yrka bifall till den vid utlåntagandet fogade reservationen, som innebär avslag på ifrågavarande motionsyrkande.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Jag kan nästan instämma i vartenda ord som fröken Mattson yttrade i sitt intressanta anförande, liksom jag kan till alla delar instämma i fru Myrdals inlägg. Men det är självfallet att jag beklagar att fru Myrdals slutsats inte blev att hon kunde biträda det krav på en utredning inom nu befintliga instanser som man hade hoppats på. Jag kan väl förstå att även detta kan förefalla såsom en halvmesyr i jämförelse med den fristående och omfattande forskning som fröken Mattson pekade på. Jag vill bara framhålla att det är vad jag som motionär förra året begärde men tyvärr inte fick riksdagen med på. I år har vi försökt att föreslå riksdagen att lägga denna forskningsuppgift inom rådet för samhällsforskning. Vi har fått en välvillig skrivning, men mera har det inte blivit.

Däremot måste jag säga, utan att dra upp någon längre debatt här i kammaren i dag, att jag inte alls förstår herr Sörlins inställning till detta problem. Jag kan inte fatta hur det har kunnat undgå herr Sörlin, att stora skaror av välutbildade kvinnor i detta land inte använder sin utbildning i samhällets tjänst. Man kan säga att det är ansvarslost av dem, man kan säga att de har föga av socialt samvete och idealitet. Men det är påtagligt att många fakto-

rer påverkar dem i negativ riktning och lägger hinder i vägen för dem att utnyttja den utbildning de fått. Det är ekonomiska faktorer, svårigheter att få hjälp med barnen o. s. v., och skulle jag vilja tillägga i många fall inte minst en påverkan från de män som dessa kvinnor är gifta med.

Alla dessa motioner som vi nu behandlar hänger ihop. De speglar det förhållandet, som vi alla så väl känner till, att vi har brist på arbetskraft och att viktiga områden därför är försummade. Därigenom blir enskilda människor lidande. Den arbetskraftsreserv som vi kan räkna med finns bland de gifta kvinnorna. Frågeställningen är hur vi skall få dessa gifta kvinnor att använda sin utbildning och åta sig ett arbete och hur vi skall kunna undanröja de negativa faktorer som onekligen finns och som redan satts in här i ett större sammanhang.

Vi har ofta debatterat denna fråga i riksdagen men den är fortfarande olöst och utredningarna är splittrade på detaljfrågor. Det håller jag alldeles med de föregående talarna om. Kunde vi enas om att få en grundlig översyn över hela fältet vore det naturligtvis det allra bästa, i synnerhet som säkert antalet kvinnor med högre utbildning kommer att bli ännu större än förut. Det beror på det beslut vi fattade i förrgår i fråga om möjligheten för flickor att få sådan utbildning. Genom den studiesociala hjälpen kommer deras antal att öka i en naturligtvis glädjande omfattning. Det är ett känt faktum att när de ekonomiska möjligheterna är begränsade inom en familj där det finns både söner och döttrar, blir det söner som det koster på — som det heter — och flickorna får stå tillbaka. Av någon underlig anledning är flickor mindre benägna att genom lån investera ett kapital i sin utbildning. Det har blivit bättre, men detta faktum är fortfarande hämmande för flickornas utbildning. Nu står emellertid inga ekonomiska hinder i vägen för flickor att

Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft

satsa på högre utbildning och man hoppas att det skall medföra en större rekrytering till en hel rad yrken, både akademiska yrken, sjuksköterske- och läraryrket m. fl. Då måste man se som en stor fråga i framtiden att undanröja de hinder som finns för dessa kvinnliga ungdomar att fortsätta sitt yrke och nyttiggöra sin utbildning.

Redan nu satsar staten stora pengar på en utbildning som inte används. Man blir härmed vemodig, när man tar del av sådana siffror som att år 1960 de sammanlagda utbildningskostnaderna för folkskollärare, läkare och sjuksköterskor som inte gav någon återbäring var minst 600 miljoner kronor, om man räknar med att kostnaderna under utbildningstiden för blivande sjuksköterskor under detta år var 12 000 kronor, för folkskollärare 10 000 kronor och för läkare 12 500 kronor. Man räknar också att antalet förlorade årsverken samma år bland folkskollärarna var 4 230, för kvinnliga läkare 270 och för sjuksköterskor över 15 000.

Samtidigt som staten alltså med ekonomiskt understöd kraftigt uppmanar flickorna att alltefter sin intresseinriktning välja högre studier, möter de när de vill utnyttja denna utbildning ett kraftigt motstånd, för vilket staten i varje fall till stor del bär det direkta ansvaret.

Man ger med ena handen och tar tillbaka med den andra. I praktiken finns det en mycket begränsad valfrihet för de kvinnor som gifter sig och får vårdnaden om barnen. Svårigheterna ligger framför allt på det ekonomiska planet och är även beroende av svårigheterna att få hjälp med barnen, något som de behöver samhällets bistånd för att övervinna. Det är inte fråga om något dirigerande ut på arbetsmarknaden av kvinnor som önskar vara hemma och sköta hemmet och barnen, ty det kan enligt min uppfattning inte accepteras i ett demokratiskt samhälle. Detta är heller inte avsett från något håll. En annan fråga är att det enligt min me-

ning måste sättas in en kraftig upplysningsverksamhet bland dessa ungdomar för att de, som herr Sörlin mycket riktigt påpekade, skall ta på sig ansvaret för den utbildning som de har fått och som man väl ändå får tro att de valt av intresse.

Det har redan påpekats här under debatten att det finns olika åtgärder att vidta. Redan nu kan man lappa på en del, även om man instämmer med fru Myrdal i att det kan vara farligt att sätta lappar på ett kläde som är så pass trasigt som det vi nu har.

Någon kartläggning av de olika faktorerna och deras inbördes sammanhang och inverkan på varandra har vi inte. Det är därför som motionärerna ansett att hela problemkomplexet skall nystas upp så att flaskhalsarna skall kunna upptäckas. Jag upprepar vad jag flera gånger sagt i riksdagen att om man tar upp *en speciell faktor* till diskussion får man genast ett svar emot sig att det inte är den som det gäller. Finansministern t. ex. har otaliga gånger upprepat att det inte kan vara skattesystemet som är det avgörande för att de gifta kvinnorna inte vill gå ut på arbetsmarknaden. Andra talare — i synnerhet från »landstingspartiet» — påstår att t. ex. sjuksköterskebristen inte kan bero på lönerna. Andra åter förmenar att den beror på bristande samhällsservice. Därför bör de synpunkter som motionen tar upp och som ligger till grund för utskottets utlåtande, nämligen att man skall försöka att inom de planerande instanser som vi redan har — här gäller det alltså inte tillsättandet av någon ny stor utredning — beaktas av riksdagen. Vi ser nämligen de planerande instanser som redan finns som ett verktyg för att klarlägga problemkomplexet åtminstone till att börja med, och vi begär därför inte något nytt utredningsorgan.

Fröken Mattson sade i sitt inlägg att det socialdemokratiska partiet i bokform framlagt ett framtidsprogram för att genomföra kvinnornas jämställdhet

Om bättre utnyttjande av välutbildad arbetskraft

med männen samt för vår familjepolitik. Eftersom statsministern har skrivit företalet och flera regeringsledamöter deltagit i den studiegrupp, som står bakom programmet, får man förmoda att det är partiets program som har lagts fram. Och där finns en hel rad med förslag, som vi från folkpartiet helhjärtat kan ansluta oss till, eftersom vi under de senare åren lagt fram ungefär liknande förslag i motioner och interpellationer. Detta är inte något skryt, och jag anser inte att vi nu i sista stund bör ta upp frågan vem det är som har äran av det ena eller det andra, men det är ett faktum som kan utläsas ur riksdagens protokoll. I samma protokoll kan vi också läsa, att riksdagens socialdemokratiska ledamöter år efter år röstat emot dessa förslag.

Det finns emellertid nu anledning att förmoda att tiden är inne att i beslut omsätta detta progressiva program. Här ges nu ett tillfälle i riksdagen att starta handlingsprogrammet genom att följa utskottets förslag, att åtgärder genom de planeringsinstanser som redan finns tillgängliga skall vidtagas för att belysa de vinster som samhället har att hämta ur ett bättre utnyttjande av den välutbildade arbetskraften samt för att över huvud taget — som det heter i motionen — undersöka var de mest besvärande flaskhalsarna finns och hur förbättringar bäst skall sättas in.

Jag har, herr talman, för en gångs skull nöjet att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SÖRLIN (s):

Herr talman! Jag unnar så gärna fru Hamrin-Thorell glädjen att få yrka bifall till utskottsmajoritetens hemställan. Men låt mig samtidigt stillsamt be fru Hamrin-Thorell att titta på det motionsyrkande som hon ställt och som utskottsmajoriteten tillstyrkt! Hon har nämligen med många ord talat för vad denna majoritet vill åstadkomma och framför allt i anförandet fångat in

kvinnoproblemet. Men var står det i motionen och motionsyrkandet, att denna fråga gäller den kvinnliga arbetskraften? Det står i motionsyrkandet att Kungl. Maj:t skall tillse att inom ramen för såväl långtidsutredningarna och planeringsrådet som i andra planerande instanser åtgärder vidtages för att belysa de vinster samhället har att hämta ur ett bättre utnyttjande av den *välutbildade* arbetskraften. I en motion på 11 sidor kunde man väl kosta på sig att någonstans också flika in ordet »kvinnlig».

Jag tror att kammaren håller mig räkning för om jag inte tar upp en alltför lång debatt i denna fråga, men jag har välgrundad anledning att understrika vad reservanterna i sitt yrkande har framfört, nämligen att det pågår en rad utredningar på detta område och att Kungl. Maj:t senast vid årets statsverksproposition anmält att vissa förslag skall framläggas till ett kommande år.

Det får kanske i dag räcka med vad jag nu anfört. Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Ja visst, herr Sörlin, det är ett alldeles riktigt påpekande att vi inte precis pekat på den kvinnliga arbetskraften. Men det kanske ligger en liten finurlig tanke bakom detta. Faktum är emellertid att det för den manliga välutbildade arbetskraften ingalunda finns så många tillbakahållande och negativa faktorer som för den kvinnliga, och detta var anledningen till att jag mest uppehöll mig vid frågan om den kvinnliga arbetskraften. Jag håller emellertid med herr Sörlin att om det finns negativa faktorer även när det gäller den manliga välutbildade arbetskraften, så bör man självfallet även ta med den i detta sammanhang. Men problemen för den andra delen av arbetskraften är otvivelaktigt större.

Ang. ändrad organisation av postverket, m. m.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sörlin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 40, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid fru *Hamrin-Thorell* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 71.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av allmänna beredningsutskottets memorial nr 41, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av sammansatta konstitutions- och bankoutskottets utlåtande nr 1, med anledning av väckta motioner angående inrättandet av ett fast kansli hos konstitutionsutskottet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. ändrad organisation av postverket, m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av postverket, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 141 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 10 april 1964, föreslagit riksdagen att dels godkänna i statsrådsprotokollet föreslagna riktlinjer för omorganisation av postverket, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i personalförteckningen för postverket vidtaga i statsrådsprotokollet angivna ändringar, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångs-anordningar, som erfordrades i anledning av omorganisationen.

Det i propositionen framlagda förslaget till ny organisation för centralförvaltningen inom postverket innebar bland annat en funktionell uppdelning av arbetsuppgifterna på de olika organisationsenheterna och en ändrad utformning av verksledningen samt en ytterligare decentralisering av befogenheter från centralförvaltningen till distriktsförvaltningarna. Enligt förslaget skulle poststyrelsen — vartill benämningen generalpoststyrelsen hade föreslagits ändrad — i fortsättningen vara organiserad på sex byråer jämte postbanken. Högsta beslutande instans skulle bliva en lekmannastyrelse om högst sju ledamöter, bland vilka förutsattes ingå banksakkunniga, varför särskilda postbanksfullmäktige i fortsättningen ej skulle erfordras.

Ang. ändrad organisation av postverket, m. m.

I fråga om postverkets servicepolitik hade departementschefen erinrat om en inom generalpoststyrelsen nyligen tillsatt kommitté, den s. k. servicekommittén, som bland annat hade till uppgift att kartlägga serviceläget på postbehandlingens område, att inventera vilka ytterligare servicebehov som funnes samt att utreda de posttekniska, personella, ekonomiska och sociala förutsättningarna för olika servicealternativs genomförande.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Skårman* (I: 796) och den andra inom andra kammaren av herr *Kollberg m. fl.* (II: 980),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Carlqvist m. fl.* (I: 806) och den andra inom andra kammaren av herr *Carlsson* i Västerås *m. fl.* (II: 992),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Stenberg* och herr *Arvidson* (I: 820) samt den andra inom andra kammaren av herr *Björkman* (II: 1009),

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Nelander* och *Rimmerfors* väckt motion (II: 993).

I motionerna I: 796 och II: 980 hade hemställts, att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 141 måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla, att i servicekommittén måtte ingå ledamöter med kunskap om respektive företagens, glesbygdernas och tätorternas särskilda behov av postal service, dels uttala, att ändring av postbankens ställning och uppgifter icke borde vidtagas utan att fråga härom ånyo underställdes riksdagen.

I motionerna I: 820 och II: 1009 hade anhållits att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 141 måtte uttala, att postutdelning i städer och

tätorter borde i största möjliga utsträckning ske i form av höghusbrevbäring.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

I. att riksdagen måtte

a) godkänna i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 10 april 1964 föreslagna riktlinjer för omorganisation av postverket;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för postverket, som föranleddes av vad i förenämnda statsrådsprotokoll föreslagits;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsarrangemang, som erfordrades i anledning av omorganisationen;

II. att motionerna I: 796 och II: 980 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. att motionerna I: 806 och II: 992 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

IV. att motionen II: 993 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

V. att motionerna I: 820 och II: 1009 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anmälts av herr *Nelander*, som dock ej antytt sin mening.

Fröken **STENBERG** (h):

Herr talman! Detta inlägg i vår riksdagens elfte timme gäller motionerna I: 820 och II: 1009, vilka i anslutning till proposition nr 141 behandlas i statsutskottets utlåtande nr 136. I motionerna hemställer vi motionärer om att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 141 måtte uttala, att postutdelning i städer och tätorter bör i största möjliga utsträckning ske i form av höghusbrevbäring. Det är ju ett ärende som tidigare har legat på riksdagens bord men som fortfarande har aktualitet.

I statsutskottets utlåtande föreslås att postverket också i fortsättningen skall

Ang. ändrad organisation av postverket, m. m.

självt handlägga servicefrågorna. Med adress till den nya lekmanstyrelsen vill jag som motionär understryka allmänhetens påtagligt dokumenterade intresse för postverkets servicefrågor.

Under mer än 100 år har arbetet på att ge Sveriges folk en god postservice pågått. Redan 1912, för mer än 50 år sedan, fick vi de två utbäringsformer som fortfarande tillämpas, nämligen höghusbrevbäring — d. v. s. lokalbrevbäring som innebär att posten avlämnas inomhus i postlåda eller postinlägg vid adressatens bostad, ett förfarande som 1959 bestämdes att gälla tätorter och hus med minst fyra avlämningsställen — samt s. k. villabrevbäring, d. v. s. lådbrevbäring som betyder att posten avlämnas i postlåda uppsatt utomhus på av postverket anvisad plats. Denna postutbäring skulle enligt 1959 års beslut i princip ske till villor och friliggande hus med högst tre avlämningsställen. Som villor räknas även s. k. rad- och kedjehus. Villabrevbäring skulle tillämpas i mindre samhällen utan postkontor och i tätorternas ytterområden.

Gränsdragningen mellan de båda utdelningsformerna blev tydligen mycket varierande och väckte efter hand missnöje på många håll. I samband med 1953 års utredning beträffande omorganisation och översyn av brevbäringen, som gjordes internt av generalpoststyrelsen, övervägdes enligt styrelsens yttrande till 1962 års riksdags allmänna beredningsutskott först möjligheterna att helt slopa villabrevbäringen och ersätta den med höghusbrevbäring, d. v. s. lokalbrevbäring, men styrelsen avstod från denna reform främst därför, att den skulle ha krävt ett betydande personaltillskott vid en tidpunkt då efterfrågan på arbetskraft var i starkt stigande och reformen till följd därav skulle ha blivit till förfång för andra, mer angelägna serviceförbättringar. Man avstod också därför att reformen skulle definitivt ha omöjliggjort en med hänsyn till den ökade villa- och radhusbyggelsen önskvärda motoriseringen

av brevbäringen inom sistnämnda bostadsområden.

Styrelsen beslöt år 1957 att båda utdelningsformerna skulle bibehållas och fastställde — som jag tidigare har angivit — år 1959 vissa riktlinjer för tillämpning av den ena eller andra formen av brevbäring.

När dessa riktlinjer enligt generalpoststyrelsens allmänna cirkulär den 29 juli 1959, nr 173, skulle tillämpas i praktiken, uppstod från allmänhetens sida en mycket kraftig reaktion mot vad man ansåg vara en serviceförsämring i och med att villabrevbäring skulle tillämpas på nytillkomna villor och radhus samt att en successiv övergång till villabrevbäring skulle ske för äldre villor och radhus. Det betydde i realiteten att nya stadsdelar med blandad höghus- och villabebyggelse fick helt olika postservice. I pressen speglades missnöjet med den försämrade servicen. Inlagor från enskilda och korporationer lämnades in till vederbörande myndigheter. Sådana kom även från Sveriges villaägarreförbund, från flera trädgårdsstadsföreningar o. s. v. Det var proteststormar mot postmästare, som endast och allenast gjorde sin plikt då de till hushåll i berörda områden översände skrivelser med åberopande av generalpoststyrelsens nya bestämmelser och anmodanden om att korrespondenterna, alltså kunderna, skulle vidta åtgärder för rättelser.

Det är en intressant läsning. Man kan bl. a. studera stadsarkitektens protest och synpunkter på det estetiska i stadsbilden, byggnadsnämnden som har funderat över tomtgränser och snöplogningsproblem i samband med postlådeplacering, och det klagas på dålig postutdelningsservice för villabyggare med i eget hus investerat kapital till båtnad för bostadsbeståndets utökning och standardhöjning. I Göteborg klagar 66 radhusägare på postverkets beslut att tillämpa villabrevbäring inom området och inställa brevtillämning i avvaktan på att radhusägarna skulle sätta upp postlådor vid tomtgränsen. Villaägarna

Ang. ändrad organisation av postverket, m. m.

anställde då i avvaktan på ärendets vidare handläggning en hemmafru som kvartersbrevbärare. I en annan handling kan man läsa om postmästaren som uttalar en förhoppning om att generalpoststyrelsens direktiv skulle ge honom friare händer att bestämma utdelnings-sättet. Exemplet skulle kunna mångfaldigas.

Man vågar kanske anse att mot bakgrunden av den offentliga debatten kan denna postutbärningsfråga inte längre ges den definition som blev generalpoststyrelsens i dess yttrande till allmänna beredningsutskottet år 1962 — »en serviceförbättring vars angelägenhetsgrad får bedömas som skäligen ringa». Om det nu är allmänhetens reaktion eller någon annan okänd faktor, som orsakat att en viss omställning skett i generalpoststyrelsens uppfattning om tillämpning av tidigare utfärdade direktiv, kan jag inte avgöra, men att något har hänt vittnar vissa postcirkulär om. Jag har ett sådant framför mig, daterat april 1963, där det heter att generalpoststyrelsen anser för sin del att riktlinjer skall fastställas av den blivande lekmanastyrelsen för postverket. I avvaktan på detta kommer följande regler att tillämpas: »I nybebyggelse skall tillses, att lådorna placeras enligt för villabrevbäring gällande bestämmelser, medan man i områden, där H-brevbäring nu tillämpas, i allmänhet skall nöja sig med status quo. Inga aktioner skall sålunda vidtagas för åstadkommande av en enligt nämnda bestämmelser riktig lådplacering inom områden med äldre bebyggelse. Påbörjade aktioner inom begränsade sådana områden bör dock fullföljas. Om i anslutning till nybebyggelse en eller annan postlåda i äldre bebyggelse, som avslutas av nybebyggelsen eller eljest ligger omedelbart intill denna, är placerad på ett felaktigt sätt och detta kan antas medföra svårigheter att få korrespondenterna inom det nybyggda området att acceptera en riktig lådplace-

ring, bör åtgärder vidtagas för utflyttning av denna eller dessa lådor. Vad ovan sagts innebär självfallet icke, att postlådor, som efter aktioner från postkontorets sida blivit riktigt placerade, nu får återflyttas genom medverkan av postkontoret eller att, om sådan återflyttning vidtages av korrespondent, detta får accepteras av postkontoret.»

Jag vill inte kommentera detta, men jag kan ändå förstå vederbörande tjänstemans problematik, när han skall tolka och riktigt tillämpa dessa direktiv. Det belyses av den anteckning »men huru om tvärtom?» som står i marginalen på den skrivelse, ur vilken jag nyss citerade.

Det är möjligt att också utredningen har haft en känsla för dessa svårigheter eftersom man i propositionen ifrågasätter »med hänsyn till den uppmärksamhet som ägnats problemet, om icke statsmakterna i detta fall bör ange närmare riktlinjer för utformningen av berörda service».

Den åsikten delas också av ett flertal remissinstanser. Det är bara två som har avstyrkt, nämligen generalpoststyrelsen och Statstjänstemännens riksförbund. Departementschefen ansluter sig emellertid till uppfattningen, att det liksom hittills principiellt bör ankomma på postverket att i överensstämmelse med statsmakternas allmänna direktiv för postverket sköta denna sak. Det skall också sägas, att såväl departementschefen som utskottet klart har sagt ifrån att utvecklingen på detta område uppmärksammat skall följas och att den fortsatta undersökningen av postservicefrågorna bör ske i en positiv anda, så att möjligheterna att från organisatoriska och ekonomiska synpunkter genomföra olika serviceförbättringar ingående överväges i konstruktivt syfte. I det sammanhanget vill jag hänvisa till vår motion om arbetskraftsreserven — den kvinnliga. Där finns beträffande kvinnlig arbetskraft ett påtagligt samband med vad som ti-

Ang. ändrad organisation av postverket, m. m.

digare har sagts i dag i kammaren av fru Myrdal, fröken Mattson och fru Hamrin-Thorell.

Långtidsutredningen, SOU 1962: 10 uppmanar också företagen att snabbt skapa förutsättningar för att utnyttja personal på deltid, äldre arbetskraft etc. Det är möjligt att en rekrytering via kvinnlig arbetskraftsreserv skulle kunna ge de cirka 400 brevbärare, som saknas för att åstadkomma bl. a. en övergång till höghusbrevbäring i villaområden, alltså likartad service under likartade betingelser.

Jag vill nämna att enligt en färsk statistisk uppgift finns det 805 000 utom hemmet yrkesarbetande husmödrar. Arbete på deltid synes tilltala den gifta kvinnan. Nu arbetar utom hemmet 272 000 gifta kvinnor mellan 15 och 34 timmar i veckan. Denna kategori redovisas vara större i år än i fjol, men fortfarande finns det tydligen en stor och dessutom påtagligt villig arbetskraftsreserv tillgänglig.

Herr talman! Jag har i anslutning till vår motion velat redovisa något av postkundopinionens inställning, och jag vill till sist kraftigt understryka vad som tidigare framhållits i den offentliga debatten, nämligen att det är bättre kundpsykologi att på nya vägar söka skaffa fram arbetskraft för att bevara god service än att »rationalisera bort» servicen genom att hänvisa till motorisering av brevbäringen. Västståndshöjning innebär också förbättrad komfort på alla områden. Statsmonopolets — det kungl. postverkets — kunder hoppas mycket, och det med all rätt, av den nu arbetande servicekommittén och den nya lekmannastyrelsen som har att bevaka en för allmänheten progressiv postservicepolitik.

Herr talman! Departementschefen och utskottets positiva skrivning borrar för friska tag beträffande förbättrad postservice, och jag har därför intet yrkande.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Till statsutskottets utlåtande nr 136 angående ändrad organisation av postverket finns endast fogad en blank reservation av herr Neland. Som motionär skulle jag emellertid vilja göra en kort kommentar till den tanke som ligger bakom förslaget i motionsparet I: 796 och II: 980, att i den servicekommitté som finns inom postverket skall ingå ledamöter med kunskaper om företagens, glesbygdernas och tätorternas särskilda behov. Vi har nyss fått mycket klart framlagt vilka behov och vilka problem som kan föreligga.

Såsom utskottet framhåller innebär ju föreliggande omorganisationsförslag, att generalpoststyrelsen omändras till en poststyrelse med lekmannainslag. Emellertid vet vi alla i denna kammare, att om man skall ha någon framgång även med goda förslag och uppslag bör man få fram dessa så tidigt som möjligt. När slutliga förslag är utarbetade och lägges fram på bordet är det inte längre så lätt att få till stånd ändring, varken här i riksdagen eller i en blivande poststyrelse. Dels kommer sambandet i förslagen att rubbas, dels kommer frågan om bekvämligheten in och slutligen får man heller inte förbise prestigefrågan.

Det är av denna anledning, herr talman, som vi motionärer skulle vilja ha ett inslag av lekmannasyn på postservicefrågorna redan i den servicekommitté i poststyrelsen, som skall förbereda dessa frågor. Som det nu är, utgöres denna av en ren tjänstemannakommitté med den begränsning som detta måste föra med sig. Det får inte bli så att den rationalisering, som jag i annat sammanhang varit med om att förordas och som trots portohöjningen för en vecka sedan måste komma till stånd, enbart går ut över servicen för företag, glesbygder och andra av föregående särskild beroende områden.

Herr talman! Jag har intet särskilt yrkande att ställa, men jag lovar att

jag skall försöka bevaka de frågor det här gäller i den mån jag har möjlighet och förmåga därtill.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag vill göra herr Skårman uppmärksam på att i det organisationsförslag, som riksdagen nu skall ta ställning till, ingår också inrättande av en lekmanastyreelse, och denna lekmanastyreelse skall i sista hand träffa avgöranden om hur postens service skall vara utformad. Hittills har servicekommittén arbetat såsom ett tjänstemannaorgan. Nu blir det ett organ underställt lekmanastyrelsen, och herr Skårman behöver inte ha någon vakt-hållning. Den skall lekmanastyrelsen sköta om.

Herr SKÅRMAN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få tacka chefen för kommunikationsdepartementet för denna upplysning. Jag hoppas att det skall bli på det antydda sättet och i så fall skall jag bli nöjd och glad.

Herr PERSSON, FRITZ, (s):

Herr talman! I anledning av de föregående yttrandena skall jag be att få säga några ord.

Med hänsyn till vad herr statsrådet har sagt och med hänvisning till vad som står på sid. 17 i statsutskottets utlåtande ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets memorial nr 54, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Ang. vissa ändringar i skollagen

Vid ånyo skedd föredragning av tredje lagutskottets memorial nr 35, angående uppskov med behandling av vissa utskottet tilldelade ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av väckta motioner om sänkning av myndighetsåldern; och

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. vissa ändringar i skollagen

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 53, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående skolväsendets centrala ledning m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! Till detta utskottsutlåtande finns fogad en reservation av sex socialdemokrater. Det framlagda förslaget gäller ändringar i skollagen. Dessa ändringar är en följd av ett tidigare principbeslut av statsutskottet, som redan underställts riksdagen. Riksdagen har därvid på alla punkter följt statsutskottet. Reservationen i det nu föreliggande ärendet kan därför inte bifallas.

Jag yrkar sålunda, herr talman, bifall till utskottets hemställan på grund av att reservationen fallit i och med riksdagens tidigare ställningstagande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa grundlagsändringar samt i ämnet väckta motioner m. m.

Till konstitutionsutskottet hade båda kamrarna den 14 april 1964 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 140, vari Kungl. Maj:t till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt i propositionen intagna förslag till

1) ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 regeringsformen, §§ 53 och 67 riksdagsordningen samt § 2 successionsordningen;

2) ändrad lydelse av §§ 24 och 26 regeringsformen;

3) ändrad lydelse av § 21 regeringsformen;

4) ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen;

5) ändrad lydelse av § 81 regeringsformen;

6) ändrad lydelse av § 62 regeringsformen samt §§ 70 och 71 riksdagsordningen;

7) ändrad lydelse av § 50 regeringsformen samt §§ 72 och 73 riksdagsordningen;

8) ändrad lydelse av §§ 96—102, 106 och 110 regeringsformen samt §§ 42 och 68 riksdagsordningen;

9) ändrad lydelse av § 110 regeringsformen;

10) ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen;

11) ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen;

12) ändrad lydelse av § 6 mom. 7 riksdagsordningen; samt

13) ändrad lydelse av § 33 regeringsformen.

Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 regeringsformen, §§ 53 och 67 riksdagsordningen samt § 2 successionsordningen innebar bland annat, att statschefens behörighetsålder skulle höjas från 21 till 25 år.

I det under punkten 2 i propositionen framlagda förslaget hade förordats, att kravet på de högsta domstolsinstansernas hörande i nådeärenden skulle slopas i sådana fall, där skäl att bifalla nådeansökan uppenbarligen saknades.

Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av § 21 regeringsformen innebar, att lagrådet skulle kunna arbeta på avdelningar och att varje avdelning skulle bestå av tre justitieråd och ett regeringsråd med möjlighet att enligt Konungens förordnande ersätta ett av justitieråden med annan lagfaren, skicklig och oväldig person.

Propositionen innehöll under punkten 4 förslag om ändring av regeringsformens regler om tjänstemän. Ändringen innebar, att grundläggande bestämmelser såvitt gällde andra statstjänstemän än domare skulle överföras från regeringsformen till annan lag, stiftad av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt efter lagrådets hörande.

Förslaget till ändrad lydelse av § 81 regeringsformen innebar, att konstitutionell beslutanderätt, som ej avsåge stiftande, ändring eller upphävande av grundlag, skulle kunna genom särskild lag överlätas på mellanfolklig organisation för fredligt samarbete. Lag om sådan överlåtelse hade föreslagits stiftad antingen i den ordning som gällde för grundlag eller också genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och en riksdag, i vilket minst 5/6 av de röstande i vardera kammaren vid votering instämt.

Under punkten 6 i propositionen hade bland annat upptagits förslag om inrättande av en riksdagens löne delegation med uppgift att i förhandlingsfrågor rörande statsanställdas anställningsvillkor rådgöra med statsrådsledamot, som Kungl. Maj:t därtill förordnat, samt att å riksdagens vägnar godkänna förhandlingsöverenskommelse, som träffats i sådan fråga.

I propositionen under punkten 7 hade, utom annat, föreslagits särskilda regler om utövningen av riksdagens be-

fogenheter under krig. Därest krigsförhållanden det påkallade, skulle riksdagens befogenheter överföras i första hand till en riksdagens krigsdelegation och i sista hand till Kungl. Maj:t.

Propositionen upptog under punkten 8 förslag om ändring av regeringsformens och riksdagsordningens regler om riksdagens ombudsmän i syfte att möjliggöra vissa organisatoriska reformer rörande ombudsmännen.

I propositionen under punkten 9 hade vidare förordats, att förbudet att utan vederbörande kammars tillstånd väcka talan om ansvar mot riksdagsledamot för hans gärningar och yttranden i denna egenskap skulle utsträckas att gälla jämväl skadeståndstalan.

Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen innebär bland annat, att rösträtt vid val till riksdagens andra kammare skulle inträda kalenderåret efter det, då vederbörande fyllt 20 år.

Därjämte hade under punkten 11 föreslagits, att möjlighet skulle öppnas för röstberättigad, som till följd av sjukdom, lyte, vanförhet eller hög ålder vore förhindrad att inställa sig vid valförättning, att rösta genom valesedelsförsändelse.

Vidare hade under punkten 12 förordats, att magistrats befattning med förstakammarval skulle upphöra.

Under punkten 13 i propositionen hade föreslagits ändring av regeringsformen i syfte att möjliggöra en överflyttning av naturalisationsärenden från Kungl. Maj:t till annan myndighet.

Samtidigt med propositionen hade utskottet förehaft till behandling följande motioner, nämligen i samband med propositionens förslag under punkt

1) Statschefens behörighetsålder

de likalydande motionerna I: 802, av herr *Dahlberg m. fl.*, och II: 986, av herr *Blidfors m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte såsom vilande grund-

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m. lagsförslag antaga sådana ändringar i regeringsformens §§ 39, 41 och 93, att statschefens behörighetsålder höjdes från 21 till 30 år;

motionen I: 814, av herr *Gösta Jacobsson*, vari anhållits, att riksdagen måtte avslå propositionen nr 140 såvitt avsåge förslaget om ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 regeringsformen, §§ 53 och 67 riksdagsordningen samt § 2 successionsordningen;

de likalydande motionerna I: 817, av herr *Thorsten Larsson* och herr *Mattsson*, samt II: 1007, av herr *Boo* och herr *Larsson* i Borrbý;

motionen II: 961, av herr *Hamrin* i Jönköping och herr *Gustafson* i Göteborg;

3) Lagrådets organisation

de likalydande motionerna I: 805, av herr *Svanström m. fl.*, och II: 988, av herr *Larsson* i Norderön *m. fl.*;

motionen II: 991, av herr *Nordgren m. fl.*, vari föreslagits, att andra meningen i andra stycket av den i propositionen föreslagna formuleringen av § 21 regeringsformen skulle erhålla följande lydelse: »I stället för ett av justitieråden må dock Konungen efter hörande av högsta domstolen förordna annan lagfaren, skicklig och oväldig person att tjänstgöra såsom ledamot av lagrådet.»;

5) Överlåtelse av konstitutionell befogenhet på mellanfolklig organisation

de likalydande motionerna I: 804, av herrar *Lager* och *Adolfsson*, samt II: 987, av herr *Hermansson m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 140 med förslag till grundlagsändringar under 5) »ändrad lydelse av § 81 regeringsformen» måtte besluta avslå förslaget till ändrad lydelse av § 81;

de likalydande motionerna I: 815, av herr *Thorsten Larsson* och herr *Mattsson* samt II: 1005, av herr *Boo m. fl.*;

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.**6) Inrättande av en riksdagens lönedele-
gation**

de likalydande motionerna I: 816, av herr *Thorsten Larsson* och herr *Matts-son*, samt II: 1006, av herr *Boo m. fl.*;

motionen I: 819, av herr *Lundström*, vari yrkats, att lönedeleigationen skulle tillsättas för varje förhandling på det sätt författningsutredningen föreslagit, och hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan förändring beträffande tillsättningen av delegationen;

**7) Inrättande av en riksdagens krigs-
delegation m. m.**

motionen II: 990, av herr *Nordgren* och herr *Bengtson* i Solna;

**8) Ändrade grundlagsregler rörande
riksdagens ombudsmän**

motionen II: 62, av herr *Lundberg*;

9) Riksdagsledamots immunitetsskydd

motionen II: 1008, av fru *Gärde Wi-
demar*;

10) Rösträttsåldern

de likalydande motionerna från år 1963, I: 1, av herr *Dahlberg m. fl.*, och II: 1, av herr *Haglund m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle besluta dels att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan utredning rörande myndighetsåldern, som möjliggjorde en ytterligare sänkning av rösträttsåldern till förslagsvis 18 år, dels ock att som vilande grundlagsändring antaga en sådan ändring av gällande bestämmelser, att rösträtt vid allmänna val inträdde det år, då vederbörande fyllde 21 år;

de likalydande motionerna I: 2, av herr *Lundström m. fl.*, och II: 3, av herr *Ohlin m. fl.*, vari hemställt, att riksdagen måtte 1) besluta såsom vilande grundlagsändring, att rösträttsåldern vid val till riksdagens andra kammare skulle sänkas från nuvarande året efter uppnådda 21 till året efter uppnådda 18 år, 2) besluta, att rösträttsåldern vid kommunala val skulle sänkas på samma sätt;

de likalydande motionerna I: 320, av herr *Sundin*, och II: 305, av herr *Boo m. fl.*;

de likalydande motionerna I: 455, av herr *Holmberg*, samt II: 546, av herrar *Wennerfors* och *Nordgren*;

motionen II: 470, av herr *Nilsson* i Gävle, vari yrkats att riksdagen skulle 1) besluta om sådan grundlagsändring, att rösträttsåldern vid val till riksdagen sänktes från nuvarande året efter uppnådda 21 till året efter uppnådda 18 år, 2) besluta, att rösträttsåldern vid kommunala val skulle sänkas på samma sätt;

motionen II: 989, av herr *Nordgren*;

**11) Sjukas, invaliders och åldringars
rösträttsutövning**

motionen I: 818, av herr *Lundström*, vari anhållits, att riksdagen måtte såsom vilande antaga i motionen infört förslag till ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen. Motionärens förslag avsåg ett system med ambulerande röst-mottagning, vilken skulle kunna ske även före valdagen.

Därutöver hade utskottet i samband med behandlingen av punkten 10, angående rösträttsåldern, förehaft till behandling Kungl. Maj:ts skrivelse nr 84, med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, såvitt den avsåg den under A 2 i avdelning II upptagna frågan om sänkt rösträttsålder.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. a) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag under punkt 1) i förevarande proposition och med avslag å motionerna II: 961, I: 802 och II: 986 samt I: 814 måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga i utlåtandet infört förslag till ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 regeringsformen, §§ 53 och 67 riksdagsordningen samt § 2 successionsordningen;

b) att motionerna I: 817 och II: 1007, i den mån de icke blivit besvarade ge-

nom vad utskottet under 1 a) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

2. att riksdagen måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 2) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av §§ 24 och 26 regeringsformen;

3. a) att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 805 och II: 988, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 3) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av § 21 regeringsformen;

b) att motionen II: 991, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet anfört, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

4. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag under punkt 4) i förevarande proposition måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga i utlåtandet infört förslag till ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen och § 38 riksdagsordningen;

5. a) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag under punkt 5) i förevarande proposition och med avslag å motionerna I: 804 och II: 987 måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av § 81 regeringsformen

§ 81

Denna regeringsform — — — riksdagens beslut.

Då riksdagen — — — ej godkänner.

Beslutanderätt, som enligt denna regeringsform tillkommer Konungen och riksdagen, gemensamt eller var för sig, eller annat statligt organ och ej avser frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av grundlag, må i begränsad omfattning överlåtas på mellanfolklig organisation för fredligt sam-

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

arbete, till vilken riket är eller skall bliva anslutet. Beslut om sådan överlåtelse fattas antingen i den ordning som gäller för grundlagsändring eller ock, om därmed förenad tidsutdräkt är till men för riket, samfällt av Konungen och en riksdag. I sistnämnda fall erfordras för beslut om överlåtelse, att i vardera kammaren minst fem sjättedelar av de röstande och minst tre fjärdedelar av ledamöterna vid votering instämt i beslutet;

b) att motionerna I: 815 och II: 1005, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet under 5 a) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

6. a) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag under punkt 6) i förevarande proposition måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga i utlåtandet infört förslag till ändrad lydelse av § 62 regeringsformen samt §§ 70 och 71 riksdagsordningen;

b) att motionerna I: 816 och II: 1006 samt I: 819 måtte anses besvarade med vad utskottet anfört och hemställt;

7. a) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag under punkt 7) i förevarande proposition måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga i utlåtandet infört förslag till ändrad lydelse av § 50 regeringsformen samt §§ 72 och 73 riksdagsordningen;

b) att motionen II: 990 måtte anses besvarad med vad utskottet anfört och hemställt;

8. a) att riksdagen måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 8) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av §§ 96—102, 106 och 110 regeringsformen samt §§ 42 och 68 riksdagsordningen;

b) att motionen II: 62, såvitt den avsåge riksdagens ombudsmän, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

9. a) att riksdagen måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 9) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av § 110 regeringsformen;

b) att motionen II: 1008 måtte anses besvarad med vad utskottet anfört och hemställt;

10. a) att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 2 och II: 3, I: 320 och II: 305, I: 455 och II: 546, II: 470 samt II: 989, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 10) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen;

b) att från 1963 års riksdag uppskjutna motionerna I: 1 och II: 1 samt Kungl. Maj:ts skrivelse nr 84, såvitt den avsåg under A 2 i avdelning II upptagen fråga, måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört och hemställt;

11. att riksdagen måtte, med avslag å motion I: 818, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 11) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen;

12. att riksdagen måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 12) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av § 6 mom. 7 riksdagsordningen;

13. att riksdagen måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga Kungl. Maj:ts under punkt 13) i förevarande proposition intagna förslag till ändrad lydelse av § 33 regeringsformen.

Utskottets i punkten 1 a införda förslag till grundlagsändringar voro i fråga om statschefens behörighetsålder av samma lydelse som Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottets i punkten 4 införda förslag till ändring av § 35 regeringsformen var av följande lydelse:

»Statsrådets ledamöter hava förtroendesysslor, varifrån Konungen må dem entlediga, när han prövar rikets tjänst det fordra. Konungen *fatte* sådana beslut i statsrådet.»

Utskottets förslag i punkten 4 till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen innebar, att beredningen inom riksdagen av lagärenden om statstjänstemännens rättsställning skulle tillkomma konstitutionsutskottet.

Reservationer hade avgivits till olika punkter av utskottets utlåtande

Statschefens behörighetsålder

1. av herrar *Sveningsson, Hübinette, Hamrin* i Jönköping och *Wahlund*, vilka inom utskottet yrkat avslag på Kungl. Maj:ts under punkt 1) i förevarande proposition framförda förslag;

2. av herr *Spångberg*, vilken yrkat, att riksdagen skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga utskottets förslag med den ändring av §§ 39, 41 och 93 regeringsformen, att behörighetsåldern tjugufem år ändrades till trettio år;

Lagrådets organisation

3. av herrar *Sveningsson, Hübinette, Magnusson* i Tumhult och *Braconier*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen för vidare grundlagsenlig behandling måtte med bifall till motionen II: 991 antaga det i propositionen framlagda förslaget i förevarande del med den ändring, som framginge av i reservationen infört förslag till ändrad lydelse av § 21 regeringsformen;

Ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen

4. av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Spångberg*, vilka yrkat, att riksdagen för vidare grundlagsenlig behandling skulle antaga utskottets förslag med den ändring, som framginge av följande

Förslag

till

ändrad lydelse av § 35 regeringsformen

§ 35.

Statsrådets ledamöter hava förtroendesysslor, varifrån de må entledigas, när rikets tjänst så fordrar. Beslut här- om fattas av Konungen i statsrådet;

Överlåtelse av konstitutionell befo- genhet på mellanfolklig organisation

5. av herr Spångberg, utan angiven mening;

Rösträttsåldern

6. av fru Segerstedt Wiberg samt her- rar Dahlén, Svanström, von Friesen, Hamrin i Jönköping och Wahlund, vil- ka yrkat, att riksdagen för vidare grund- lagsenlig behandling skulle antaga i re- servationen infört förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen, vil- ket förslag avsåg, att rösträtt skulle er- hållas kalenderåret efter det, då veder- börande fyllt 18 år.

Vid utlåtandet fanns därjämte fogat ett särskilt yttrande, till punkten 13 i utskottets utlåtande, av herr von Frie- sen, med instämmande av fru Seger- stedt Wiberg.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Det föreliggande utlå- tandet från konstitutionsutskottet inne- håller en knippa lagförslag av grund- lagskaraktär. Jag skall be att få yttra några ord beträffande sänkning av rösträttsåldern.

I fråga om detta spörsmål har utöver propositionen avgivits ett antal motio- ner från samtliga i riksdagen företräda partier. Utskottet har ansett skäl fö- religga att bifalla Kungl. Maj:ts förslag, vilket innebär en sänkning av rösträtts- åldern till att inträda året efter det att vederbörande fyller 20 år. I och med detta medgivande har man gått ifrån den tidigare ganska behårt upprätt- hållna kontakten mellan myndighetsål- der och rösträttsålder. I många sam-

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

manhang kan det vara önskvärt att en viss samordning sker. Bl. a. uppstår självfallet problem i samband med de medborgare som på grund av mentala eller andra rubbningar vid uppnådd myndighetsålder blir förklarade omynd- iga. Dessa personer kan genom dom- slut redan före uppnådd myndighetsål- der förklaras komma att bli omyndig- förklarade.

Reservanterna i fråga om rösträttsål- dern är företrädare för folkpartiet och centerpartiet. Vi har ansett att riksdagen redan nu bör för vidare grundlags- enlig behandling antaga ett förslag syf- tande till sänkning av rösträttsåldern till 18 år.

Motiven för en sådan ytterligare sän- kning av rösträttsåldern kan vara många. Jag ber att för den manliga ungdomens vidkommande få peka på det förhållan- det, att de unga männen redan vid 18 års ålder anses mogna att bära ansva- ret för landets försvar i och med att de då blir värnpliktiga. De kvinnliga ung- domarna får sedan länge utan särskilt tillstånd ingå äktenskap vid 18 års ål- der. Jag har dessutom den uppfattning- en, att den allmänna mognaden hos lan- dets ungdom jämte ett ökat intresse och ökade insikter i politiska och samhäl- leligen ting berättigar till en ytterligare sänkning av rösträttsåldern.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation nr 6 av fru Segerstedt Wiberg m. fl.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Det ifrågasättes i dag, som vi tror skall vara vårriksdagens sista arbetsplenum, vid samtal mellan ledamöterna om vi egentligen har rätt att begära ordet. Men nog bör det väl ändå vara tillåtet att med anledning av detta utskottsutlåtande, som berör ett betydande antal grundlagsförslag, ta några minuter i anspråk. Jag kan för- säkra att det inte skall bli något sär- skilt långt anförande, även om leda- möterna kanske kan ha anledning till sådana misstankar.

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

I det föreliggande rätt omfattande utlåtandet nr 19 från konstitutionsutskottet redovisas behandlingen av de olika förslag till vilande grundlagsändringar som framlagts i proposition nr 140. Utskottet har gjort en hel del ändringar i Kungl. Maj:t förslag. Dessa ändringar har gjorts i enighetens tecken. Viljan i utskottet har från olika håll — det kan erkännas — varit god när det gällt att i samförstånd göra ändringar till det bättre. Jag skall här inte närmare beröra dessa ändringsförslag.

Även om viljan till samförstånd har varit god när det gäller de framlagda förslagen till grundlagsändringar har dock enighet inte kunnat uppnås på alla punkter. När det gäller tronföljarens myndighetsålder har utskottet inte gjort några ändringar i förhållande till propositionens förslag. Vad utskottet nu föreslår är att tronföljarens myndighetsålder höjes från 21 till 25 år. Förslaget om myndighetsåldern är hämtat från författningsutredningen. Vi är några reservanter som inte delar den uppfattningen, utan vi föreslår oförändrad myndighetsålder. Så sent som 1948 höjdes myndighetsåldern från 18 till 21 år, och i en hel del andra länder som har monarki finns en lägre myndighetsålder än 21 år: Belgien, Nederländerna, Danmark och Storbritannien har 18 år, och vårt grannland Norge har 21 år.

I det förslag till en helt ny författning som visserligen inte blev framlagt i år men som vi hoppas skall komma att framläggas under de närmaste åren föreslås att kungen som statschef skall få minskade befogenheter. Har det gått bra med denna lägre myndighetsålder i tider som varit, bör det komma att gå bra även i fortsättningen.

Även om såsom departementschefen framhållit majoriteten av remissinstanser har godkänt en till 25 år höjd myndighetsålder, så är det ändå ett betydande antal som anser att den nuvarande myndighetsåldern är tillräcklig. Bland dem som gjort erinringar mot

förslaget och yrkat avslag är länsstyrelsen i mitt eget län, Älvsborgs, och i Gävleborgs län. Sex ledamöter av regeringsrätten har anfört erinringar mot förslaget och finner en höjning utöver 21 år onödig.

Här kan också erinras om att i sällskap med detta förslag kommer det förslag om sänkning av rösträttsåldern som redan har berörts. Det arbetas med en sänkning av den allmänna myndighetsåldern, således under 21 år, och den frågan skall enligt riksdagens uttalande för några minuter sedan bli föremål för utredning. Det talas också ofta om att unga människor mognar tidigare nu än förr. Utvecklingen i tiden kan knappast påstås gå i riktning mot en höjning, utan i stället mot en sänkning av åldersgränsen.

Som det är sagt i den motion som i denna kammare har lämnats av herr Gösta Jacobsson förefaller det säregt att nu bryta ut denna fråga om myndighetsåldern för den som är närmaste arvtagare i tronföljden. Den misstanken ligger nära, att bakom detta förslag om höjd myndighetsålder finns en spekulation i den situation som just nu råder i vårt land genom att en generation i den naturliga arvsföljden är borta.

Jag vill också vid detta tillfälle beklaga det beslut som riksdagen för bara några dagar sedan fattade efter förslag från konstitutionsutskottet att inte samtidigt med denna proposition behandla högermotionerna om kvinnlig tronföljd, men ett redan fattat beslut i detta ärendet kan inte någonting göras åt vid det här tillfället.

Det finns en del krafter som vill avskaffa monarkien och införa republik. Förslaget om att vår motion om kvinnlig tronföljd inte skulle behandlas i vår och det nu föreliggande förslaget om myndighetsåldern är nog påverkade av intressen från det hållet. De som vill införa republik vill inte föra någon mer högljudd propaganda för den saken, och så har det varit länge. Man tycker att tiden inte är lämplig, beroende

på att vår monark och hela den kungliga familjen är mycket populära och i mycket hög grad åtnjuter allmänhetens stora förtroende och intresse. I avvaktan på ett bättre utgångsläge och i avvaktan på att något skall inträffa vid något tillfälle, kanske under tiden mellan 21 och 25 år, nöjer man sig med att föreslå en höjning av myndighetsåldern.

Då jag inte kan dela den uppfattningen att myndighetsåldern bör höjas, så ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen och avslag på utskottets hemställan under punkt 1 a, vilket innebär — om detta förslag bifalles — att nuvarande myndighetsålder för tronföljare bibehålles.

Det finns, herr talman, även en annan reservation än denna enbart av högerledamöterna i utskottet. Den gäller förslaget om lagrådets organisation, och om den skall jag fatta mig ännu kortare.

Det har länge ansetts att lagrådet är arbetstyngt, och det skall nu bli möjligt för det att arbeta på avdelningar. Vi har inget att erinra mot detta förslag. I detta sammanhang föreslår Kungl. Maj:t följande bestämmelse: »Där så prövas nödigt, må i behandlingen av visst ärende i lagrådet deltaga ytterligare en för insikt, erfarenhet och redlighet känd person, som Konungen utser.»

När det gäller frågan om att denna nya ledamot skall utses för behandling av vissa ärenden, har vi inte heller motsatt oss förslaget i denna del. Meningarna är emellertid delade därom, hur denna ledamot utanför kretsen av justitieråd och regeringsråd skall utses. Skall Kungl. Maj:t såsom föreslagits utan vidare utse denna ledamot, eller skall, såsom föreslagits i en motion, han utses av högsta domstolen? Från högerhåll har i en motion föreslagits, att ledamoten skall utses av Konungen efter hörande av högsta domstolen.

Denna fråga är inte någon stor fråga, det går inte att påstå. Vi finner det dock angeläget att högsta domstolen får

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

denna uppgift att avge yttrande innan någon utanför, som sagt, kretsen av justitieråden och regeringsrättens lagfarna ledamöter förordnas på uppdraget att tjänstgöra i lagrådet.

Vi har reserverat oss för denna uppfattning, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den under denna punkt fogade med 3 betecknade reservationen.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Som motionär i tre av de nu aktuella frågorna vill jag helt kort anföra några synpunkter.

Den första frågan gäller riksdagens lönedelelegation. Jag vill uttala min tillfredsställelse över att sådan uppmjukning har skett av propositionen, att riksdagen inte alldeles fränhänder sig det direkta inflytandet i lönefrågorna. Jag tycker alltså att den ändring som har gjorts är en ändring till det bättre.

Däremot beklagar jag utskottets beslut att tillstyrka det i propositionen föreslagna sättet för sjukas, invaliders och åldringars rösträttsutövning, nämligen att dessa grupper skall få rösta genom ombud. Denna rätt är således inte längre knuten till make, utan till ett ombud vilket som helst. Jag befärrar att det kan medföra betydande risker för obehörig påverkan. Jag hade hellre sett att man följt den andra föreslagna vägen när det gäller dessa gruppers röstning. Då emellertid utskottet är enigt på den punkten, anser jag det meningslöst att ställa något yrkande. Jag har dock velat delge kammaren min uppfattning, att jag alltjämt vidhåller min mening om att detta icke är en bra utväg.

Jag begärde ordet huvudsakligen för att säga något om rösträttsåldern. Det är ju glädjande att se att både Kungl. Maj:t och utskottet anser att det kan vara rimligt med en lägre rösträttsålder än den som nu föreslås. Man anser emellertid att den saken måste anstå till dess frågan om myndighetsåldern

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

har utretts. Jag har under några år föreslagit att en förutsättningslös utredning skulle igångsättas om och hur myndighetsåldern skulle kunna sänkas, men förslaget har tyvärr varje gång avslagits. Min speciella motståndare i det fallet, herr Ahlkvist, lyckades ju även förmå Nordiska rådet att avslå mitt förslag om en rekommendation i detta avseende. Nu har Nordiska rådet däremot antagit en rekommendation om sänkning av rösträttsåldern, ehuru man är medveten om att det finns ett samband mellan myndighets- och rösträttsålder.

Jag är fullt på det klara med att här föreligger ett samband, som på längre sikt kan bli besvärande. Kungl. Maj:t har löst problemet för en övergångstid — medan den utredning om myndighetsåldern arbetar som man tänker tillätta — genom ett tillägg till lagparagrafen av visst slag. Man säger också att sänkningen med ett år innebär att det är så få nya som får rösta, att det inte har så stor betydelse under en kortare tid. Med samma motivering skulle man gott kunna sänka rösträttsåldern ytterligare två år, vilket har föreslagits i några motioner, av vilka jag har väckt en. Dessa motioner har emellertid avstyrkts av utskottet.

Jag anser därför att vi nu mycket väl kan fatta ett beslut om sänkning av rösträttsåldern utöver vad som föreslagits av utskottet. Den utredning om myndighetsåldern, som skall igångsättas, bör kunna arbeta så snabbt, att inte heller vid en ytterligare sänkning av rösträttsåldern några väsentliga bekymmer skulle behöva uppstå.

Av nu anförda skäl hemställer jag om bifall till den reservation av fru Segerstedt Wiberg m. fl., som har fogats till konstitutionsutskottets utlåtande med nr 6.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Jag skall be att under punkten 5 a i utskottets hemställan få yrka bifall till motionsparet I: 804 och

II: 987. Motionerna innebär avslag på regeringsförslaget att vissa nationella maktbefogenheter skall få överlåtas till vad som kallas mellanfolklig organisation. Vi för vår del anser denna fråga vara av så stor betydelse, att en mera ingående argumentation nu skulle ha varit motiverad. Jag begränsar mig emellertid av känd anledning till ett par korta och allmänt hållna kommentarer.

Jag vill först konstatera att också utskottet tydligen hyser vissa bekymmer över den ändring av § 81 regeringsformen som föreslås, ty utskottet skriver på sid. 60 bl. a. följande: »Ett avstående av befogenheter, som utgör led i den svenska statens suveränitet, berör fundamentala principer i vårt styrelseskick och är sålunda en fråga av mycket stor vikt.»

Vi anser att detta verkligen är en mycket stor fråga, så stor och på litet längre sikt så avgörande, att man måste känna sig mycket oroad över den ändring i regeringsformen som här nu föreslås och som utskottet tillstyrker.

Vi förstår ju att det är en eventuell associering med eller anslutning till EEC som föranleder en sådan brådska att man funnit det angeläget att bryta ut denna fråga ur det stora författningskomplex, som nu står under diskussion, och förorda en särskild lagstiftning just på denna punkt. Vi tycker att redan ett överlåtande av vissa svenska nationella befogenheter till EEC i kraft av ett riksdagsbeslut och utan folkets hörande är illa nog. Man erinrar sig det gamla talesättet om att »ge hin ett finger» o. s. v. Här öppnas nu porten i i vart fall ett litet stycke på glänt för svensk suveränitetsinskränkning, och sedan är det väl bara en tidsfråga när krav kommer om att porten skall slås upp på vid gavel.

Till försvar för förslaget har anförts att det dock är till mellanfolkliga organisationer för fredligt samarbete som vissa delar av de svenska maktbefogenheterna skall kunna överlämnas. Man måste nog anse att det argumentet har

ringa värde, eftersom ju ingen mellanfolklig organisation säger sig vara icke fredlig — alla framställer sig tvärtom, jag höll på att säga självfallet, som fredliga organisationer. För övrigt finner vi formuleringen om beslutsöverlåntagets begränsade omfattning oroande tånjbar.

Huvudinvändningen från vårt håll gäller emllertid suveränitetsinskränningen över huvud taget. Därom kunde man känna sig ha anledning att yttra åtskilligt, men trots frågans vikt skall jag nu inte säga någonting ytterligare, med hänsyn till omständigheterna, utan upprepar det yrkande jag började med att framställa och hänvisar i övrigt till motiveringarna i vår motion.

Jag vill tillägga att också från vårt håll har väckts en motion om rösträtt vid 18 års ålder. Det kravet återkommer nu i reservation nr 6, till vilken bifall redan har yrkats från denna talarstol. Även jag vill gärna ansluta mig till det yrkandet.

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! Riksdagen har i dag att ta ställning till Kungl. Maj:ts proposition nr 140 med förslag till vissa grundlagsändringar. Till de 13 olika förslagen om grundlagsändring har en rad motioner väckts, bl. a. en beträffande statschefens behörighetsålder, nämligen motion nr 802 i denna kammare och 986 i andra kammaren.

I propositionen har föreslagits att statschefens behörighetsålder skall höjas från nuvarande 21 till 25 år. Departementschefen har i stort sett följt författningsutredningens förslag på den punkten. Författningsutredningen framhåller: »Redan de representativa uppgifter, som tillkommer rikets främste företrädare, motiverar enligt utredningens mening en höjning av den nuvarande minimiåldern.» Vidare heter det: »De konstitutionella befogenheter, som enligt förslaget lägges på konungen, kan i vart fall icke anföras som skäl

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m. för en lägre ålder.» Utredningen anser även att en höjning av behörighetsåldern lämnar väsentligt bättre utrymme för fortsatta akademiska eller andra studier.

Vi motionärer har tagit fasta på författningsutredningens motiv, men anser att höjningen av behörighetsåldern inte är tillräcklig utan att behörighetsåldern bör bli 30 år. Vi har bl. a. påpekat att författningsutredningens förslag om höjning av behörighetsåldern gäller en helt ny grundlag, medan den i dag aktuella ändringen skall ske inom den alltjämt gällande 1809 års grundlag. I 1 § regeringsformen sägs ju enligt författningsutredningens förslag, att all statsmakt i Sveriges rike skall utgå från Sveriges folk. Statschefen skulle alltså där få agera under helt andra betingelser än enligt den nuvarande grundlagen.

I remissvaren på författningsutredningens förslag finner man att meningarna är delade. Länsstyrelserna i Stockholms och Kristianstads län ställer sig tveksamma om höjningen av behörighetsåldern från 21 till 25 år är tillräcklig. Länsstyrelsen i Västerbotten framhåller den grannliga uppgift som åvilar statschefen vid ministärbildning genom att han skall utse statsminister och utnämna statsråd.

Allt talar för att man, när nu en höjning av statschefens behörighetsålder sker, också beaktar att statschefen i en monarki bör få reella möjligheter till en gedigen utbildning. Detta är i dag inte någon död bokstav, utan frågan om behörighetsåldern har en reell innebörd med hänsyn till nuvarande ställning i kungahuset.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till reservation 2 vid punkten 1 a i det föreliggande utlåtandet.

När det gäller rösträttsåldern var jag motionär vid föregående års riksdag. Den frågan behandlas i det föreliggande utlåtandet, och jag kan på denna punkt fatta mig kort, herr talman, eftersom mina önskemål blivit tillgodo-

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

sedda. Vad min motion förra året innehöll har departementschefen nu framlagt som förslag i propositionen, och om riksdagen följer departementschefen har jag inget yrkande på denna punkt.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Omständigheter varöver utskottet knappast råder har gjort att intresset i dag väl inte står i rimlig proportion till det arbete som har nedlagts, först inom departementet och sedan inom utskott, på denna fråga. Det har ju också sin naturliga förklaring, och alla talare har lovat att fatta sig kort. Det skall också jag göra, även om jag anser att det är en mycket stor och betydelsefull fråga som vi har att behandla.

Jag har själv den kanske kortaste reservationen som finns till detta utlåtande och den gäller § 35, där utskottet redan har företagit en viss jämkning av statsrådets förslag för att betona att beslut bör fattas av konungen i statsrådet. Herr Spångberg och jag har ansett att det bör markeras tydligare att det skall vara konungen i statsrådet. Vi vill alltså inte ha formuleringen »konungen» eller »han». Både propositionen och utskottsutlåtandet visar ju egentligen hur svårt det är att i en gammal grundlag, som är stämplad av förhållandena på Karl Johans tid, få in moderna termer. Herr Spångberg och jag har som sagt menat att det måste markeras litet mera, att vi verkligen är på väg mot en parlamentarism i dess egentliga mening, och vi har därför åtminstone velat ha denna nya formulering.

Sedan, herr talman, har herr von Friesen och jag ett särskilt yttrande, eftersom det inte var möjligt med en reservation på den punkten, i vilket yttrande vi vill påpeka att vi tycker att bestämmelsen om att till statsråd endast skall få utses infödd svensk medborgare är en föråldrad bestäm-

melse. Vi får allt flera framstående svenska medborgare som inte är infödda. Det har inom utskottet framhållits, vilka oerhörda vådor som skulle kunna följa av att man lät icke infödda bli statsråd. Jag tror att skräcken för vad som skulle kunna följa om man även kunde ta icke infödda är en skräck, som inte hör hemma i nutiden eller framtiden. Denna gång har jag dock som sagt fått nöja mig med ett särskilt yttrande. Jag får väl längre fram eventuellt försöka min lycka på annat sätt.

Herr talman! Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen 4.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Det har här kommit yrkanden utöver vad som finns i reservationerna. Jag ber att beträffande dem få hänvisa till vad utskottet anfört under dessa punkter och yrkar där bifall till utskottet.

Vad sedan gäller reservationerna som är fogade till detta utlåtande är det ju först fråga om statschefens behörighetsålder. Där förekommer två reservationer, en att man skall bibehålla behörighetsåldern vid 21 år och en annan att man skall gå upp till 30 år. Vid behandlingen i utskottet har vi funnit att det inte finns någon anledning att frånga departementschefens förslag, och jag yrkar alltså i denna punkt bifall till utskottet.

När det sedan gäller den ändrade lydelsen av § 21 regeringsformen, som avser lagrådet, föreligger även där en reservation, vari man vill att det skall vara högsta domstolen och inte konungen som förordar ledamot i lagrådet. Bakom detta förslag ligger en misstanke, nämligen den att det kanske skulle kunna bli en påverkan från Kungl. Maj:t om det var på det sättet att Kungl. Maj:t hade att utse ledamot av lagrådet. Utskottet har för sin del funnit att det är att vara alltför misstänksam och har därför i denna punkt följt Kungl. Maj:t. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

Vad sedan gäller det som fru Segerstedt Wiberg nu anförde beträffande § 35 är vi inte så rädda — d. v. s. vi i utskottsmajoriteten — för att det skall bli något missbruk, utan vi tror nog att man skall kunna gå fram med den formulering varom utskottsmajoriteten är ense. Jag yrkar även här bifall till utskottet.

Beträffande den sista reservationen, som har med rösträttsåldern att skaffa, kanske jag bara behöver erinra om att vi för en liten stund sedan enhälligt avlog motioner, som var hänvisade till första lagutskottet och som gällde en sänkning av myndighetsåldern. Det beslutet fattades ju sedan första lagutskottet hade fått vetskap om att dessa frågor skall bli föremål för en utredning. I konstitutionsutskottet har i varje fall majoriteten funnit att det råder ett sådant samband mellan rösträttsåldern och myndighetsåldern att man inte ensidigt kan fatta beslut om en sänkning av rösträttsåldern, utan frågorna är sammanflätade. Jag föreslår alltså även här bifall till vad som förslås i propositionen.

Jag ber alltså, herr talman, att på alla punkter få yrka bifall till vad konstitutionsutskottet har föreslagit.

Herr SVENINGSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara med ett par ord rätta till ett misstag som herr Pettersson gjorde sig skyldig till i sitt anförande, när det gällde reservationen i fråga om utseende av ledamot av lagrådet.

Det finns nämligen två motioner. I den ena föreslås att högsta domstolen skall utse ledamoten och i den andra motionen, som är en högermotion, föreslås att högsta domstolen skall få avge yttrande innan Kungl. Maj:t förordnar denna ledamot. Det är den senare motionen, alltså den som gäller enbart yttrande av högsta domstolen, som föranlett reservation vid detta utskottsutlåtande.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Trots att det har lidit ganska långt på dagen och de flesta av kammarens ledamöter väl ser fram emot att få de sista vöteringarna överstökade, ser jag mig nödsakad att säga ett par ord om vissa delar av utskottets utlåtande.

Det är givetvis förenat med stora svårigheter att komma med partiella grundlagsreformer i ett läge då ett förslag till allmän författningsrevision är föremål för statsmakternas prövning. Vid ett separat ställningstagande till en viss begränsad grundlagsfråga utsätter man sig lätt för risken att komma till ett resultat som vid en bedömning från vidare utgångspunkter kan framstå som mindre tillfredsställande. För att så långt som möjligt undvika detta har vi i årets proposition om partiella grundlagsreformer begränsat oss till frågor som av en eller annan anledning ansetts angelägna att lösas utan tidsutdräkt och som tillika förefallit möjliga att ta ställning till utan att föregripa det resultat som man kan tänkas komma till i händelse av en allmän författningsreform. Av samma skäl som ämnesurvalet sålunda har måst strängt sovras, har behandlingen av varje särskilt ämne i regel ansetts böra begränsas till vad som har varit för ändamålet direkt erforderligt. Frågor som tangerar ett behandlat ämne har således i allmänhet lämnats å sido, i den mån de icke nödvändigtvis har behövt lösas redan i detta sammanhang.

Det förefaller som konstitutionsutskottet i huvudsak har godtagit de principer efter vilka ämnesurval och ämnesbehandling har skett i propositionen. Men på några punkter har utskottet vidgat ramen för de partiella grundlagsreformerna. En sådan punkt hänför sig till avsnittet om statschefens behörighetsålder. För närvarande gäller att om statschefen på grund av sin ålder är obehörig att föra riksstyrelsen, skall denna i stället utövas av en, tre eller

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

fem förmyndare, beroende på vad riksdagen i det konkreta fallet bestämmer.

I samband med att statschefens behörighetsålder föreslås så höjd att den kommer att överstiga den allmänna myndighetsåldern, har i propositionen förordats att benämningen på den eller dem som skall föra riksstyrelsen till dess statschefen uppnått behörig ålder ändras från förmyndare till riksföreståndare. Man har väl inte gärna en förmyndare för myndig person. Vad som behandlats på denna punkt i propositionen är sålunda endast frågan om en namnförändring, betingad av förslaget om höjning av statschefens behörighetsålder. Däremot har spörsmålet om lämpligheten av att riksstyrelsen i händelse av statschefens obehörighet förestås av en eller flera personer icke berörts i propositionen. Detta har i första hand berott på att spörsmålet icke har ansetts äga något nödvändigt samband med frågan om statschefens behörighetsålder och alltså i enlighet med de allmänna riktlinjerna för propositionens uppläggning tills vidare borde lämnas å sido. En annan synpunkt som på denna punkt inverkat på ämnesavgränsningen i propositionen är att spörsmålet, huruvida riksstyrelsen i händelse av statschefens obehörighet skall förestås av en eller flera personer, har betydelse också i andra fall än då obehörigheten beror på statschefens ålder och att sakliga och systematiska skäl därför kunde tala för att spörsmålet prövades i anslutning till en författningsreform på bredare basis. Utskottet har i denna del gått ett par steg längre och föreslagit att riksstyrelsen endast skall kunna förestås av en person, när statschefen på grund av sin ålder är obehörig, och att förfarandet vid val av sådan person ändras till överensstämmelse med vad som gäller för val av Konung. Jag har i sak ingen erinran mot utskottets förslag beträffande antalet riksföreståndare utan har endast velat korrigera den på sina håll förekommande missuppfattningen att frågan om antalet ställföreträdare för obehörig

statschef skulle ha sakbehandlats i propositionen och samtidigt klargöra de skäl som har föranlett att frågan där tills vidare lämnats å sido.

En annan punkt, där utskottet har ansett sig böra gå utöver ramen i propositionen, rör frågan om riksstyrelsen under krig. Utskottet har här i 50 §, tredje stycket, regeringsformen föreslagit ett nytt stadgande. I anledning av det förslaget vill jag till en början framhålla att författningsutredningen har ägnat ett helt kapitel, det tionde, åt grundlagsregler angående statsorganens verksamhet under krig och andra utomordentliga förhållanden. Av dessa förslag har jag, såsom framgår av propositionen, ansett mig nu böra upptaga till behandling endast frågan om utövningen av riksdagens befogenheter under krig. Med hänsyn till det stora antal ledamöter i detta för statslivet centrala organ har jag funnit nämnda fråga särskilt angelägen, bland annat ur beredningsplaneringssynpunkt. Med behandlingen av övriga bestämmelser i tionde kapitlet förslaget till regeringsform har jag för min del ansett böra anstå i avbidan på prövningen av frågan om en mera genomgripande författningsreform. Då kräver givetvis också frågan om riksstyrelsens utövande under krigstid beaktande. Man bör uppmärksamma att för bedömande av författningsutredningens förslag i sistnämnda fråga reglerna i tionde kapitlet måste ses i sammanhang med de allmänna, i tredje och fjärde kapitlen i förslaget upptagna reglerna om statschefen och rikets styrelse. Remissbehandlingen av förslaget i dessa senare delar var icke avslutad vid tiden för propositionens avlämnande, och någon slutgiltig bearbetning av remissvaren i dessa avsnitt har ännu icke kunnat ske. Jag bedömde alltså saken så att frågan om riksstyrelsen under krig ännu icke var mogen för avgörande.

Över huvud taget skulle jag här vilja tillfoga att det arbete, som vi har haft med dessa partiella regeringsformsre-

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

former, har klart visat att det är omöjligt att genomföra någon mera genomgripande författningsreform utan en total omarbetning av våra grundlagar, d. v. s. helt nya grundlagar. Den saken är alldeles klar efter det arbete som vi nu har haft.

Om jag skall följa min plikt att vara uppriktig mot kammaren kan jag icke påstå att mina farhågor för att saken icke skulle vara färdig för ett ställningstagande blivit helt skingrade genom de förslag som utskottet har framlagt. Ehuru jag förstår och respekterar den goda tanke som ligger bakom förslaget, har jag litet svårt att känna odelad tillfredsställelse med förslagets utformning. Det förefaller nämligen icke vara helt klart vad förslaget närmare kommer att innebära. Om man håller sig till själva lagtexten, alltså § 50 tredje stycket, och det skall man ju mer än eljest göra när det gäller grundlag, tyder stadgandets premiss — »Kan till följd av krig, vari riket befinner sig, rikets styrelse icke föras efter vad i denna regeringsform stadgas» — närmast på att stadgandet skulle vara tillämpligt så snart *någon* grundlagsbestämmelse som avser rikets styrelse på grund av kriget icke går att i allo tillämpa, oavsett vad bestämmelsen i fråga reglerar. Rättsföljden i det föreslagna stadgandet, nämligen att riksdagen respektive dess krigsdelegation till rikets skydd och krigets slutförande äger förordna hur riksstyrelsen skall förstås, ger däremot det intrycket att stadgandet endast skulle syfta på det fall att till följd av krig hinder skulle uppkomma för statschefen eller legal ställföreträdare för denne att fullgöra sina funktioner.

Läser man utskottets motivering bibringars man den uppfattningen att en tredje tolkning skulle vara avsedd, åsyftande det fall att statschefen eller statsrådet eller båda satts ur funktion på grund av kriget. Vilken av de olika tolkningarna man än väljer, kommer stadgandet att omfatta åtminstone den

situationen att någon statschef till följd av kriget icke längre finnes. Denna situation omfattas också av reglerna i 94 § regeringsformen, där saken regleras på annat sätt än i det föreslagna stadgandet. Detta ger anledning till tvekan om vilket av de båda konkurrerande lagrummen som skall tillämpas.

Slutligen kan man ur systematisk synpunkt ifrågasätta lämpligheten av att regler om riksstyrelsen intas i det avsnitt av regeringsformen som innehåller regler om riksdagen.

Med hänsyn till den kritik som således ur olika synpunkter kan riktas mot det föreslagna stadgandet har jag — trots min uppskattning av utskottets goda uppsåt — svårt att helt frigöra mig från den tanken att det hade varit bättre om denna fråga fått mogna ytterligare någon tid.

Till sist, herr talman, skall jag endast beröra ett par saker i utskottets motivering. I det avsnitt som avhandlar sådana ändringar som kan möjliggöra en dubbling av lagrådet uttalar utskottet på sid 46: »Då högsta domstolens arbetsbörda genom den i förevarande proposition jämväl föreslagna ändringen i § 26 regeringsformen kommer att i viss mån minska, torde emellertid, om förslaget genomföres, någon ökning av antalet justitieråd ej behöva ske.»

För att något missförstånd inte skall behöva uppstå vill jag meddela att det redan nu torde vara klart att när det omfattande jordabalksförslaget remitteras till lagrådet blir det nödvändigt att justitierådets antal ökas. Om det däremot i framtiden kommer att bli erforderligt är det nu för tidigt att uttala sig om.

I fråga om den s. k. EEC-paragrafen uttalar utskottet i det stycke som börjar strax nedanför mitten på sidan 61 beträffande ordningen för befogenhetsöverlåtelse att »endast om delegationsfrågan är mycket brådskande bör den alternativt föreslagna regeln med beslut av en riksdag med kvalificerad majoritet få användas». Jag utgår ifrån att

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

utskottet inte med denna skrivning avsett någon skärpning av den i propositionens motivering använda formuleringen.

Herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! I det förslag till grundlagsändring som kammaren nu har att ta ställning till förekommer också vissa omformuleringar av §§ 35 och 36 regeringsformen som reglerar statstjänstemännens rättsställning i viss utsträckning. Utskottet har i sin skrivning anfört en motivering som föranlett mig att begära ordet i denna punkt. Utskottet säger på sid. 51: »Utskottet har i förslaget till utformning av § 36 regeringsformen vidtagit en jämkning, som på ett otvetydigt sätt anger att bestämmelser om statstjänstemännens rättigheter och skyldigheter genom den föreslagna grundlagsändringen i stället givas i lag. Med hänsyn till den konstitutionella betydelse, som denna lagstiftning får, föreslår utskottet att beredningen av dessa lagärenden inom riksdagen tillkommer konstitutionsutskottet.»

Vidare har utskottet föreslagit en ändring av riksdagsordningens § 38, där man har tillagt orden »om statstjänstemännens rättsställning». Även dessa frågor skall alltså handläggas av konstitutionsutskottet.

Vi har arbetat intensivt med en lösning av förhandlingsrättsfrågorna. Vi har hela tiden haft som riktmärke att anpassa den statliga förhandlingsordningen i alla avseenden till den rättsordning som gäller på den enskilda sektorn. I det förslag som framlägges är avsikten att man i tjänstemannalagen skall reglera statstjänstemännens skyldigheter och vissa rättigheter, under det att de ekonomiska rättigheter som statstjänstemännen har skall regleras i kollektivavtal. Med den formulering som utskottet givit blir det ganska vittsyftande, men jag förmodar att utskottet inte avsett en prövning av kollektivav-

talets innehåll utan enbart tjänstemannalagens paragrafer.

På den punkten vill jag erinra om att parallellt med förslaget till förhandlingsrätt för statstjänstemännen och den särskilda lag som skall reglera detta kommer också att läggas fram ett förslag berörande kommunaltjänstemännen. Lagen för kommunaltjänstemän är i de paragrafer som föreläggs riksdagen identisk med vissa paragrafer i lagen för statens tjänstemän. Det lagförslaget skall i vanlig ordning remitteras till andra lagutskottet som har att handlägga arbetsmarknadsfrågor i övrigt, och då förefaller det mig som om det hade varit naturligare och riktigare att det utskott som regelmässigt handlägger dessa frågor även hade haft att handlägga lagstiftning som rör tjänstemännen. Men den formulering som utskottsutlåtandet nu har fått innebär att å ena sidan konstitutionsutskottet och å andra sidan andra lagutskottet skall samtidigt behandla likalydande paragrafer i en lagstiftning som gäller dels för statstjänstemännen, dels för kommunaltjänstemännen. Det är den formen som jag finner mindre ändamålsenlig, och det är därför som jag har velat anföra de synpunkter som jag har framfört i denna fråga.

Herr **LUNDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Jag vill bara helt kort säga till herr Pettersson i Visby att om riksdagen hade bifallit det förslag om förutsättningslös utredning av myndighetsåldern som har väckts här vid åtskilliga tillfällen tidigare, första gången av mig för några år sedan, hade måhända förutsättningar nu förelagat för den ytterligare sänkning av rösträttsåldern som både statsrådet och utskottet tycks ha en viss förståelse för. Under alla förhållanden kan man konstatera att avlagen på dessa tidigare framstötter har inneburit en försening av det genomförande av en lägre rösträttsålder som vi och tydligen många andra

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

önskar och därtill medför att den lösning som nu av Kungl. Maj:t och utskottet framläggs blir behäftad med vissa problem under en övergångstid.

Det kan vara motiverat att detta konstaterande göres.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! Herr Georg Pettersson har ju besvarat vissa i debatten framförda synpunkter. Jag har begärt ordet med anledning av att justitieministern och civilministern har yttrat sig i debatten.

Till justitieministern vill jag säga att om utskottet hade haft kännedom om det omfattande arbete som förestod beträffande jordabalken — det framgick inte av propositionen — hade skrivningen säkerligen inte blivit så stark på denna punkt. Jag har för min del ingenting att erinra mot att det kommer en proposition till riksdagen om utökning av justitierådets antal när jag nu hör justitieministerns motivering.

Beträffande civilministerns anförande vill jag bara påpeka att vad utskottet med sin skrivning avser är de grundläggande bestämmelserna om stats-tjänstemännens rättsliga ställning, alltså det som egentligen skulle ha haft plats i grundlag men som man inte vill belasta denna med. Det är därför konstitutionsutskottet kommer in i bilden. Men jag vill försäkra civilministern att när vi behandlade dessa saker sades det ganska klart ifrån att vi inte ville ta ifrån andra lagutskottet någon del av dess arbetsområde. Ett sammansatt utskott är därför från vår sida att räkna med på denna punkt.

Jag finner emellertid med anledning av civilministerns anförande att det behövs en formell ändring i utskottsutlåtandet för att vi skall kunna undvika vissa svårigheter nästa år då dessa grundlagsförslag kommer så att säga i ett paket och är odelbara och därför denna paragraf, som civilministern talar om, behandlas samtidigt med §§ 35

och 36 regeringsformen. Jag skulle därför, för att undvika eventuella svårigheter, vilja föreslå en formell ändring på sid. 116 i utlåtandet av den inberörden att man sätter a) förslag till ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen och b) förslag till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen. Då har man således delat på paketet och fått större handlingsfrihet.

Jag yrkar i övrigt, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Såvitt jag kunde uppfatta det anförande utskottets ärade ordförande höll, har jag för min del ingenting att invända mot den uppdelning han föreslog.

Beträffande civilministerns farhågor vill jag säga att den saken kan väl ordnas på det sätt som herr Elmgren här antytt. Det finns också möjligheter att i detta fall använda uppmjukningsregeln, och jag tror inte heller att det blir några svårigheter vid behandlingen av frågan om lag för kommunaltjänstemännen.

Vidare var justitieministern — om jag uppfattade honom rätt — beträffande § 50 regeringsformen en aning osäker om vad som avsågs med utskottets förslag till lydelse av paragrafen i andra stycket. Av utskottets motivering på sid. 83 i utlåtandet framgår ganska klart att detta måste syfta på § 4 regeringsformen, och då kan väl själva omfattningen av orden »rikets styrelse» inte föranleda något missförstånd. Därtill står i slutet på fjärde stycket på sid. 83 att det gäller att interimistiskt förordna om riksstyrelsen. Detta kan knappast avse annat än Konung och statsråd. Att det skulle inbegripa frågor av helt annan karaktär, om domstolar etc., kan knappast vara meningen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas.

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

las särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan, varvid dock dels viss uppdelning komme att ske vid punkterna 1, 3, 4 och 10, dels punkterna 5 b—9 och 11—13 sammanföres.

I fråga om de i *punkten 1* framlagda grundlagsändringsförslagen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats

dels att såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling skulle antagas av utskottet framlagda förslag till ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 *regeringsformen*, §§ 53 och 67 *riksdagsordningen* samt § 2 *successionsordningen*,

dels att nämnda grundlagsändringsförslag skulle avslås,

dels ock att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det förslag till ändrad lydelse av dessa grundlagsändringsförslag, som framlagts i den av herr Spångberg till denna punkt avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å utskottets förslag; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sveningsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det av konstitutionsutskottet i dess utlåtande nr 19 punkten 1 framlagda förslaget till ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 *regeringsformen*, §§ 53 och 67 *riksdagsordningen* samt § 2 *successionsordningen*, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 30.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Därefter gjorde herr talmannen beträffande det i herr Spångbergs reservation framlagda förslaget propositioner, först på antagande härav samt vidare på avslag därå; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på antagande av detta förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det förslag till ändrad lydelse av §§ 39, 41 och 93 *regeringsformen*, §§ 53 och 67 *riksdagsordningen* samt § 2 *successionsordningen*, som framlagts i den beträffande punkten 1 i konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 av herr Spångberg avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en bör-

jan omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Dahlberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 7;
Nej — 128.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På särskilda propositioner bifölls här efter dels vad utskottet i övrigt hemställt i punkten 1, dels ock utskottets i punkten 2 gjorda hemställan.

Såvitt avsåge det i punkten 3 framlagda förslaget till ändrad lydelse av § 21 *regeringsformen*, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att detsamma skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling, dels ock att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det förslag, som framlagts i den av herr *Sveningsson* m. fl. till denna punkt avgivna reservationen.

Härpå gjordes propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å utskottets förslag; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidare gjorde herr talmannen propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å det i reservationen framlagda förslaget; och förklarades herr talmannen, sedan han upprepade propositionen på antagande av reservationens förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det förslag till ändrad lydelse av § 21 *regeringsformen*, som framlagts i den beträffande punkten 3 i konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 av herr *Sveningsson* m. fl. avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 25;
Nej — 106.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På här efter gjord proposition bifölls vad utskottet i övrigt hemställt i punkten 3.

I vad gällde punkten 4, yttrade herr talmannen, hade yrkats att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga dels a) utskottets förslag till ändrad lydelse av §§ 35 och 36 *regeringsformen*, dels b) utskottets förslag till ändrad lydelse av § 38 *riksdagsordningen*, samt vidare det i den av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Spångberg* till punkten avgivna reservationen framlagda förslaget till ändrad lydelse av § 35 *regeringsformen*.

Här efter gjordes propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å utskottets förslag till ändrad lydelse av §§ 35 och 36 *regeringsformen*; och förklarades den förra propositionen,

Ang. statschefens behörighetsålder, m. m.

vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Ytterligare gjordes propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å utskottets förslag till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å det i reservationen framlagda förslaget till ändrad lydelse av § 35 regeringsformen; och förklarade herr talmannen, efter att ha va upprepat propositionen på antagande av reservationens förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det förslag till ändrad lydelse av § 35 regeringsformen, som framlagts i den beträffande punkten 4 i konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 av fru Segerstedt Wiberg och herr Spångberg avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppsättning; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

Avseende utskottets hemställan i punkten 5 a gjordes propositioner, först på bifall till densamma samt vidare på bifall till motionerna I: 804 och II: 987; och förklarades den förra propositionen,

vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

På därefter gjord proposition bifölls vad utskottet i punkterna 5 b—9 hemställt.

Vidkommande det i punkten 10 framlagda förslaget till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att detsamma skulle antagas såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling, dels ock att kammaren skulle såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det förslag, som framlagts i den av fru Segerstedt Wiberg m. fl. till denna punkt avgivna reservationen.

Därpå gjordes propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å det av utskottet framlagda förslaget; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidare gjorde herr talmannen propositioner, först på antagande av samt vidare på avslag å det i reservationen framlagda förslaget; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på antagande av reservationens förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antager det förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen, som framlagts i den beträffande punkten 10 i konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 av fru Segerstedt Wiberg m. fl. avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Svanström* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 27;
Nej — 103.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På därefter gjord proposition bifölls vad utskottet i övrigt hemställt i punkten 10.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i *punkterna 11—13* hemställt.

Ang. statsråds deltagande i utskott

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av väckta motioner angående vissa grundlagsändringar.

Konstitutionsutskottet hade funnit sig böra till behandling i ett gemensamt utlåtande upptaga följande till utskottet hänvisade motioner rörande grundlagsfrågor, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 247 i första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och nr 177 i andra kammaren av herr *von Friesen*, angående konstitutionsutskottets dechargeförfarande;

2) de likalydande motionerna nr 248 i första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och nr 178 i andra kammaren av herr *von Friesen*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan grundlagsändring, att statsråd gäves tillträde till utskott på sätt i motionerna närmare angivits;

Ang. statsråds deltagande i utskott

3) de likalydande motionerna nr 246 i första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och nr 176 i andra kammaren av herr *von Friesen*, angående utskottssammanträde mellan riksdagssessioner; samt

4) den vid 1963 års riksdag väckta motionen nr 467 i första kammaren av herr *Sundin m. fl.*, angående den allmänna motionstiden.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att

- 1) motionerna I: 247 och II: 177;
- 2) motionerna I: 248 och II: 178;
- 3) motionerna I: 246 och II: 176; samt
- 4) motionen I: 467 från år 1963

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *von Friesen* och *Hamrin* i Jönköping, vilka ansett, att utskottet bort i anledning av motionerna I: 248 och II: 178, angående statsråds deltagande i utskott, för riksdagen framlägga förslag till grundlagsändringar i motionernas syfte.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande följande reservationen.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Jag ber att av tekniska skäl få återta mitt yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 39, angående dels regleringen för budgetåret 1964/65 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk

m. m., dels vissa i anslutning härtill väckta frågor;

nr 40, i anledning av framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående ändringar i reglementet för riksgäldskontoret; och

nr 41, angående uppskov med behandlingen av vissa till bankoutskottet hänvisade ärenden,

varvid utlåtandet nr 39 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om avsättning av kommunal-skattemedel till budgetutjämningsfonden för budgetåret 1964/65 jämte en i ämnet väckt motion.

Beträffande detta utlåtande hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar.

Även beträffande detta utlåtande hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Därefter bifölls på gjord proposition vad utskottet i utlåtandet hemställt.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1964/65 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar jämte i ämnet väckta motioner.

Jämväl beträffande detta utlåtande hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

På sedermera gjord proposition bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 140, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Utskottet hade beträffande detta memorial hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Därpå bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande memorial hemställt.

Föredrogs första lagutskottets memorial nr 34, angående uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden.

Beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls berörda hemställan.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i memorialet hemställt.

Föredrogs särskilda utskottets memorial nr 2, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandling av särskilda utskottets utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angå

ende studiesocialt stöd till studerande ungdom, dels Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen angående anslag till kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti, dels ock i ämnet väckta motioner.

Sedan kammaren bifallit utskottets hemställan om ärendets företagande till avgörande efter allenast en bordläggning, lades utskottets i memorialet gjorda anmälan till handlingarna.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 145, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64.

Även beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Därefter bifölls på gjord proposition vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 146, angående statsregleringen för budgetåret 1964/65.

Jämväl beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan, varefter memorialet företogs till avgörande punktvis.

Punkterna 1—12

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 13 och 14

Lades till handlingarna.

Punkten 15

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 16

Lades till handlingarna.

Punkten 17

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anmäldes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1964/65, såvitt angår jordbruksärenden; och

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag till naturvårdsverksamhet, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vartdera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmäldes och godkändes särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 290, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, dels Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen angående anslag till kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti, dels ock i ämnet väckta motioner.

Anmäldes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 295, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av postverket, m. m.;

nr 300, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om avsättning av kommunal-skattemedel till budgetutjämningsfonden för budgetåret 1964/65 jämte en i ämnet väckt motion;

nr 301, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 302, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1964/65 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 303, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64;

nr 304, angående statsregleringen för budgetåret 1964/65; och

nr 305, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1964/65.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vart och ett av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsbetänkande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 308, till Konungen i anledning av väckta motioner dels angående skadeverkningar av kemiska växtskyddsmedel, dels om forskning och försök och dels om utredning rörande sådana växtskyddsmedel.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 36 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 312, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 11:o), 16:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; samt

nr 313, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker, m. m.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vardera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 314, till Konungen angående dels regleringen för budgetåret 1964/65 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m., dels vissa i anslutning härtill väckta frågor.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 39 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser:

nr 315, till fullmäktige i riksgäldskontoret med uppdrag att utreda frågan om skrivhjälp till riksdagens ledamöter;

nr 316, till styrelsen för riksdagsbiblioteket med uppdrag att utreda dels frågan om riksdagens upplysnings-tjänsts arbetsuppgifter och behov av resurser, dels frågan om anordnandet av ett klipparkiv för riksdagens räkning; samt

nr 317, till fullmäktige i riksgäldskontoret angående ändringar i reglementet för riksgäldskontoret.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vart och ett av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 318, till Konungen i anledning av väckt motion om rätt för kommun att tillskapa semesterbyar m. m.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 319, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående skolväsendets centrala ledning m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Anmälades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 161, angående tandläkarutbildning m. m. i Göteborg.

Den kungl. propositionen hänvisades till statsutskottet; och beslöts att upp-

skjuta behandlingen av densamma till höstsessionen.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

Herr TALMANNEN yttrade:

Efter samråd med andra kammarens talman får jag meddela att riksdagens höstsession i år kommer att taga sin början fredagen den 16 oktober kl. 14. Kallelse kommer att i vanlig ordning utfärdas genom annonsering och genom tillkännagivande i radio.

När kammaren nu står inför avslutningen av årets vårsession, vill jag uttala ett varmt tack till såväl kammarens ledamöter som dess tjänstemän för ett förtjänstfullt arbete under sessionen.

Det antal ärenden som riksdagen detta år haft att behandla är större än någonsin tidigare, och jag är medveten om att arbetsbelastningen under vårsessionen och i synnerhet under dess avslutningsskede varit stor. Genom en allmer genomgripande arbetsplanering har det emellertid i en större utsträckning än man med hänsyn till arbetsbelastningen haft anledning förmoda varit möjligt att undvika alltför sena kvällsplaner och jämväl gått att genomföra att arbetet kunnat avslutas i rimlig tid på fredagarna.

Emellertid torde nu i huvudsak det vara gjort för arbetsplaneringen inom riksdagen som går att åstadkomma enbart med riksdagens organ. Tyvärr har riksdagens arbete såväl i utskott som i kamrar belastats med ett antal stora ärenden, vilka kommit riksdagen till handa först under sessionens senare del. I detta läge har ett betydande antal ärenden, flera än något år tidigare, måst uppskjutas till behandling under höstsessionen. Jag räknar därför med att även höstsessionen kommer att bli ganska arbetsam. Under hösten har riksdagen sålunda att behandla bl. a. propositioner rörande totalförsvarets regionala ledning, naturvårdslag och hu-

vudmannaskapet för rådhusrätterna och därjämte ett mycket stort antal motioner.

För många ledamöter med starka engagemang i såväl utskott som kammare har särskilt avslutningen av vårsessionen givit en tyngre arbetsbörda än vad som är rimligt. Det synes nu ofrånkomligt att en ändring kommer till stånd. Härvid måste frågan om tidpunkten för propositionernas avlämnande upptagas till ny, allvarlig prövning. Det är frestande att jämföra den tid som står till förfogande för kommittébehandling, remisser — trots klagomål på för kort tid — och utarbetandet av propositioner å ena sidan och riksdagsledamöternas tid för inläsning av Kungl. Maj:ts propositioner, övervägande av och utarbetande av motioner samt utskotts- och kammarbehandling å andra sidan. För att åstadkomma drägliga arbetsförhållnaden synes mig ett långt intimare samarbete än hittills mellan riksdag och regering för gemensam arbetsplanering vara erforderligt.

För riksdagens möjligheter att arbeta effektivt är dess tjänstemannafrågor av avgörande betydelse, och tiden synes mig nu vara inne att till närmare behandling upptaga av författningsutredningen ställt förslag om att förse riksdagen med en egen tjänstemannakår.

Jag vill uttala en förhoppning att de frågor jag berört skall kunna få en lösning inom en nära framtid.

Slutligen vill jag personligen tacka för den vänlighet och det överseende kammaren och dess enskilda ledamöter visat mig i min egenskap av kammarens talman.

Jag tackar er alla och önskar er en god och angenäm sommar.

Detta tal besvarades av herr SANDLER i följande ordalag:

Herr talman! Kammaren önskar förvisso att ett tack framföres till vår ärade och avhållne talman för hans vänliga sommarhälsning till oss och att en motsvarande hjärtlig hälsning returne-

ras till Eder, herr talman, från kammarens sida.

Vi har bakom oss några veckor av en orimlig arbetsbelastning, så orimlig att en upprepning kommer att menligt inverka på riksdagens anseende. Jag ansluter mig därför helt och fullt till vad herr talmannen nyss har sagt oss om nödvändigheten att överväga möjligheterna att tillämpa mera effektiva arbetsformer i riksdagens arbete och att ansvaret därvidlag ankommer icke blott på riksdagen utan även på regeringen.

Vi andra har ju haft möjlighet att då och då skaffa oss en frist genom att avstå från att sitta i våra bänkar, men denna möjlighet till rörelsefrihet tillkommer inte talmannen. Han är inte bara bunden tid talmansstolen, han har också att med uppmärksamhet följa allt som försiggår under kammarens förhandlingar, fånga upp alla yrkanden — de må vara än så utsiktslösa — och han har i förekommande fall därjämte att pröva huruvida propositioner skall framställas beträffande ställda yrkanden.

Vi har ju en alldeles färsk erfarenhet av ett mycket märkligt sådant ställningstagande från gårdagen. Jag tillåter mig att uttala min uppskattning över talmannens ambition att, efter allvarligt

övervägande av den fråga som då förelåg, ta en ståndpunkt som befriade kammaren från att själv fatta något beslut i ärendet och att efter sorgfällig prövning meddela oss resultatet: att det framställda yrkandet enligt talmannens mening kunde ställas under proposition.

Vi har under hela denna riksdag haft anledning att beundra herr talmannens uthållighet i arbetet. Han är också väl förtjänt av att nu få några månaders sommarvila — utan plenidagar — för att kunna ansa sin egen trädgårdstäppa, där jag förmodar att det växer andra blomster än dem vi har här i riksdagen!

Vi önskar talmannen hjärtligt välkommen tillbaka för att återtaga ledningen av vårt arbete i höst.

Herr talmannen förklarade härefter, under förutsättning att andra kammaren ej i återstående ärenden fattade annat beslut än första kammaren, årets vårsession för första kammarens del avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 17.07.

In fidem

K.-G. Lindelöw